

Alenehetens dobbeltbetydning i det norske samfunnet

En kvalitativ studie om livssituasjonen til unge kvinner som kom til Norge som enslige mindreårige flyktninger

Eirin Pålsgatter Eidshaug

Masteroppgave i Sosiologi
Institutt for Sosiologi og Samfunnsgeografi

UNIVERSITETET I OSLO

15. mai 2013

© Eirin Pålsdatter Eidshaug

2013

Alenehetens dobbeltbetydning i det norske samfunnet: En kvalitativ studie om livssituasjonen til unge kvinner som kom til Norge som enslige mindreårige flyktninger.

Eirin Pålsdatter Eidshaug

<http://www.duo.uio.no>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Sammendrag

Teamet for oppgaven er livssituasjonen til unge kvinner som kom til Norge som enslige mindreårige flyktninger. Ved hjelp av kvalitative intervjuer har jeg villet undersøke hvordan det går med kvinnene i dag når de nå er myndige, og ikke lengre får oppfølging. Jeg har utført ni dybdeintervjuer hvor informantene har fortalt hvordan de opplevde det å komme til Norge, og hvilke utfordringer de har møtt som alenekommende uten foreldre.

Enslige mindreårige flyktninger er en fellesbetegnelse for barn og unge under 18 år, som kom til Norge som asylsøker eller overføringsflyktning uten foreldre eller andre med foreldreansvar. Det teoretiske rammeverket i denne oppgaven diskuterer hovedsaklig begrep som integrering, kultur, identitet og nettverk. Samtidig ser jeg på betydningen av sterke sosiale bånd for å mestre vanskelige situasjoner. *Integrering* blir ikke brukt som en målestokk, men heller som en prosess for å skape likeverd og gjensidighet mellom minoritet og majoritet. I diskusjonen tydeliggjør jeg forskjellen mellom begrepets mange bruksområder i dagligtale og begrepets *faktiske* betydning. På samme måte som integrering, har kultur og identitet også en del tvetydige bruksområder. Dette gjør det nødvendig å diskutere forståelsen av disse begrepene. Begrepet "kultur" går igjen i informantenes fortellinger. Både som noe de vil lære (den norske), bevare (sin egen) og som en forklaring på forskjeller mellom dem selv og majoriteten. Selv om det er relativt bred enighet innenfor academia om at det ikke finnes noen enhetlige kulturer, så eksisterer det allikevel en *idé* om hva både "norsk kultur" og for eksempel "somalisk kultur" er. Begrepets betydning kan derfor ikke ignoreres. Ifølge Thomas Hylland Eriksen kan kultur enklest defineres som "det som gjør kommunikasjon mulig". Videre ser jeg på hvordan "identitet" kan forstås som en sosial konstruksjon. Et av de viktigste kjennetegnene ved "identitet" er at det konstrueres i interaksjon med andre mennesker. I hvor stor grad blir vi påvirket av andre menneskers tilskrivning av identitet? Og i hvor stor grad kan vi selv velge hvem vi vil være? Annick Prieur argumenterer for at vi har begrenset mulighet til å konstruere vår identitet uavhengig av andres lesing når det gjelder ytre faktorer, slik som etnisitet, kjønn eller alder.

I første analysekapittel ser jeg nærmere på hvordan kvinnene har opplevd overgangen til det norske samfunnet, og hvilken rolle tilstedeværelsen eller fraværet av nære relasjoner har spilt. Her er "aleneheten" et viktig tema. Møtet med Norge kan sies å ha en dobbeltbetydning for enslige mindreårige flyktninger når det gjelder å være alene. I tillegg til faktisk å være alene (uten foreldre), er det mange som uttrykker at "den norske væremåten" fører til at de føler seg ekstra alene. I tråd med teorier om nettverk og tilknytning finner jeg at fraværet av sosiale nettverk er spesielt gjeldende i vanskelige situasjoner. Her trekker jeg frem situasjoner som kvinnene beskriver som utfordrende, slik som ventetiden på asylmottaket, å flytte for seg selv,

samt møtet med et mer individualistisk samfunn. I tillegg er noen av kvinnene i spesielt utfordrende situasjoner. Noen er unge alenemødre, andre sliter med sosial angst. Slike eksempler tydeliggjør betydningen av et støttende nettverk.

I siste del av første analysekapittel ser jeg nærmere på *hvem* som er, eller har vært kvinnes mest betydningsfulle personer i Norge. Jeg ser også hvilken rolle de ulike personene spiller i kvinnes liv. Kvinnene uttrykker å ha fått nok oppfølging fra kommunen. Samtidig sier de at de har savnet å ha *noen* som kunne gitt dem veiledende råd for framtiden, forenkle overgangen til det norske samfunnet, samt være en støtteperson for dem. Her kan søsken i Norge, norske vennefamilier, fosterfamilier eller nære venner utgjøre en stor forskjell. I tillegg forteller de fleste om både støtte og forventninger fra foreldre i hjemlandet. Dette betyr veldig mye for dem. Med bakgrunn i et transnasjonalt perspektiv vil jeg ikke tolke bruddet med omsorgspersoner i hjemlandet som absolutt, men jeg er også interessert i å finne ut hvilken betydning familie og slektninger har på tvers av landegrenser. Dette er et av temaene i det siste analysekapittelet.

I siste analysekapittel diskuterer jeg hvordan kvinnene opplever tilhørighet til Norge og til hjemlandet. Her er et viktig tema hvorvidt de klarer å skape kontinuitet mellom fortid og fremtid, samt på tvers av landegrenser. Alle informantene uttrykker at de synes det er vanskelig å få innpass i etnisk norske nettverk. De trekker frem egne språkkunnskaper, ulike normer og kulturelle koder som hinder i å bli kjent med nordmenn. I tillegg uttrykker de en form for motstand fra majoritetens side for å bli kjent med dem. Her er også "den norske væremåten" et viktig tema, hvor en manglende imøtekommenhet i hverdagen oppleves som avvisende. Norsk ungdomskultur og fravær av naturlige møteplasser er andre faktorer som diskuteres. I siste del av analysen tar jeg for meg identitet og tilhørighet til det norske samfunnet og hjemlandet. Et tydelig mønster i informantenes historier er at de både vil lære mer om det norske samfunnet, samt å "vite hvem de er" gjennom å ta vare på den kulturelle tilhørigheten til hjemlandet. På denne måten tematiserer de en tilnærmingstype til det norske samfunnet som er lik "å ta det beste fra to kulturer". Mitt inntrykk er at de opplever å ha større handlingsrom i Norge enn de ville hatt i hjemlandet. Dette gjelder også i forhold til andre kvinner med samme landbakgrunn som bor i Norge og som er her sammen med foreldrene sine. Samtidig møter de forventninger fra familie og slektninger på tvers av landegrenser som kan begrense deres valgmuligheter. På tross av dette virker kontakt med familie i hjemlandet først og fremst å være positivt for kvinnes livssituasjon i Norge.

Forord

Først av alt vil jeg takke de ni kvinnene som møtte meg med åpenhet og fortalte meg sin historie om hvordan det har vært å komme til Norge. Dere gjorde et enormt inntrykk på meg, og med deres stemmer i hodet har jeg klart å beholde engasjementet for å skrive denne oppgaven gjennom hele året.

Deretter vil jeg gi en stor takk til min hovedveileder Hilde Krogh – din interesse for oppgaven og temaet har inspirert meg. Du har gitt meg positive tilbakemeldinger i tider hvor jeg virkelig har trengt det, og gode innspill for å bringe oppgaven videre. Takk også til min biveileder, Katrine Fangen, som har vært tilgjengelig på ISS og mail de gangene jeg har hatt behov for umiddelbar hjelp, og for konstruktive tilbakemeldinger på språk og innhold.

Jeg vil også takke Hannecke Ørne Bruce, Marit Elvan, Aniceta Ormberg og Berit Berg som alle har hjulpet meg på forskjellige måter med å komme i gang med studien.

Takk til pappa for at du tok deg tid til å korrekturlese oppgaven.

Sist men ikke minst, vil jeg gi en stor takk til all familie og venner som har støttet meg og oppmuntret meg når jeg har manglet motivasjon. En spesiell takk til Sofie, Carine og Vibeke som har vært tilgjengelig for kaffe og lunsjpauser de siste to årene på Blindern – dere har gjort mastergradslivet til en glede. Takk også til alle andre medstudenter for hyggelige stunder på pauserommet i fjerde.

Innholdsfortegnelse

1	INNLEDNING	2
1.1	Hvem er de enslige mindreårige flyktingene?	2
1.1.1	Mottak og bosetting av enslige mindreårige i Norge	3
1.2	Utforming av prosjektet og problemstillingen	4
1.3	Avgrensing og avklaring	6
1.4	Oppgavens oppbygging	7
2	ET TEORETISK RAMMEVERK	9
2.1	Integrering	9
2.2	Kultur	11
2.3	Identitet i en flerkulturell kontekst	12
2.3.1	Identitet som en sosial konstruksjon	13
2.3.2	Sammensatte identiteter	14
2.4	Sosiale nettverk og nære relasjoner	15
2.4.1	Nettverk og tilknytning	16
2.5	Et liv i eksil	17
2.6	Enslige mindreårige flyktinger etter bosetting	18
2.7	Avslutning	20
3	METODE	21
3.1	Valg av metode	21
3.2	Å studere enslige mindreårige flyktinger	22
3.3	Tilgang til feltet	24
3.4	Forberedelse til intervju	25
3.4.1	Mitt forhold til feltet	25
3.4.2	Utvalg	26
3.4.3	Intervjuguide	27
3.5	Gjennomføring av intervjuene	29
3.5.1	Førsteinntrykk etter intervjuene	30
3.6	Analysestrategi	31
3.7	Presentasjon av informantene	33

4	UTFORDRINGER OG STØTTENDE NETTVERK.....	36
4.1	"Det mest vanskelige har vært å være alene"	36
4.1.1	Ventetiden	37
4.1.2	Å være alene med problemene	38
4.1.3	Alenemor helt alene.....	40
4.2	Mellom selvstendighet og avhengighet.....	42
4.3	Betydningsfulle relasjoner i Norge	45
4.3.1	Søsken i Norge.....	46
4.3.2	Vennefamilier og fosterfamilier.....	48
4.3.3	Nære venner og ektefeller.....	50
4.3.4	"Det å ha noen som elsker meg"	51
5	BROBYGGERE	53
5.1	"Vi er redde hverandre"	53
5.1.1	Forskjeller i livsstil og verdigrunnlag	55
5.1.2	Møteplasser	58
5.1.3	Faktiske eller opplevde forskjeller?.....	59
5.2	Hvem skal jeg være her?.....	60
5.2.1	Tilnærmingsmåter til livet i Norge.....	61
5.2.2	"Å vite hvem du er"	65
5.3	Frihet, selvstendighet og oppdragelse	66
5.4	Transnasjonale familieband.....	68
6	AVSLUTNING.....	73
6.1	Oppsummering og viktigste funn	73
6.2	Veien videre?	76
	Litteraturliste	77
	Vedlegg.....	84

1 INNLEDNING

Et somalisk ordtak sier "Hvis du flyr alene, så kan du fort lande på huet". Slik kan det ofte føles for alenekommende flyktningbarn i møtet med Norge. I tillegg til å være ny i et ukjent samfunn er de alene – uten foreldre og uten noen som kjenner dem. Her må de bli kjent med nye normer, et nytt språk, nye institusjoner og nye mennesker som skal være deres nære relasjoner i tiden fremover. Samtidig er de i starten av ungdomstiden, og skal også lære å kjenne seg selv. De har flyktet fra krig og uroligheter og har opplevd mye allerede i ung alder. I Norge blir livet deres satt "på vent" før de får svar på om de får bli eller må fortsette et liv i usikkerhet. For de som får bli venter det nye utfordringer og forventninger fra samfunnet rundt dem, i tillegg til muligheter som de kanskje ellers ikke ville hatt – slik som utdanning og en trygg fremtid. De må finne en måte å mestre å være alene på, og skape nye relasjoner og støtte her i Norge.

Oppgaven baserer seg på ni kvalitative intervjuer med unge kvinner som kom til Norge som barn uten foreldre, og som i dag har vært bodd her fra tre til elleve år. Jeg vil undersøke hvordan kvinnene opplevde det å komme til Norge, og hvilke utfordringer de har møtt som alenekommende. Enslige barn som søker om asyl i Norge er sett på som noen av de mest verdig trengende flyktningene, fordi de som enslige barn både er mer sårbare og uskyldige for den situasjonen de befinner seg i (Eide og Broch 2010: 13). Den faglige termen på de alenekommende barna er enslige mindreårige asylsøkere eller, når de har fått oppholdstillatelse, flyktninger.

1.1 Hvem er de enslige mindreårige flyktningene?

Enslige mindreårige *asylsøkere* er en fellesbetegnelse på alle barn og unge under 18 år, som kom til Norge som asylsøker uten foreldre eller andre voksne med foreldreansvar. Innenfor denne definisjonen blir også de som kom til landet i følge med andre voksne enn sine egne foreldre inkludert. Det kan for eksempel være eldre søsken, tanter, onkler eller lignende. Denne definisjonen er utvidet i forhold til FNs, som kun omfatter de som ikke har følgepersoner (Aalandslid og Enes 2012: 8). Enslige mindreårige *flyktninger* er barn og unge som gjennom sin asylsøknad har fått opphold eller som kom som overføringsflyktninger¹, og senere har blitt bosatt i Norge på dette grunnlaget (Eide 2012: 16).

¹ Også kalt kvoteflyktninger eller FN-flyktninger. Inkluderer personer som ikke kan vende tilbake til hjemlandet sitt og som ikke har mulighet til å få opphold i det landet de oppholder seg i som flyktninger (<http://www.udi.no/Sentrale-tema/beskyttelse/Asylsokere-og-flyktninger/Overforingsflyktninger/>).

Det er en svært heterogen gruppe med store individuelle forskjeller: de kommer fra ulike land, folkegrupper, religioner, kulturer og tradisjoner. I tillegg har de ulike sosial- og økonomisk bakgrunn, samt ulike skolegang som gir dem ulike forutsetninger (Barne- og likestillingsdepartementet 2011: 16). Selv om barna kommer med ulike utgangspunkt, har de til felles at de er en sårbar gruppe med behov for stabilitet, rutiner og kontinuitet, både når det gjelder nettverk, voksenkontakt, utdanning og bosituasjon (Berg 2009; Oppedal, Seglem og Jensen 2009). Samtidig påpekes det at barna ikke må sees som entydig ofre, men heller ikke som entydig ressurssterke barn som klarer seg selv (Eide og Brock 2010: 17-18).

1.1.1 Mottak og bosetting av enslige mindreårige i Norge

I Norge vil enslige mindreårige først gå igjennom en *mottaksfase*, som gjelder fra første dagen de ankommer. Mottaksfasen innebærer en *asylsøkerprosess* som enten ender med opphold eller tilbakesendelse til hjemlandet eller et tredje land². I tillegg innebærer mottaksfasen en venteperiode etter at asylsøknaden har blitt behandlet, hvor barna enten venter på å bli bosatt i en kommune, på omgjøring av vedtaket eller uttransportering (Eide 2012: 18-19). De barna som får opphold, går inn i en *bosettingsfase*. Denne fasen består av at myndighetene søker etter og tildeler kommuner, flytting til kommunen og etablering der for den mindreårige. Det er opp til den enkelte kommune å bestemme hvordan bosettingsarbeidet skal organiseres, og i hvilken grad barneverntjenesten skal involveres i de mindreåriges bo- og omsorgssituasjon. De mest vanlige plasseringene er enten i hybel med eller uten tilsyn, i bofellesskap, i en familie (slekts-, eller fosterhjemsplacering) eller i barnevernsinstitusjon (Eide 2012: 19-20). Myndighetenes mål er å bosette enslige mindreårige flyktninger innen tre måneder. Allikevel har den gjennomsnittlige ventetiden - fra ankomst i mottaket til bosetting i kommunene - vært på cirka tolv måneder (Pastoor 2012: 219-220).

En av utfordringene ved bosetting er at det må finnes tilgang til varierte tilbud i kommunen eller nabokommuner som de enslige mindreårige kan benytte seg av, for eksempel i form av utdanningstilbud. I følge artikkel 28 og 29 i FNs barnekonvensjon har alle barn lik rett til skolegang, inkludert asyl- og flyktningbarn. Konvensjonens bestemmelser har vært innarbeidet i norsk lov siden 2003. Av opplæringsloven § 2-1 følger det at alle barn og unge i alderen 6 til 16 år som forventes å oppholde seg i Norge lengre enn tre måneder, både har rett og plikt til skolegang. For unge asylsøkere som er eldre enn 16 år finnes det ikke tilsvarende rettigheter til utdanning mens asylsøknaden deres behandles. For å ha rett til inntak til videregående opplæring må asylsøkere over 16 år ha oppholdstillatelse³. Hvorvidt det er et

² Dublin II forordningen sier at enslige mindreårige asylsøkere som allerede har søkt om asyl i et annet Dublinland blir sent tilbake dit for å få søknaden sin realitetsbehandlet.

³ Forskrift til opplæringsloven § 6-9.

skoletilbud i mottaksfasen for dem mellom 16 og 18 år er på dette grunnlag opp til den enkelte kommune (Pastoor 2012: 221-227). I tillegg til å være en læringsarena, så har skolen en sentral sosialisering- og integreringsfunksjon for flyktningbarn og -ungdom, og har dermed en sentral rolle i hvordan enslige mindreårige tilpasser seg til det norske samfunnet (Pastoor 2012). På denne måten kan skolen gi forutsetning for å skape en *mulighetsfase*, i motsetning til den mer passive og usikre *ventefasen* (Eide og Broch 2010). Gjennom tilgang til skole får de mindreårige mulighet til å reetablere hverdagsrytme og struktur i livssituasjonen (Wade, Mitchell og Baylis 2005: 97).

Når bosettingsfasen etter hvert går over i en mer permanent fase, blir den vanligvis kalt "integreringsfasen". Det er imidlertid ikke lett å si noe om når denne fasen begynner eller slutter. Mens noen flyktninger vil si at de aldri kom dit, vil andre si at de fortsatt er der etter mange år i Norge, og atter andre vil kanskje avvise hele ideen om en "integreringsfase" (Berg, 2010: 118). Kvinnene som denne oppgaven baserer seg på har gått over til en mer permanent fase. Gjennom oppgaven vil jeg belyse deres erfaringer fra både mottak og bosetting – samt hvordan overgangen til å flytte for seg selv og en mer permanent fase i eksilivet har vært.

1.2 Utforming av prosjektet og problemstillingen

Arbeidet med denne oppgaven har vært en runddans hvor fokuset stadig har endret seg. Ideen om å skrive om enslige mindreårige flyktninger startet i november 2011 på en konferanse om mangfold i regi av Integrerings- og mangfoldsdirektoratet. Det var hele tiden klart for meg at jeg skulle skrive om noe innenfor temaet migrasjon, men utover det hadde jeg ingen klare ideer. På denne konferansen møtte jeg en bekjent fra Redd Barna og vi kom i diskusjon om mulige vinklinger for masteroppgaven. Redd Barna hadde på den tiden nylig kommet i gang med et prosjekt med aktiviteter for enslige mindreårige flyktninger under bosetting som ikke hadde gått så bra som de hadde håpet. Selv om de følte at det var *behov* for aktiviteter, så fikk de det ikke til å fungere på den måten de hadde ønsket og måtte til slutt legge ned aktivitetsgruppa. Hun ønsket derfor å finne mer ut om de mindreåriges situasjon etter bosetting og hvilke utfordringer de opplevde for å delta i sosiale ungdomsmiljøer. Denne samtalen startet en lang prosess, og selv om resultatet ikke er så ulikt utgangspunktet, så har det vært andre temaer som har vært mer aktuelle underveis. Istedenfor å skrive om ungdommer som er *under* bosetting, valgte jeg heller å fokusere på unge voksne som ikke lengre er en del av "systemet" og som har bodd i Norge over en lengre periode⁴. Bakgrunnen for dette valget var et møte med oppfølgingstjenesten for enslige mindreårige flyktninger i en av byene jeg har gjort intervjuer.

⁴ Kravet for hvor lenge de hadde bodd i Norge ble tilpasset etter tilgangen jeg hadde på informanter, som jeg skriver mer om i metodekapittelet.

Der fikk jeg høre at det allerede var mange som var inne og forsket på enslige mindreårige flyktninger i bosettingsfasen. De etterlyste derimot informasjon om hvordan det gikk med ungdommene – eller de unge voksne – i dag. Etter å ha lest en del av det som er skrevet om denne gruppen unge mennesker oppdaget jeg at det var forsket lite på *jentene* blant enslige flyktningbarn. Det store flertallet av enslige mindreårige flyktninger i Norge er gutter. Nær 80 % av dem som ble bosatt mellom 1996 og 2009 var i følge SSB gutter (Aalandslit og Enes 2012: 4). Jentene blir derfor mindre *synlige* i "gruppen" enslige mindreårige flyktninger. I form av å være jenter, eller kvinner, kan det hende de møter andre utfordringer i Norge enn guttene. Deres "kvinneliv"⁵ ville således ikke vært like synlig hvis jeg hadde fokusert på enslige mindreårige flyktninger generelt. I tillegg har jeg fått positiv tilbakemelding fra flere hold⁶ om valget av å fokusere på kvinner, som gjorde meg enda mer bestemt på å beholde denne vinklingen. Selv om informantene var barn når de kom til Norge, er de nå voksne kvinner, og jeg vil derfor henviser til informantene mine som kvinner heretter.

Det er etter hvert kommet en del kunnskap om hvilke utfordringer alenekommende flyktningbarn møter i Norge (se f.eks. Eide 2000; Eide og Brock 2010; Hjelde 2004; Lauritsen og Berg 2002; Engebrigsten 2002; Liden, Eide, Hidle, Nilsen og Wærdahl 2013). En del av denne kunnskapen er samlet i en ny bok fra 2012: "Barn på flukt. Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger" hvor Ketil Eide har vært redaktør. Boken gir en helhetlig vinkling på omsorgen for og arbeidet med enslige flyktningbarn, og fokuserer på alt fra de store linjene om internasjonal asylpolitikk og historiske perspektiver til lokalt omsorgsarbeid i kommunene og de individuelle livshistoriene (Eide 2012: 5). I tillegg er det samlet inn mye data om enslige mindreårige flyktninger gjennom et UngKul⁷ -prosjekt som følger ungdommene over tid for å se hvordan det går med dem. Som nevnt, er det imidlertid ikke så mange studier som fokuserer kun på *kvinnene* som kom til Norge som enslige mindreårige flyktninger⁸, noe som gjør at min studie kan bidra med ny kunnskap.

Temaet som var utgangspunkt for intervjuene endte opp med å bli "livssituasjonen til unge kvinner som kom til Norge som enslige mindreårige flyktninger". Jeg ønsket å la kvinnes stemmer komme frem, og la deres historier være en fører for hvilken videre vei oppgaven skulle ta. Dette har ført til at oppgaven til slutt i like stor grad handler om "det norske samfunn" som "de andre". Den vil prøve å gi et innblikk i hvordan unge kvinner fra andre deler av verden opplever møtet med Norge, og hvordan dette blir ekstra utfordrende når de er helt alene.

⁵ Begrepet "kvinneliv" er hentet fra Berg, Fladstad og Lauritsens bok med samme navn.

⁶ Både fra andre som er interessert i feltet, men også fra sosiologen Berit Berg som etterlyste mer kunnskap om de alenekommende jentene.

⁷ UngKul er et forskningsprogram ved Nasjonalt Folkehelseinstitutt, og en "paraply" for flere studier knyttet til spørsmål om betydningen av etnisitet og migrasjon for barn og unges læring, tilpasning og psykiske helse. (www.fhi.no/studier/ungkul)

⁸ Finnes noen masteroppgaver, se for eksempel Bragason 2008; Østereng 2010.

Problemstillingen er: *Hvordan oppleves møtet med det norske samfunnet for alenekommende flyktningkvinner? Hvordan påvirker fraværet av nære relasjoner de utfordringer som kvinnene møter? Og hvem er deres betydningsfulle relasjoner i livet i eksil?*

1.3 Avgrensing og avklaring

Som allerede nevnt vil jeg avgrense meg til å kun se på kvinner som kom til Norge som enslige mindreårige flyktninger. Kvinnene er alle over 20 år, og alle har flyttet ut av bofellesskap eller fosterfamilier, og er slik i større grad på *egen hånd*. I Norge er det ikke lovfestet rett til ettervern, men i følge barnevernsloven § 3-1 kan tiltak som allerede er iverksatt før den mindreårige har fylt 18 år opprettholdes eller erstattes av andre tiltak inntil ungdommen har fylt 23 år⁹. Selv om jeg som utgangspunkt har hatt mål om å få frem kvinnenenes historier har jeg valgt ut enkelte temaer som ramme for intervjuet. I tillegg til bakgrunnskunnskap har temaene vært fritid, nettverk (i Norge og transnasjonalt), tilknytning til lokalmiljøet, livet som ny i Norge og fremtidsdrømmer. Temaene er valgt med utgangspunkt i foreliggende litteratur, og hva det har vært etterlyst mer informasjon om (se for eksempel Eide og Broch 2010).

Jeg valgte å ikke spørre så mye om livet i hjemlandet eller bakgrunnen til at de flyktet. Selv om det ville vært interessant å vite mer om det fikk jeg inntrykk fra informantene om at dette ikke var noe de ønsket å snakke om. I metodekapittelet kommer jeg tilbake til en mer grundig forklaring på denne avgrensningen. De fleste av informantene kommer fra Somalia, men det er også noen informanter som har mindre "vanlige" landbakgrunner. Jeg velger derfor å ikke spesifisere hvilke land dette er for å sikre informantenes anonymitet, annet enn å presisere at de kommer fra land i Sørøst-Asia og Sentral-Afrika. Videre har jeg valgt å ikke spesifisere hvilke byer kvinnene bor i her i Norge; intervjuene er alle utført i to relativt store byer eller i utkantstrøk til byene.

Som sosiologistudent er jeg interessert i de mellommenneskelige og samfunnsmessige faktorene i kvinnenenes livssituasjon, og det er dette jeg fokuserer på i denne oppgaven. Det er allerede skrevet en del om deres psykiske helse (blant annet gjennom UngKul prosjektet) og om organisering av hjelpetilbud (se for eksempel Eide 2012; Eide 2000; Andersson 1994; Svendsen, Thorshaug, Berg 2010), så dette er ikke temaer jeg kommer til å gå i dybden på. Oppgaven er en deskriptiv studie hvor jeg vil prøve å utrede hvordan ulike samfunnsmessige faktorer har påvirket livssituasjon til kvinnene her i Norge.

Til slutt vil jeg presisere hva jeg legger i betegnelsen "nordmann". Under intervjuene valgte jeg bevisst å ikke si "etniske nordmenn" slik at informantene selv kunne legge det de ville

⁹ <http://www.barnevernet.no/Dokumenter/Lover-og-regler/Barnevernloven/Barnevernloven-gjelder-for-alle-barn-i-Norge/>

i betegnelsen. Kvinnene skiller mellom andre unge med minoritetsbakgrunn og "nordmenn", dette tolker jeg som at de først og fremst tenker på "nordmenn" som barn som har vokst opp i en "etnisk norsk familie". En slik forståelse av hva det vil si å være "nordmann" bygger på et konstruert skille mellom (synlige) minoriteter og majoriteten. Allikevel er det ikke mindre reelt fordi det bygger på folks forståelse av hva det vil si å være norsk. Hylland Eriksen (2006) argumenterer for at det er behov for begrep som "etnisk norsk" og "nordmenn" så lenge forskjeller produseres langs etniske linjer. Først når kulturell bakgrunn og utseende blir irrelevant for ens muligheter og anerkjennelse kan vi kvitte oss med slike begreper (Hylland Eriksen 2006: 230). Fremdeles vil norskfødte med minoritetsbakgrunn oppleve å bli spurt hvor de kommer fra selv om de er født og oppvokst i Norge (se for eksempel Lynnebakke og Fangen 2011; Prieur 2002). Dermed har de lite rom for å definere seg selv som norsk, og begrep som "etnisk norsk" fortsetter å ha en betydning. Hvilke muligheter vi har for å konstruere etnisk identitet er noe jeg skal komme tilbake til i teoridelen, og er interessant for å forstå hvordan kvinnene forstår seg selv i forhold til det norske samfunnet.

1.4 Oppgavens oppbygging

Nå som jeg har redegjort for problemstillingen og hvordan jeg avgrenser oppgaven vil jeg presentere den videre oppbyggingen av oppgaven. Jeg vil starte med å danne et teoretisk rammeverk som kan brukes for å forstå opplevelsene som kvinnene har hatt i Norge. Her vil jeg diskutere begrep som integrering, kultur og identitet. Begrepene er omdiskuterte, men ikke mindre viktige i en slik oppgave. Kultur brukes både aktivt av kvinnene for å forklare hva som er forskjellig mellom dem og "nordmenn", i tillegg til at det brukes i den offentlige debatten om innvandrere for å forklare hvorfor "de andre" er forskjellige fra "oss". Deretter vil jeg se nærmere på teori om nettverk og tilknytning. Her trekker jeg frem konvoiteorien som viser hvordan nettverk følger den enkelte gjennom ulike livsfaser. Jeg avslutter teoridelen med å se på tilnæringsmåter til et liv i eksil, samt statistikk som sier noe om hvordan det går med enslige mindreårige flyktninger etter bosetting. Dette vil gi et bedre bilde av helheten rundt levekårene til enslige mindreårige flyktninger, og vise hvordan informantene mine plasserer seg i forhold til andre i samme situasjon.

I metodekapittelet vil jeg både redegjøre for hvorfor jeg har valgt å utføre kvalitative intervjuer, og hvilke valg jeg har tatt langs veien til den ferdige oppgaven. Jeg vil diskutere hvordan min tilknytning til feltet kan påvirke oppgaven, som er spesielt viktig i tilfelle hvor en har et nært forhold til temaet slik jeg har. I forskning med enslige mindreårige flyktninger er det en rekke etiske utfordringer. Hvordan jeg har vurdert oppgaven som etisk forsvarlig er et gjennomgående tema i metodekapittelet. Mot slutten av kapittelet tar jeg opp hvordan

intervjuene ble gjennomført og i hvilken grad jeg kan ha påvirket resultatene jeg har funnet. Jeg avslutter med å redegjøre for analysestrategi, samt med en kort presentasjon av informantene.

Kapittel 4, som er det første av to analysekapitler, handler om hvordan fraværet av nære relasjoner og det å være *alene* har påvirket livssituasjonen til kvinnene i Norge. Her ser jeg nærmere på de utfordringene som kvinnene har fortalt om. Til slutt presenterer jeg hvilke nære relasjoner som har vært viktige for dem etter at de kom hit. I kapittel 5 diskuterer jeg hvordan informantene har opplevd møtet med Norge og nordmenn, og hvordan de bygger broer mellom livet før og etter eksil, og på tvers av landegrenser. I de to analysekapitlene vil jeg både presentere funnene, men også knytte det opp mot det teoretiske rammeverket, samt tidligere empiri om lignende temaer.

Jeg avslutter oppgaven med å komme med en kort konklusjon og oppsummering før jeg foreslår veien videre for forskning på enslige mindreårige flyktninger.

2 ET TEORETISK RAMMEVERK

I dette kapittelet vil jeg starte med å presentere noen sentrale begreper: *integrering*, *kultur* og *identitet*. Begrepene er ofte tvetydige i måten de blir brukt på, og derfor nyttig å diskutere. Integrering blir brukt som et politisk mål overfor nye flyktninger i Norge, og det blir ofte diskutert hvorvidt innvandrere er godt nok "integrert" i det norske samfunnet eller ikke. Hva folk legger i begrepet "integrering" er imidlertid forskjellig, og det er derfor viktig å klargjøre forskjellen på den hverdagslige bruken av "integrering" og den *faktiske* betydningen. Videre diskuterer jeg begrepene *kultur* og *identitet*, som begge er viktige for å forstå hvordan kvinnene opplever møtet med "det norske samfunnet". Begge begrepene er både kraftig kritisert, men samtidig i flittig bruk. Selv blant de sterkeste kritikerne brukes begrepene, noe som kan tyde på at det er mangel på bedre begrep (Berg og Lauritsen 2009: 175).

I siste del av det teoretiske rammeverket ser jeg nærmere på sosiale nettverk og betydningen av sterke sosiale bånd for å mestre vanskelige situasjoner. Her presenterer jeg blant annet konvoiteorien, som er et godt utgangspunkt for å vise hvordan nettverk forandrer seg over tid, samt har en støttende effekt. Under delen om "et liv i eksil" ser jeg på ulike begrep som fokuserer på muligheten for å skape kontinuitet mellom fortiden og fremtiden, samt på tvers av landegrenser. Helt til slutt vil jeg se på noen resultater fra tidligere forskning om hvordan det går med enslige mindreårige flyktninger etter bosetting. Det kan gi et mer helhetlig bilde av situasjonen til de alenekommende barna, og kan bidra til å sette mine observasjoner i et større perspektiv.

2.1 Integrering

"Integrering" blir ofte betegnet som et "minefelt" – både politisk og faglig (Fangen 2008: 13). I dagligtale brukes begrepet synonymt med "tilpasning", og forbindes med hvor godt innvandreren selv har tilpasset seg det norske samfunnet (Berg 2010: 53). En slik forståelse av integrering nærmer seg en assimileringstankegang. Hvis et individ adopterer flertallets normer, verdier og livsstil, er det assimilert. Individuell assimilering som bygger på egne valg er det heller ingenting galt med, men som politisk strategi er assimilasjon problematisk (Døving 2009: 9). En assimileringstrategi var tidligere en åpen og foretrukket politikk som Norge brukte overfor minoriteter som samene og romanifolket, og er i dag betraktet som en skamfull del av vår fortid (Javó 2010: 43). Selv om selve ordet har forsvunnet fra offentlige dokumenter og offisielt språkbruk, tar det imidlertid lengre tid å bli kvitt de tankemåter som ligger til grunn for praksisen (Gullestad 2002: 65). Det kan være en av forklaringene på hvorfor

assimileringstankegangen ikke er uvanlig i den offentlige debatten. Et annet problem med assimilasjonstankegangen er at det ikke finnes en *norsk* kultur som alle deler. Det ville med andre ord være vanskelig å bli enig om hva minoritetsbefolkningen skulle assimileres inn i. På denne måten står assimilasjon som en motsetning til dagens ideal om integrasjon (Døving 2009: 9).

I motsetning til assimilasjon er integrering et relasjonelt begrep. Her er *gjensidighet* et like viktig stikkord som tilpasning. Ved å ha integrering som strategi så tillates innvandrere å opprettholde sin kulturelle identitet og samtidig bli en del av storsamfunnet. Begrepet setter med andre ord krav til både minoritetsgrupper og majoriteten (Berg 2010). Forståelsen av integrasjon som noe annet enn en ambisjon om at individer må tilpasse seg, stemmer overens med den sosiologiske bruken av integrering. Her brukes begrepet som betegnelse på en sosial prosess som, på et eller annet nivå, føyer sammen ulike minoriteter og majoriteten til "det norske samfunnet". I følge det politiske idealet skal staten som innvandrerne skal integreres inn i, gjenspeile *et flerkulturelt samfunn*. De politiske uenighetene går ut på hvilke forskjeller et flerkulturelt samfunn kan leve med, og i hvilken grad et integrert samfunn er avhengig av en befolkning med felles kulturelle verdier (Døving 2009: 9). Integrasjonstanken tok form i Norge i 1970- årene. Som strategi skulle integrasjon som sagt ikke øve vold på individets kulturelle bakgrunn, men den skulle bevares i en ny kontekst. Hva som menes med kulturell bakgrunn, hva man mener skal bevares og når man anser noen for å være integrert er en videre diskusjon som det er store uenigheter om i den offentlige debatten (Døving 2009: 9-10).

Betegnelsen integrasjon brukes på en rekke ulike områder, og er langt fra entydig. En person kan bli betegnet som godt integrert hvis han eller hun deltar i arbeidslivet og snakker flytende norsk, samtidig som personen ikke nødvendigvis selv føler seg integrert i lokalsamfunnet. Med andre ord er det vanskelig å finne gode målestokker for integrasjon. Mens målestokkene gjerne blir for generelle på systemnivå, er det lett at de på et individuelt eller relasjonelt nivå blir for ensidig fokusert mot arenaer der integrering lar seg måle. Gjennom å bruke innvandrers deltakelse på arbeidsmarkedet som en indikator for integrering kan det fort føre til å fjerne oppmerksomheten bort fra mellommenneskelige relasjoner som vanskeligere lar seg måle (Berg 2010: 54). Berit Berg (2010) trekker frem at integrering enkelt sagt handler om å lykkes i å skape gjensidighet og likeverd mellom minoritet og majoritet, og ut fra dette handler en integreringspolitikk om å tilrettelegge for at en slik gjensidighet oppstår. Eller som Cora Alexa Døving (2009) uttrykker det, så er det antageligvis bedre å se på integrering som en vei enn et tydelig mål. På denne måten kan veien strekke seg mot en rekke mål, som et samfunn uten diskriminering og med noenlunde lik tilgang til de samme goder blant majoritets- og minoritetsbefolkningen. Et integrert samfunn er i en slik forståelse et inkluderende samfunn som skaper en viss form for samhørighet blant en mangfoldig befolkning (Døving 2009:11).

Stikkord for å forstå hva et integrert samfunn innebærer er *gjensidighet, likeverd, inkludering og fellesskap*.

Min forståelse av begrepet "integrering" er i betydning av *vei* eller *prosess* for å skape likeverd og gjensidighet mellom minoritet og majoritet. Med et slikt utgangspunkt understreker jeg at det ikke bare er minoritetene som skal tilpasses det norske samfunnet, men at majoriteten også må være åpen for å tilrettelegge for nykommere og lære noe av dem. I analysen kommer fokuset til å være på hvordan informantene selv oppfatter å bli inkludert i det norske fellesskapet, og hvordan de tematiserer dette.

2.2 Kultur

Hva er kultur? Williams (1976:87) begynner sin redegjørelse av kulturbegrepet med å hevde at det er et av de vanskeligste begrepene å definere. I følge Thomas Hylland Eriksen (2001) kan kultur enklest forstås som "det som gjør kommunikasjon mulig". Det vil si at kultur er de tankemønstrene, vanene og erfaringene som mennesker har til felles og som gjør at vi forstår hverandre. Selv om ingen mennesker vil ha den nøyaktig samme modellen av verden, og med det erfarer ting forskjellig, vil det ikke forhindre at de kan kommunisere effektivt (Kronenfeldt 2008:101). I dagligtale bruker vi ofte "kultur" i en forståelse som om det finnes én enhetlig norsk kultur. Det ville innebære at alle "nordmenn" var kulturelt like, og med det ha det samme verdensbildet, livsstil og lignende (Hylland Eriksen 2001: 31). Det er nok å gjøre en rask sammenligning mellom etnisk norske i Oslo øst og Oslo vest for å finne relevante forskjeller som kan motbevise en slik påstand. Samtidig er det også riktig at de fleste nordmenn har felles referanser som de ikke deler med de fleste innvandrere (Hylland Eriksen 2001: 31). Forståelsen av kultur som noe enhetlig vil med andre ord både overse likhetene på tvers av kulturelle grupperinger og heterogeniteten innad. I tillegg kritiseres forståelsen av kultur som noe stabilt fordi det overser endringer som kontinuerlig skjer på handlings- og holdningsplan på både gruppe- og individnivå innenfor de ulike kulturelle grupperingene (Punternvold Bø 2011: 208).

"Norsk kultur" eller "somalisk kultur" blir ofte fremstilt som det samme som forestillingen om "det typiske norske" eller "det typiske somaliske". Her kommer ofte "det typiske norske" til uttrykk i skiløping, friluftsliv, bunad eller rømmegrøt. Slike fenomener vil imidlertid best bli beskrevet som *symboler på identitet*, og er ikke nødvendigvis statistisk alminnelige. Selv om de verken er gamle, opprinnelige norske eller typiske, fungerer de allikevel samlende (Hylland Eriksen 2001: 63). På samme måte vil majoritetens syn på det "typiske somaliske" ikke nødvendigvis være det som er mest statistisk alminnelige for somaliere, men bygge på generaliseringer. Slike generaliseringer av andre etniske grupper fokuserer som regel på det typiske med "de andre" som er ulikt "oss" selv i *negativ* forstand. Skillet mellom "oss" og

"de andre" er på denne måten relasjonelt. "De andre" blir avgrenset i forhold til "oss" og tilskrevet betydninger som betraktes som ikke-attraktive (Jensen 2009: 47). Slik blir bildet av "det typiske norske" rose malt i det offentlige, mens bildet av "det typiske somaliske" blir svart malt. For eksempel blir somaliere i Norge i stor grad enten fremstilt som farlige eller problematiske i media, og det er heller sjelden somaliere kommer til orde som individer. I tilfellene hvor enkeltindivider får "positiv" dekning i media er det fremstilt som et avvik fra den "typiske" somalieren (Simonsen 2007: 150). Til motsetning er det sjelden vi trekker frem helgefyll, selvgodhet eller nabokrangler når vi snakker om "norsk kultur", selv om det er like selvsagte symboler på vår identitet som bunad eller skiløping (Berg og Lauritsen 2009: 190).

I denne oppgaven vil jeg først og fremst bruke kulturbegrepet som en måte å forstå hvordan de alenekommende kvinnene opplever "den norske kulturen", samt hvordan de forklarer forskjeller mellom det de ser på som sin egen kultur og "det norske". Selv om kultur ikke alltid er forklaringen på forskjeller, er det et begrep som både majoriteten og minoritetene bruker aktivt for å distansere seg fra hverandre. Derfor er det nyttig å tydeliggjøre hva som ligger i begrepet teoretisk, men også i dagligtale. I informantenes fortellinger er begrepet hyppig brukt. Både som noe de vil lære (den norske), bevare (sin egen), men også som en forklaring på forskjeller mellom dem selv og majoriteten. Mange av de opplevde forskjellene trenger ikke være faktiske *kulturelle* forskjeller, men som ny i et samfunn føles de like reelle. Hvordan ulike referanserammer spiller inn på relasjonene mellom majoriteten og de unge kvinnene som kom til Norge som enslige flyktningbarn er derfor interessant å se nærmere på. Den offentlige fremstillingen av somaliere og andre "utlendinger" kan også ha innvirkning på hvordan kvinnene forstår seg selv som en del av det norske samfunnet – samt hvordan de føler seg mottatt av majoriteten. Videre vil jeg se nærmere på hvordan kvinnene forvalter sin kulturelle tilhørighet til hjemlandet. Dette er spesielt interessant fordi de er unge, og ikke nødvendigvis hadde noen bevisst kulturell tilhørighet når de kom hit til Norge. I tillegg er de alene, og kulturelle holdepunkter fra hjemlandet kan være viktig både for selvidentifisering og for å føle tilhørighet til det norske samfunnet.

2.3 Identitet i en flerkulturell kontekst

På samme måte som kultur er "identitet" et omdiskutert begrep (se for eksempel Brubaker og Cooper 2000; Brubaker 2003; Calhoun 2003). Den viktigste kritikken går på begrepets uklare bruksområder og motsigende betydninger, hvor identitet fremstilles som noe fundamentalt og varig som holder seg konstant over tid og mellom mennesker (Brubaker og Cooper 2000). Samtidig har begrepet beholdt en sentral posisjon, sannsynligvis fordi det fanger en dimensjon som det er vanskelig å uttrykke på andre måter (Berg og Lauritsen 2009: 175). Innenfor

sosiologien er forståelsen av identitet som en sosial konstruksjon veletablert. Det er imidlertid ingen enighet om i hvor stor grad det samfunnsmessige er styrende i forhold til det individuelle – og dermed i hvor stor grad individet selv kan forme sine identitetsprosjekter.

2.3.1 Identitet som en sosial konstruksjon

Å se identitet som en sosial konstruksjon er et brudd på den alminnelige forståelsen av identitet som en essens, eller en kjerne som kommer til uttrykk på bestemte måter (Prieur 2002: 4). Et av de viktigste kjennetegnene til identitet er at det konstrueres i interaksjon med andre mennesker, og derfor er det ikke betydningsløst hvordan andre oppfatter deg (Berg og Lauritsen 2009: 176). Det er spesielt kroppsliggjorte identiteter som gir rom for andre å tilskrive oss en identitet. Derfor vil mulighetene for å konstruere en identitet uavhengig av andres lesing av oss selv være mer begrenset når det gjelder ytre faktorer, slik som for eksempel hudfarge. Samtidig er det mulig å fortolke seg som norsk, selv om en av andre blir fortolket som utlending. Slike brudd viser at ingen identitet er essensielt gitt. Allikevel vil kroppens tegn ha sterke sosiale betydninger, som det er vanskelig for enkeltindivider å frigjøre seg fra – og som gjør at de fleste tolker seg i samsvar med andres fortolkninger (Prieur 2002: 4-5). Det kan være en av grunnene til at mange norskfødte med innvandringsbakgrunn fortolker seg selv som utlending selv om de har bodd hele livet i Norge (se for eksempel Lynnebakke og Fangen 2011; Gullestad 2002). Selv om andres fortolkning ikke nødvendigvis stemmer overens med vår egen oppfattelse av oss selv, vil det for de fleste være samsvar mellom egen opplevelse av tilhørighet og den fortolkningen andre har med grunnlag i kroppslige og språklige kjennetegn (Prieur 2002: 5). Annick Prieur (2002; 2010) konkluderer derfor at selv om vi legger til grunn at identitet ikke har et essensielt grunnlag, så betyr det ikke nødvendigvis at individer har et stort spillerom med hensyn til sine identitetsutforminger. Tegn har sosialt etablerte betydninger som fører til at individer møter begrensninger, og ikke alle tegnene kan like lett manipuleres med. Mens mulighetene er mange når det for eksempel gjelder klesstil er de minimale i forhold til kroppslige og språklige tegn. I mellom disse ytterpunktene plasseres navn, religion og innsosialiserte væremåter (Prieur 2010: 83-84), som alle er faktorer som mer eller mindre kan gi kulturelle rammer for hvordan vi identifiserer oss.

Identitet sier oss noe om forholdet mellom individ og samfunn, og handler i stor grad om hvordan vi ser oss selv som del av sosiale og kulturelle sammenhenger. Felles identifisering skaper fellesskap som igjen gjør at noen må være utenfor. Dette er et av de mest grunnleggende aspektene ved identitet: Hadde det ikke eksistert andre nasjonaliteter i verden, så ville det vært meningsløst å snakke om en norsk identitet (Hylland Eriksen 2001: 40-43). For unge kvinner med minoritetsbakgrunn vil det for noen være deres nasjonale eller religiøse bakgrunn som er det viktigste. For andre er det å ha minoritetsbakgrunn i motsetning til å være en del av

majoriteten som er det viktigste, som skiller "dem" fra "de andre". For atter andre er kanskje det aller viktigste å være "ung kvinne" eller "vanlig ungdom". Samtidig opplever de at andre setter opp grenser fra dem fordi de har kroppslige kjennetegn som skiller dem fra andre unge kvinner.

2.3.2 Sammensatte identiteter

Ungdom med minoritetsbakgrunn blir ofte beskrevet som "å leve i to verdener". I følge Jávo (2010) står ungdommer fra etniske minoriteter overfor flere og vanskeligere oppgaver enn majoritetsungdommen når det gjelder identitetsforvaltning. Det er krevende å forholde seg til to forskjellige verdisystemer, og de kan oppleve rollekonflikter, uforenelige forventninger og ulik respons på egen atferd som kan føre til spenninger i forholdet mellom dem selv og foreldrene (Jávo 2010: 24). De fleste enslige mindreårige flyktninger kommer til Norge i ungdomsalder og har som barn blitt sosialisert til andre verdisystemer enn dem de møter i det norske samfunnet både i bosituasjonen og på skolen. Samtidig ivaretar de kontakt med familie og slektninger både i Norge og på tvers av landegrenser¹⁰ – og kan på denne måten oppleve andre forventninger fra familien enn fra deres omsorgspersoner i Norge. I analysen vil jeg se på hvordan kvinnene opplever å møte forventninger fra familie i hjemlandet, og hvordan de håndterer dem. Det er fullt mulig å leve med sammensatte identiteter, og hjemlandskulturen og den norske kulturen trenger ikke nødvendigvis å stå i et spenningsforhold eller utelukke hverandre.

Vanlige begreper for å forstå sammensatte identiteter er kreolisering, hybridisering og bindestreksidentiteter. Begrepet bindestreksidentitet er ment som et forsøk på å bygge bro mellom to adskilte kategorier; norsk-somalier, norsk-asiat og lignende. Dette er en vanlig måte å beskrive sin identitet for mange medlemmer av etniske minoriteter. Selv om de har sitt eget morsmål og barndomsminner fra hjemlandet, så føler de samtidig tilhørighet til det norske samfunnet. En forutsetning for bindestreksidentitetene er at det er tydelige forskjeller mellom de to kulturene som det er snakk om (Hylland Eriksen 2001:54). Felles for begreper som kreolisering og hybridisering er derimot at de som utgangspunkt tar et oppgjør med et mer statisk og tingliggjort kulturbegrep. Det vil si et oppgjør med ideen om kultur som en fast avgrenset størrelse med et bestemt innhold. Den kreolske identiteten er en identitet som har oppstått på grunnlag av noe som eksisterte fra før (Østberg 2003: 103). Her har blandingen nådd et punkt hvor det ikke lengre lar seg operere med bindestreker og grenser. Eksempler på måter å identifisere seg slik er for eksempel å være muslim, men samtidig drikke pils og spise svinestek. Eller å ha sex før ekteskapet, samtidig som du aksepterer å gifte deg med den foreldrene ønsker (Hylland Eriksen 2001: 54). Forståelsen av hybrid identitet er omtrent det

¹⁰ Se for eksempel Engebrigsten 2012; Andersson 1994.

samme som kreolsk identitet: nemlig at noe nytt har oppstått som en blanding av det gamle. Kritikken mot et for stort fokus på kreolisering i ungdomstiden er at vi lett kan miste synet av motsetninger som fortsatt eksisterer mellom "moderne" og "tradisjonelle" livsformer, som tidligere forskning har vist til (se for eksempel Bredal 2006 eller Bø 2008).

I denne oppgaven vil jeg undersøke hvordan kvinnene tematiserer identitet og tilhørighet i forhold til hjemlandet og det norske samfunnet, samt hvorvidt det skaper et spenningsfelt eller ikke. I motsetning til andre barn med minoritetsbakgrunn er de ikke like bundet av en foreldregenerasjon som har andre forventninger til dem enn majoritetssamfunnet. Det kan derfor oppleves lettere å "velge hvem de vil være her". Samtidig er de en del av transnasjonale nettverk som kan påvirke deres valgmuligheter til identifisering i Norge. I tillegg kan de som en synlig minoritet oppleve å bli tilskrevet enkelte egenskaper av majoriteten. Dette kan bidra til å skape helt andre identifiseringer enn det som er "vanlig" hos andre ungdommer med minoritetsbakgrunn.

2.4 Sosiale nettverk og nære relasjoner

Betydningen av sosiale nettverk har lenge vært anerkjent innenfor forskning på migrasjonsfeltet. Innvandrere og flyktingers nettverk kan bli beskrevet som nøster av mellommenneskelige forhold basert på vennskap, slektskap eller samme etniske og nasjonale bakgrunn (Valenta 2008: 11). Et sosialt nettverk består av uformelle relasjoner mellom mennesker som samhandler mer eller mindre regelmessig med hverandre (Finset 1986: 13). Nettverk er forankret i en bestemt person og består av forbindelseslinjer til personene en forholder seg til i dagliglivet eller som blir oppfattet som svært sentrale for hovedpersonen. Sosiale nettverk blir ofte brukt som et mål på integrasjon, hvor kontakt mellom minoritet og majoritet blir sett på som en forutsetning for "god integrasjon". Imidlertid er den subjektive dimensjonen stor ved sosiale nettverk, og det er vanskelig å måle hva et godt sosialt nettverk er (Berg 2010: 269). De relasjonene som et sosialt nettverk består av kan både karakteriseres som svake og sterke bånd, eller som bekjentskap og vennskap. Nettverksforskning har tradisjonelt sett fokusert på bånd mellom nære venner som treffes ofte. Styrken ved svake bånd ble imidlertid trukket frem av den amerikanske sosiologen Mark Granovetter (1973). Hans poeng er at sterke bånd finnes mellom relativt avgrensede klikker hvor alle aktørene er nært knyttet til hverandre. Svake bånd på den andre siden representerer forbindelseslinjer mellom aktører fra ulike klikker innenfor et større nettverk (Granovetter 1973). Slik kan svake bånd være til større nytte for å komme i kontakt med mennesker utenfor ens nærmeste gruppering.

Det viktigste i denne oppgaven vil være *hvem* de unge har kontakt med, og hvordan relasjonene til disse personene *oppleves*, og ikke antallet de har daglig eller ukentlig kontakt

med. Nettverksbegrepet inkluderer vanligvis kun de en person har ansikt-til-ansikt kontakt med. Jeg vil også inkludere relasjonene til eventuelle familiemedlemmer i hjemlandet. For mange enslige mindreårige flyktninger er det familien som er det viktigste referansepunktet i livet i eksil (Andersson 1994; Engebrigsten 2002). Hvordan de transnasjonale båndene påvirker kvinnenenes liv i Norge kommer jeg til å se nærmere på i siste del av analysen. I tillegg til å opprettholde kontakt med familie i hjemlandet, er det for enslige mindreårige flyktninger viktig å knytte seg til nye sosiale nettverk og støttepersoner når de kommer til Norge. Slik vil de lettere mestre overgangen til det nye samfunnet. Hvilken betydning sosiale nettverk har for barn og unge i en utsatt situasjon vil jeg se nærmere på i følgende kapittel.

2.4.1 Nettverk og tilknytning

Mens svake bånd kan sees som en ressurs i forhold til å komme seg frem i livet, så er de sterke båndene nødvendige for å takle vanskelige situasjoner, samtidig som de regnes som universelle i en normal personlighetsutvikling (Engebrigsten 2002). De sterke sosiale båndene har betydning for barns identitetsutvikling (Harter 1990). I tillegg fungerer de som viktige ressurser som yter hjelp og støtte når barna opplever vanskeligheter (Cauce, Reid, Landesman & Gonzales 1990). Flukt og et liv i eksil innebærer ofte slike store omveltninger i menneskers liv. I tillegg til å forlate hjemlandet så opplever flyktninger at familien blir splittet, og dermed blir de tvunget til å bryte med mennesker og institusjoner som de er vant til å ha rundt seg (Berg 2010: 97)

Kahn og Antonucci (1980) har utviklet en modell for sosiale nettverk som følger den enkelte gjennom ulike livsfaser. Gjennom livsløpsperspektivet ønsket de å undersøke og forstå hvordan et individs sosiale nettverk forandrer seg over tid og hvordan det fungerer som støtte under livskriser (Engebrigsten 2012: 172). Denne teorien ser på nettverk som konvoier, ved at de ikke er konstante, men endrer karakter og skiftes av og til fullstendig ut. En konvoi er betegnelsen på et støtteskip som følger og beskytter et sårbart skip gjennom krigssoner. Dermed vil en persons konvoi bestå av de personene som hun eller han til enhver tid vet stiller opp (Kahn og Antonucci 1980: 269). En konvoi består av en serie støttesirkler som omringer hvert individ, hvor hver sirkel består av ulike relasjoner etter hvor viktige de er i personens liv. Hvem som blir inkludert i de respektive støttesirklene er avhengig av hvor emosjonelt knyttet de er til personen og hvilken rolle de spiller i dens liv. De som er sterkt knyttet til personen, både følelsesmessig og gjennom sin rollestatus, slik som nære familiemedlemmer eller nære venner, vil mest sannsynlig være en del av den primære støttesirkelen, og dermed ha en viktig støttefunksjon. Den ytre støttesirkelen vil derimot bestå av mer løse bekjentskaper, slik som fjern slekt, venner og andre personer som ikke er slektninger. Slike relasjoner er forventet å være mindre stabile over tid (Levitt, Guacci-Franco og Levitt 1993: 811). Et slikt perspektiv på

nettverk som konvoiteorien gir, er relevant for å vise hvordan personers nettverk kan variere. Både fra person til person og for samme person i ulike faser i livet, men også på mer systematiske måter fra samfunn til samfunn. Selv om ikke denne teorien har migrasjon som utgangspunkt, så passer den særdeles godt til slike problemstillinger (Engebrigsten og Fuglerud 2009: 61).

Enslige mindreårige flyktninger befinner seg i en livssituasjon som gjør teorier om tilknytning og nettverk spesielt relevante. De fleste som kommer som enslige mindreårige flyktninger er i en alder der kropp og sinn gjennomgår viktige forandringer, og der de ofte også blir tildelt nye sosiale roller. Mange av ungdommene er migranter i Norge som resultat av foreldrenes eller andre omsorgspersoners beslutninger eller handlinger, og ikke på grunn av egne valg (Engebrigsten 2002: 85). Det er en forutsetning at barna klarer å knytte seg til nye mennesker og skape gode relasjoner i det nye samfunnet for at de skal kunne føle tilhørighet. Tidligere forskning viser at ivaretagelse av kontakt med familien i hjemlandet har positiv betydning for at barna skal få en god oppvekst og bli etablert i mottakerlandene (Hessle 2009; Eide 2012; Engebrigsten 2012). Familie og venner vil også ha en viktig betydning for å bevare og utvikle kulturell tilhørighet for barn med innvandringsbakgrunn, både innenfor den etniske minoritetskulturen, samt den nye majoritetskulturen (Oppedal 2006). I dette delkapittelet har jeg vist hvor viktig sosiale nettverk, og spesielt sterke sosiale bånd er for menneskers følelse av tilknytning til et samfunn. En viktig del av oppgaven vil derfor være hvordan kvinnene har mestret det fysiske fraværet av den primære støttesirkelen som tidligere har vært en stor del av deres liv, og hvem som i dag inngår i deres nærmeste støttesirkel.

2.5 Et liv i eksil

Flukt og eksil innebærer som sagt som store forandringer i menneskers liv. For de som kommer til Norge som enslige mindreårige flyktninger så innebærer det ikke bare et brudd med hjemlandet, mennesker og institusjoner som de er vant til å ha rundt seg, men også et brudd med familien. For mange av de unge var ikke flukten noe de selv valgte, og oppbruddet opplevdes som brått og uten forberedelser. Etter ankomst i det nye landet erstattes usikkerhet med et liv "på vent" (Berg 2010: 99). Samtidig er det viktig å huske at oppbrudd og nyetablering ikke nødvendigvis trenger å bety at de må starte helt på nytt – det er fullt mulig å skape kontinuitet på tvers av alle bruddene. Selv om det for noen flyktninger kan virke som om livet har "stoppet opp", så har det for de aller fleste gått videre på nye veier. Det uvanlige blir etter hvert erstattet av det hverdagslige (Berg og Lauritsen 2009: 17).

Innenfor forskning på enslige mindreårige flyktninger har det vært en bevegelse bort fra fokusering på barna som hjelpeløse ofre og over til å se dem som handlende subjekt med

ressurser og muligheter, noe begrep som *brobyggingsprosess*, *læringsprosess* og "*det normale liv*" understreker. Mestring og overlevelse har i følge Ketil Eide (2012) vært tydelige temaer i enslige mindreårige flyktningers fortellinger. Denne måten å fremstille livet i eksil på kommer tydelig frem i Aleksandra Ålunds bok "*Lilla Juga*" (1991), hvor hun snakker om eksilet som en *brobyggingsprosess*. Et viktig poeng hos henne er at ytre forandringer påvirker deg, men at de ikke bestemmer over deg. På denne måten er det fullt mulig å bygge bro mellom fortid, nåtid og framtid, selv om betingelsene for en slik brobygging kan virke vanskelig (Berg 2010: 102). Det kan derfor oppnås en følelse av kontinuitet, selv om en gjennom flyktningstilværelsen har opplevd flere brudd. Et annet begrep som har blitt brukt for å beskrive det nye livet er *læringsprosess* (Freire 1999). Paulo Freire (1999) tematiserer slik flyktningen som et handlende subjekt, i motsetning til et passivt offer som ofte er vanlig. Hvordan flyktninger kommer til å håndtere fremtiden handler slik i stor grad om hvordan de takler eksilsituasjonen. Det handler igjen om hvilke individuelle ressurser de har, om motivasjon og personlighet og hvordan dette utvikler seg i samspill med omgivelsene (Berg 2012: 217). For å illustrere dette mulighetsrommet som utspiller seg i livet i eksil bruker Jonathan Schwartz (1998) begrepet "*det normale liv*". I en situasjon der det meste er unormalt er han mer opptatt av det normale. Dermed velger han å fokusere på potensialet som ligger i å gjenopprette et så normalt liv som mulig, i stedet for å fokusere på bruddene og tapene som personene har opplevd. Her ligger det en parallell til Ålunds begrep om *brobyggingsprosess*, samt til begreper som *mestring* og *resiliens* (Berg 2012: 217). Alle disse begrepene fokuserer på mulighetene istedenfor begrensningene, og på overlevelsen i stedet for offerrollen. Berg (2012: 217) påpeker at slike begrep allikevel ikke nedvurderer påkjenningene som flyktninger har vært utsatt for, men at de peker derimot i retning av det livet som skal leves videre. Selv om kvinnene har vært igjennom mye før de kom til Norge, er de samtidig "overlevende", fordi de i motsetning til mange andre overlevde reisen hit. Gjennom å ha et for stort fokus på deres sårbarhet kan vi dermed gå glipp av deres ressurser.

2.6 Enslige mindreårige flyktninger etter bosetting

I denne delen vil jeg presentere to rapporter som forteller noe om hvordan det går med enslige mindreårige flyktninger etter bosetting. Dette for å kunne si noe om i hvilken grad kvinnene i denne oppgaven er representanter for resten av de enslige mindreårige flyktingene i Norge.

I 2012 ble det gitt ut en rapport av SSB¹¹ som ser på hvordan enslige mindreårige flyktninger klarer seg i årene etter at de har fått opphold i Norge. Rapporten viser at nær to av tre enslige mindreårige var i arbeid eller utdanning ved utgangen av 2009. Selv om denne

¹¹ Fra rapporten "Enslige mindreårige flyktninger i arbeid og utdanning" av Vebjørn Aalandslid og Anette Walstad Enes (2012).

andelen er lavere enn blant majoritetsbefolkningen og norskfødte med innvandrereforeldre, så ligger den på omtrent samme nivå som det en finner for andre flyktninger i samme aldersgruppe. Det er i tillegg flere enslige mindreårige kvinner som er i aktivitet enn menn: 66 % av kvinnene mot 63 % av mennene er aktive. Andelen sysselsatte øker med alderen, som er samme tendens som i befolkningen generelt. En lignende tendens finnes også blant dem med lengre botid, hvor andelen sysselsatte øker med antall år de har bodd i Norge. Etter fire til fem års tid er andelen aktive oppe i nær 80 %, før den igjen synker noe (Aalandslid og Enes 2012).

En annen relativt fersk rapport som gir ett bilde av hvordan det går med enslige mindreårige flyktninger etter bosetting er UngKul-rapporten "Psykisk helse, mestring og sosial integrasjon blant ungdom som kom til Norge som Enslige Mindreårige Asylsøkere" fra 2011. Rapporten viser at 80 % av deltakerne i studien har opplevd krig på nært hold, og blant dem lider halvparten av posttraumatisk stress i form av påtrengende minner. Imidlertid ser det ikke ut som om disse symptomene bidrar til å forsterke nivået i depressive plager i noen større grad. Videre forteller 22 av de 32 ungdommene som ble intervjuet at de savner familien og at de føler seg ensomme i Norge. Nest etter ensomhet er det språklige og kulturelle utfordringer i møte med det norske samfunnet som flest ungdommer oppgir som en belastning. Problemene her går på å lære seg norsk, men også på å få kontakt med nordmenn. I tillegg trekker noen frem utfordringer knyttet til ulike former for sosial kontroll fra egne etniske nettverk i Norge. For å mestre slike utfordringer forteller flere av ungdommene i undersøkelsen at de søker sosial støtte, men at de er selektive i forhold til hvem de snakker med. Videre konkluderer rapporten at ungdommene ser ut til å ha en positiv utvikling i forhold til sosiokulturell integrasjon, slik som utvikling av kulturell identitet, tilegnelse av kulturell kompetanse¹², og rekonstruksjon av sosiale nettverk. Disse prosessene henger også sammen med ungdommenes psykiske helse. Gjennom å være tilknyttet sosiale nettverk får de tilgang på sosial støtte som kan beskytte mot psykiske plager. Samtidig gir etnisk og norsk kulturkompetanse opplevelse av mestring og sosiale ferdigheter, i tillegg til at det forenkler prosessen med å skaffe nye relasjoner (Oppedal, Jensen, Seglem og Haugeland 2011: 43). Konklusjonen i rapporten er på den ene siden at det virker som om enslige mindreårige flyktninger har mye psykiske plager og sliter med ensomhetsfølelse. På den andre siden så går utviklingen for de fleste i en positiv retning i forhold til utvikling av kulturkompetanse, samt tilknytning til sosiale nettverk og til det norske samfunnet som helhet (Oppedal m.fl. 2011).

Rapportene gir en innføring i den generelle situasjonen for flyktninger som kom til Norge som enslige mindreårig. Jeg har først og fremst trukket frem perspektiver som er viktige i

¹² Kulturkompetanse er blitt målt gjennom at ungdommene vurderer hvor lett det er for de å snakke norsk, å snakke morsmålet, å vite hvordan de skal oppføre seg når de besøker venner fra egen kultur, samt å vite hvordan de skal oppføre seg når de besøker norske venner (Oppedal m.fl. 2011: 32).

forhold til temaet i oppgaven min. Hvordan stemmer disse resultatene overens med det bildet kvinnene gir av sin situasjon? Dette skal jeg komme nærmere inn på i analysedelen, men det viktigste fokuset vil være hvordan kvinnene *opplever* faktorer som ensomhet, tilknytning til sosiale nettverk og lignende.

2.7 Avslutning

I dette kapitlet har jeg presentert de teoretiske perspektivene som er bærende i analysen. I tillegg kommer jeg til å trekke inn andre teoretiske perspektiver for å underbygge mindre analytiske poeng underveis i analysen. Jeg har redegjort for hvordan jeg forstår begrepene kultur, identitet og integrering, samt kritikken av dem. Samtidig må jeg forholde meg til hvordan informantene bruker begrepene, samt hvordan de blir brukt i dagligtale. Forståelsen av både kulturforskjeller, etnisk identitet og "integrering som tilpasning" er alle med på å påvirke hvordan kvinnene opplever møtet med det norske samfunnet. Videre vil jeg ta med meg betydningen av nettverk og tilknytning for å forstå utfordringene som kvinnene har opplevd etter at de kom til Norge. Betydningen av sosial støtte i en situasjon som flukt og et liv i eksil er, som jeg har vist, grunnleggende. Med et slikt utgangspunkt vil jeg diskutere hvordan fraværet av kvinnes nærmeste relasjoner har påvirket overgangen til det norske samfunnet. I tråd med konvoiteorien forstår jeg ikke kvinnes nettverk som konstante, men vil se hvordan de har forandret seg og hvem som i dag er deres mest betydningsfulle støttepersoner. Videre vil jeg bruke begrepene "brobyggere" og "læringsprosess" for å belyse hvordan de skaper kontinuitet mellom fortid og fremtid, og mestrer hverdagslivet her i Norge.

3 METODE

I forskning på enslige mindreårige flyktninger er det en rekke metodiske og etiske problemstillinger å forholde seg til. I tillegg er det nødvendig å sette seg inn i noen av de etiske retningslinjene som gjelder forskning generelt. Dette gjelder blant annet hvordan samtykke skal innhentes, mulige konsekvenser av å delta som kan skade ungdommene og hensynet til konfidensialitet (Eide og Broch 2010: 77-78). I dette kapittelet vil jeg diskutere noen av utfordringene jeg møtte på veien, etiske retningslinjer, samt hvorfor jeg tok de valgene jeg gjorde. Avslutningsvis skal jeg redegjøre for hvordan jeg gikk frem for å analysere funnene og ha en kort presentasjon av kvinnene som denne studien handler om.

3.1 Valg av metode

Gjennom denne oppgaven vil jeg forsøke å forstå hvordan de unge kvinnene har opplevd møtet med det norske samfunnet, og hvordan møtet har blitt påvirket av deres erfaring med å være *alene*. Jeg valgte derfor å utføre en kvalitativ studie. En kvalitativ studie kan brukes for å se på sammenhengene i den enkeltes liv. Gjennom å utføre en kvalitativ studie er det mulig å løfte frem forskjellige nyanser blant enkeltmennesker. Samtidig belyser den hvordan ulike opplevelser fra livet har påvirket og åpnet for muligheter eller satt opp barrierer for den enkelte (Fangen 2008: 12). Et bra verktøy for å forstå sider ved informantenes dagligliv er å utføre et kvalitativt forskningsintervju slik jeg gjorde. I følge Thagaard (2010: 87) er formålet med intervjuet "å få fyldig og omfattende informasjon om hvordan andre mennesker opplever sin livssituasjon og hvilke synspunkter og perspektiver de har på temaer som blir tatt opp i intervjusituasjonen". Gjennom intervjuet får man god innsikt i informantenes erfaringer, tanker og følelser. Samtidig er det viktig å huske på at begivenhetene og erfaringene som de forteller om, er gjenfortellinger av hendelser og preges derfor av informantenes forståelse av det han eller hun har opplevd (Thagaard 2010: 87-88).

Før jeg kunne sette i gang med forskningsprosessen var det viktig å lære om metodiske og etiske problemstillinger som følger med å studere denne gruppen unge mennesker. I tillegg måtte jeg melde inn studien min til Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD, Vedlegg 4) før jeg kunne gå i gang, både fordi jeg potensielt kunne få tilgang til sensitiv informasjon, og fordi jeg skulle behandle lydfiler med hjelp av datamaskin.

3.2 Å studere enslige mindreårige flyktninger

Enslige mindreårige blir som nevnt betraktet som dobbelt sårbare: De er helt alene uten voksne omsorgspersoner, i tillegg til at de er i et fremmed land (Broch 2012: 299). Å bruke begrep som *sårbare barn* og *risikogruppe* om enslige mindreårige er imidlertid ikke uproblematisk, og kan virke stigmatiserende for barna. Faglitteratur om enslig mindreårige flyktninger understreker at ungdommene ofte gir uttrykk for at de gjerne vil bli sett på og behandlet som helt vanlige ungdommer (se for eksempel Hjelde og Stenerud 1999, Eide 2000 og 2005), noe som jeg også opplevde under intervjuene. Når en informant forteller om ønsket om å besøke hjemlandet forklarer hun det på følgende måte: *"Her i Norge får jeg alt jeg vil, jeg lever som en vanlig person. Så jeg har lyst til å se hvordan det hadde vært å leve hvis jeg ikke hadde kommet til Norge, på hvordan livet mitt ville vært på en måte"*. På denne måten skiller hun mellom sitt "vanlige" liv her i Norge og hvordan livet kunne vært hvis hun ikke hadde flyktet. En annen informant fortalte til motsetning at det var utfordrende å gå fra å ha et vanlig liv i hjemlandet til å komme hit og bli behandlet som veldig sårbar. Som andre ungdom på hennes alder var hun i en periode i livet hvor hun ønsket frihet og selvstendighet. Til tider kan forskere og fagfolk bli for opptatte av barnas sårbarhet, i stedet for å fokusere på deres kunnskap og mulige positive potensial, slik som pågangsmot, selvstendighet og overlevelsesenergi. Ingen andre er en bedre kilde til viktig informasjon om livssituasjonen til enslige mindreårige flyktninger, enn de unge selv. Det er dermed viktig å få frem deres stemmer i forskningen, samtidig som en opprettholder klare forskningsetiske hensyn både før, etter og underveis i prosjektet (Broch 2012: 299-301).

Tuva Broch (2012) trekker frem nødvendigheten av grundige forberedelser til alle former for undersøkelser som inkluderer enslige mindreårige, med god informasjonsflyt til informantene, for å bidra til å gi prosjektet trygghet og gode rammer for alle involverte. I denne oppgaven er ikke de enslige mindreårige barn lengre, men å snakke om sin fortid kan allikevel være et følsomt tema. Jeg valgte derfor å sende noen av informantene¹³ en oversikt over hvilke tema vi kom til å snakke om på forhånd, slik at de kunne forberede seg mentalt på intervjuet. I tillegg var jeg veldig tydelig på at de til enhver tid kunne velge bort temaer de ikke følte seg komfortable med, og poengterte at det var frivillig om de ville svare på spørsmål underveis i intervjuet.

Hopkins (2008) påpeker viktigheten av å lese tegnene som informantene gir. I noen tilfeller vil det være vanskelig for dem å avslutte intervjuet selv om de har lyst, på grunn av forventningene de føler fra intervjueren, og det er derfor viktig å skape en avslappet atmosfære. Før det første intervjuet fortalte en av informantene at hun fortrakk å fokusere på positive erfaringer hun hadde opplevd, og var usikker på om hun hadde krefter til å snakke om

¹³ De fleste informantene fikk jeg kun telefonnummer til, og fikk dermed ikke mulighet til å sende de noe informasjon om intervjuet på forhånd.

vanskelige opplevelser. For å skape en trygg atmosfære valgte jeg å tilpasse intervjuet etter hennes betingelser. I et annet intervju uttrykte informanten derimot et ønske om å snakke om den tunge *ventetiden* som asylsøkere må gå gjennom mens de venter på svar på søknaden. Hvor sensitiv jeg burde være overfor informantene var vanskelig å vite, og jeg måtte tilpasse det til den enkelte person. På den ene siden ville jeg ikke presse informantene til å snakke om noe de selv ikke var klar for, mens jeg på den andre siden ikke ville falle i fellen av å overvurdere de unges sårbarhet, og dermed ikke gi de mulighet til å bidra med sin kunnskap.

Etikken påvirker på denne måten både rammene og begrensningene for prosjektdesignet og metodikken som en forsker kan bruke. I følge Hopkins (2008) så vil både generell refleksjon og selvrefleksjon være viktig i planleggingen av feltsituasjonen for å være i samsvar med forskningsetiske retningslinjer. Her anbefaler han om mulig å utvikle prosjektet i samarbeid med relevante fagfolk, forskere og hjelpeapparatet, deriblant barna som skal delta (Hopkins 2008). Som nevnt lot jeg informantene være med å forme intervjuene og hvilke temaer vi skulle snakke om. I startfasen av prosjektet var jeg også i kontakt med en rekke fagfolk med tilknytning til feltet. Tematikken i oppgaven ble som nevnt utviklet etter samtale med ansatte i Redd Barna og oppfølgingstjenesten for enslige mindreårige i den ene kommunen ¹⁴. I tillegg har jeg vært i kontakt per mail med Inkluderings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi), samt Ketil Eide og Berit Berg¹⁵ som har forsket mye på enslige mindreårige flyktninger. De kunne alle gi meg nyttige tips om litteratur, tilgang til informanter og spesifikk kunnskap om enslige mindreårige flyktninger. Veilederen min, Hilde Krogh, har i tillegg jobbet mye med enslige mindreårige flyktninger, og kunne gi meg gode råd i forbindelse med utarbeiding av intervju spørsmål og gjennomføring av intervjuene. Denne prosessen gjorde meg bedre kjent med feltets egenart før oppstart.

En annen utfordring i forhold til å forske på unge med minoritetsbakgrunn er at en som forsker burde ha bakgrunnskunnskap om kulturelle forskjeller og posisjonering (Broch 2012). I følge Bean (2006) har kulturelle faktorer betydning for hvordan barn og unge forstår forskjellige fenomener. Hvis forskeren og informanten har ulik kulturell bakgrunn kan en samtale tolkes på vidt forskjellige måter, noe det er viktig å være bevisst på ved utarbeiding av intervjuguide og ved tolkning av resultatene. I tillegg burde forskeren være klar over at overdreven bruk av fagtermer kan virke fremmedgjørende og ikke nødvendigvis oppklarende i samtaler med barn og voksne utenfor eget fagmiljø (Brock 2012: 306-307). For ikke å fremmedgjøre informantene prøvde jeg derfor å formulere spørsmålene mine direkte og enkelt. Jeg fant etter hvert ut hvilke spørsmål og begrep som ikke fungerte, eller som måtte omformuleres.

¹⁴ Se kapittel 1.2.

¹⁵ Berit Berg møtte jeg i tillegg personlig.

3.3 Tilgang til feltet

En ideell situasjon for å få tilgang til feltet er å komme i kontakt med en person som er sentral for samfunnet, gruppen eller miljøet som er gjenstand for studien, og som igjen kan videreformidle kontakt med de andre medlemmene. En metafor som ofte brukes for slike personer er *portvakt*. De vokter porten som åpner for kontakt med de andre deltakerne og gir tilgang til feltet (Fangen 2011: 53). Det som gjorde det spesielt vanskelig for meg å finne en slik person var at gruppen jeg skulle studere ikke nødvendigvis var i samme miljø lengre. Gjennom å velge å studere kvinner som ikke lengre var i "bosettingsfasen", men som i stedet bodde for seg selv, ble denne prosessen mer utfordrende. Det eksisterte ikke noen naturlig kontaktarena som jeg kunne møte opp på, og jeg måtte gjennom en lengre prosess for å skaffe meg informanter. Selv om det var ekstra utfordrende å finne informanter når jeg avgrenset studien til kun å gjelde kvinner, valgte jeg å beholde dette kriteriet.

Jeg fikk i en tidlig fase god kontakt med oppfølgingstjenesten i den ene byen hvor jeg ville utføre intervjuer. De var interesserte i min oppgave, og ville hjelpe meg med å få tilgang til potensielle informanter. Selv om jeg nå hadde den formelle portvakten på plass, skulle dette vise seg å bli vanskeligere enn jeg hadde forberedt meg på. Oppfølgingstjenesten kunne bare gi meg innsyn i arkivene sine hvis jeg innhentet dispensasjon til innsyn i den taushetsbelagte informasjonen som arkivene utgjorde. Etter å ha fått avslag fra både Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet og Justisdepartementet, fordi begge mente de ikke var riktig departement for å gi meg tilgang, måtte jeg gi opp forsøket med å innhente formelt innsyn i arkivene. I stedet valgte jeg å utvide kriteriene for hvem som kunne inngå i utvalget mitt (se kapittel 3.4.2), og tok kontakt med oppfølgingstjenesten i flere kommuner for å få hjelp til å skaffe informanter. Jeg endte opp med å gjøre intervjuene i to relativt store byer, samt i utkantområder til disse byene. De fleste av informantene ble jeg satt i kontakt med av oppfølgingstjenesten til enslige mindreårige flyktninger i de to kommunene. I tillegg kom jeg i kontakt med en av informantene gjennom en felles bekjent. På grunn av taushetsplikt kunne ikke kontaktpersonene mine gi meg navn på aktuelle informanter uten å ha fått deres godkjenning først. Jeg var derfor avhengig av en velvilje fra deres side – at de tok seg tid til aktivt å rekruttere informanter. Alle ansatte i oppfølgingstjenestene som jeg tok kontakt med var veldig positiv til prosjektet mitt. Likevel tok det langt tid fra jeg først var i kontakt med dem, før jeg tilslutt hadde fått noen navn på kvinner som sa seg villige til å bli intervjuet. De ulike kontaktpersonene i kommunene ble viktige portvakter for meg, og takket være dem fikk jeg tilslutt nok informanter.

Andre forskere har også fortalt om utfordringer med å få tilgang til feltet ved forskning på mindreårige flyktninger (se for eksempel Eide 2000, Bean 2006). I følge Broch (2012) kan

det både skyldes en manglende tillit til forsker og prosjektopplegget, og en følelse av mangel på relevans for egen situasjon blant ungdommene. I tillegg vil ofte velferdsinstitusjoner og hjelpearbeidere ønske å beskytte barna mot forskning og mot forskere. Jeg opplevde som nevnt ikke noen motstand fra hjelpearbeidernes side, men fikk heller positiv tilbakemelding. Det kan være fordi jeg utarbeidet prosjektet i samarbeid med ansatte i oppfølgingstjenesten, og at de derfor hadde egen interesse av at prosjektet ble gjennomført. I tillegg fikk jeg hjelp av Berit Berg, som er en anerkjent person innenfor flyktningfeltet, og hennes anbefaling av prosjektets viktighet kan ha bidratt til å skape tillit hos hjelpearbeiderne.

3.4 Forberedelse til intervju

En viktig del av forberedelsen til intervjuene har vært å bli kjent med forskningsfeltet "enslige mindreårige flyktninger" både ved gjennomgang av tidligere funn og ulike metodiske utfordringer som kan oppstå i møtet med feltet. Det er innledningsvis nødvendig å redegjøre nærmere for mitt forhold til feltet, før jeg går over til å drøfte utfordringene jeg møtte i forbindelse med forberedelsen til intervjuene.

3.4.1 Mitt forhold til feltet

I følge Jon Rogstad (2010) både vil og skal interesse og erfaring virke inn på spørsmålene vi stiller, men ikke svarene vi kommer frem til. Før vi beveger oss inn i et felt er det dermed viktig å reflektere over hvilket forhold vi har til feltet. Jeg har lenge vært aktivt engasjert på flyktningfeltet, og har de siste seks årene jobbet med barnefamilier på asylmottak eller under bosetning som frivillig for Redd Barna. Under oppstarten av masteroppgaven begynte jeg i tillegg å jobbe som hjelpeverge for enslige mindreårige asylsøkere i ankomstperioden¹⁶. Dette var i utgangspunktet ikke ment som noe forprosjekt som sådan, men noe jeg hadde tenkt å gjøre lenge. Likevel fikk jeg gjennom å være verge nyttig kjennskap til hvordan ungdommene blir møtt i Norge, samt hvilken bakgrunn noen av dem som kommer som enslige mindreårige flyktninger har. Dette var spesielt nyttig i tilfellene når jeg var verge for mindreårige fra Somalia, fordi flere av informantene mine kommer fra nettopp Somalia. Selv om jeg som verge kun får høre en persons individuelle historie, får jeg samtidig et innblikk i strukturelle og politiske forhold i hjemlandet som er med og påvirker at folk flykter derfra. Jeg tror dette hjalp meg til å få større forståelse for hva kvinnene kunne ha flyktet fra, samt hvorfor tidligere

¹⁶ Alle enslige mindreårige asylsøkere får oppnevnt en hjelpeverge når de kommer til Norge. I ankomstfasen er det Norsk Folkehjelp som organiserer vergeordningen på oppdrag fra Asker Overformynderi. En verge i ankomstfasen har ansvar for å være sammen med barnet ved registrering hos politiet, ankomstsamtale hos UDI og asylintervju. I tillegg skal vergen besøke barnet på transittmottaket og sørge for oppfølging av barnas rettigheter inntil barna flytter til et mottak i en annen kommune.

forskning ofte kaller enslige mindreårige for "overlevende". På tross av alt vergebarna mine hadde opplevd, var de først og fremst vanlige ungdommer som var opptatte av å være sammen med venner, spille fotball og ha et normalt liv.

I tillegg til å ha erfaring innenfor feltet har jeg et samfunnsengasjement overfor denne gruppen. Jeg har interesse av at mitt studie kan bidra til å forbedre hvordan enslige mindreårige flyktninger blir tatt i mot i Norge. Her er det viktig ikke å la mine egne meninger påvirke resultatene. Gjennom å bruke tykke beskrivelser kan jeg tydeliggjøre hva som er informantenes historier, og hva som er mine egne refleksjoner. Så lenge jeg er klar over mitt eget utgangspunkt, og ikke lar det påvirke svarene trenger ikke dette være noe negativt, og jeg velger derfor å betrakte min bakgrunn som en styrke ved inngangen til en slik studie.

3.4.2 Utvalg

I motsetning til kvantitativ forskning hvor det er tilfeldig utvelging, så er utvelgingen i min studie strategisk. De som velges, velges fordi de kan uttale seg om det aktuelle temaet (Tjora 2010: 128), som i denne oppgaven er "livssituasjonen til kvinner som kom til Norge som enslige mindreårige flyktninger". I utgangspunktet hadde jeg en rekke andre kriterier: At de skulle være bosatt i én bestemt kommune, at de hadde bodd i Norge i minimum 5 år og at de var minimum 23 år. Som nevnt hadde jeg problemer med å få tilgang på informanter, og måtte flere ganger utvide kriteriene til hvem jeg kunne intervju. Jeg endte opp med å ha et krav om at de hadde bodd i Norge i minst to år, og var minimum 20 år. Hvor de var blitt bosatt var ikke så viktig lengre. Dette førte til at de strukturelle faktorene (se kapittel 1.2.), i tillegg til de individuelle, var veldig forskjellig blant kvinnene. Samtidig opplevde jeg gjennom intervjuene at informantene også hadde opplevd mye av det samme uansett hvor de var blitt bosatt og hvor lenge de hadde bodd i Norge.

En annen konsekvens av å ha begrenset tilgang til informanter er at utvalget kan ha blitt skjevt fordelt i forhold til det temaet jeg søkte informasjon om (Broch 2012: 305). Det vil si *livssituasjonen* til alenekommende kvinner. Det er for eksempel mulig at kvinnene jeg intervjuet er blant de mest ressurssterke. Både fordi ressurssterke personer generelt er mer villig til å la seg intervju, men også fordi de fleste av informanten har blitt valgt ut av folk fra hjelpeapparatet. En kan lett tenke seg at hjelpeapparatet ønsker å beskytte de mest sårbare, og velge ut kvinner som de er sikre vil mestre en intervjusituasjon. Samtidig kan de ha et ønske om å fremstille seg selv positivt og dermed velge ut kvinner de vet klarer seg bra. Hvis jeg hadde hatt mer tid til rådighet, ville jeg derfor brukt mer tid på å finne informanter fra flere kilder. På grunn av tidsbegrensingene har jeg vært nødt til å ta de informantene som jeg har fått kontakt med. Her finner jeg en motstridende utfordring – på den ene siden kan informantene mine sies å være *for* heterogene, slik at det er vanskelig å si noe om hvem de eventuelt skal kunne

representere, på den andre siden kan de tenkes å være *for* like. For å få et nyansert bilde av situasjonen i sin helhet har jeg derfor presentert relativt ferske rapporter fra SSB og UngKul (se kapittel 2.5.) som viser en oversikt over enslige mindreårige i årene etter bosetting. Disse viser hvordan det går med enslig mindreårige flyktninger i tall og prosenter, og gir et overordnet bilde av livssituasjonen. Oppgaven min belyser derimot noen av individene bak tallene, og beskriver hvordan de selv opplever livet i eksil.

Jeg endte opp med å intervju ni kvinner. Et flertall av informantene kommer fra Somalia. De resterende kommer fra land hvor det kun er få flyktninger med samme landbakgrunn i Norge, og jeg velger derfor å ikke spesifisere hvilke land det er snakk om for å sikre deres anonymitet. Landene ligger i henholdsvis Sørøst Asia og Sentral Afrika. Kvinnene var alle mellom 20 og 28 år når jeg gjennomførte intervjuene, og hadde bodd i Norge i alt fra tre til elleve år. Mens to av dem kom som overføringsflyktninger, kom resten gjennom asylsystemet. Tre av informantene er småbarnsmødre, hvorav en av dem var hjemmeværende og to arbeidet. Blant de resterende syv holdt seks fortsatt på med voksenopplæring eller videregående fag, mens én hadde tatt høyere utdanning, og var nå i arbeid. Selv om de fleste hadde kommet godt ut av den vanskelige situasjonen de befant seg i, møtte jeg også noen som hadde det vanskelig.

3.4.3 Intervjuguide

Et utgangspunkt for et vellykket intervju er at forskeren på forhånd har satt seg godt inn i informantens situasjon (Thagaard 2010: 91). Intervjuet kan gjøres på mange ulike måter som igjen gir ulike typer kunnskap. Derfor anbefaler Karin Widerberg (2010: 224) å gjøre nøye teoretiske og empiriske forarbeid som senere kan oversettes til en intervjuguide. I tiden mens jeg ventet på tilgang til feltet brukte jeg mye tid på å opparbeide bakgrunnskunnskap. På denne måten bygde jeg et grunnlag som jeg brukte for å utforme temaene jeg senere tok opp i intervjuet. Som nevnt i innledningskapittelet valgte jeg følgende undertema: fritid, sosiale nettverk, tilknytning til lokalsamfunnet (samt hjemlandet), livet som ny i Norge og fremtidsønsker. Temaene ble valgt både fordi jeg trodde de kunne bidra til å skape en forståelse av livssituasjonen til kvinnene, og fordi dette var temaer som litteraturen etterspurte mer kunnskap om (Eide og Broch 2010: 96). I tillegg var jeg åpen for at andre temaer kunne være viktig for informantene, og la derfor opp til at de kunne ta opp problemstillinger som de selv var opptatt av i slutten av intervjuet. En annen fordel med å ha nok kunnskap om intervjutemaet er for å stille gode oppfølgingsspørsmål (Kvale og Brinkmann 2009:99). Både det teoretiske forarbeidet jeg hadde gjort, og min generelle kjennskap til asylfeltet (se kapittel 3.4.1) hadde slik en positiv innvirkning på intervjusituasjonen.

Det er flere måter å utforme et intervju, fra mer eller mindre strukturerte former. En vanlig misforståelse i forhold til dette er at for å oppfylle ønsket om å kunne sammenligne og i

en eller annen form generalisere, så må intervjuguiden følges "slavisk". På denne måten kan en imidlertid ende opp med å ikke få frem temaer som er viktig for informantene (Widerberg 2010: 225). For at informantene selv skulle ha mulighet til å ta opp det de var opptatt av, og la dem være med på å bestemme strukturen, valgte jeg en delvis strukturert tilnærming. Her er temaene som forskeren skal spørre om på forhånd fastlagt, mens rekkefølgen blir til underveis. Slik kan en som forsker følge informantenes fortelling, men likevel sørge for å få informasjon om temaene som søkes informasjon om. I en intervjusituasjon er etiske problemstillinger spesielt knyttet til forskerens vurderinger om hvor personlige og nærgående spørsmål hun eller han kan stille. Her er det viktig at forskeren viser respekt for informantenes grenser, slik at informanten ikke føler seg presset til å gi informasjon som hun eller han vil angre på i ettertid (Thagaard 2010: 89). Denne problemstillingen var viktig under gjennomføringen av mine intervjuer. Jeg omarbeidet intervjuguiden flere ganger for å tilpasse den til informantens ønsker etter hva jeg følte det var greit å spørre om. Intervjuguiden er vedlagt (Vedlegg 3).

Et viktig etisk prinsipp i forhold til dette er at deltakelse i forskningsprosjekter ikke på noen måte skal bidra til å skade informantene (Thagaard 2010). Dette prinsippet blir ekstra viktig å ha i bakhodet når det er snakk om sårbare grupper hvor faren for retraumatisering er potensiell. I følge forsker og barnepsykiater Grete Dyp er en måte å unngå retraumatisering å intervju i retrospektiv. På denne måten blir emosjoner som aktiveres knyttet til minner, og ikke selve hendelsen som foregikk på et annet sted (Eide og Broch 2010: 41). Siden jeg intervjuet unge kvinner om deres erfaringer som enslig mindreårige flyktninger, ble de spørsmålene som kunne virke retraumatiserende naturligvis stilt i retrospektiv. I tillegg kan rekkefølgen temaene tas opp i være en viktig faktor her. Hopkins (2008), som har forsket på enslige mindreårige i Skottland, forteller at han valgte å strukturere intervjuguiden slik at de begynte å snakke om nåtiden, før de gikk over til den nære fortiden. Til slutt, og kun i tilfeller hvor han opplevde at barna var komfortabel med det, diskuterte de erfaringer fra før flukten. Ved hjelp av denne strategien minsket han faren for at barna skulle erfare "emosjonell skade" eller sorg (Hopkins 2008). Jeg har valgt en lignende taktikk hvor jeg starter å spørre om temaer knyttet til nåtiden, før jeg går over til fortiden og livet som ny i Norge. I tillegg valgte jeg å avslutte med framtidsplaner for å runde av intervjuet på en positiv måte. Samtidig ønsket jeg å følge informantenes historie. I enkelte intervju endte rekkefølgen derfor med å bli en helt annen – men kun på informantenes initiativ.

I utgangspunktet hadde jeg i tillegg lagt inn "livet før flukten" som et eget tema i intervjuguiden, fordi det er etterlyst et mer helhetlig perspektiv av livssituasjonen til enslige mindreårige flyktninger. Uten å ha med noen form for beskrivelser fra hjemlandet kan det virke som om barna kommer til Norge med blanke ark (Eide 2005; Eide og Broch 2010). Etter tilbakemelding fra aktuelle informanter om at det krevde mye mental forberedelse å snakke om

vonde opplevelser, bestemte jeg meg imidlertid for å droppe dette som et tema i seg selv. Jeg valgte heller å ha noen spørsmål om hjemlandet innebygd i de andre temaene, slik at det kunne være opp til informantene selv hva de ville fortelle. Dette var både for å skåne informantene fra å ha en negativ opplevelse av å bli intervjuet, og fordi jeg som nevnt hadde problemer med å skaffe informanter i utgangspunktet (se kapittel 3.3.). Jeg ville ikke "skremme" noen vekk med å etterspørre informasjon om temaer de helst ikke ville snakke om. Likevel tok flere av informantene opp hjemlandet som tema selv der jeg ikke spurte direkte om det.

3.5 Gjennomføring av intervjuene

Før jeg kunne sette i gang med intervjuene måtte jeg innhente samtykkeerklæring fra deltakerne (Vedlegg 2). I følge NESH (2009) så betyr et informert samtykke at deltakerne skal informeres formelt om forskningen, metoder som skal benyttes og følgene av å delta. Informasjon om studiet ble gitt i form av et brev (Vedlegg 1) og i innledende samtaler med informantene. For etniske minoriteter er det viktig å forsikre seg om at det ikke oppstår språkproblemer, at det tas hensyn til mottakerens alder og språkforståelse i forhold til hvilken form informasjonen gis i. Alder var ikke noe problem for meg – den yngste av deltakerne var 20 år. Språkforståelse var litt mer utfordrende, og jeg prøvde å ha et så enkelt språk som mulig i intervjuforespørselen i tillegg til at jeg forklarte informantene det de ikke forsto. Det var imidlertid kun i noen få tilfeller at språkforståelse var et problem, de fleste deltakerne snakket veldig bra norsk.

Alle intervjuene ble avtalt via epost eller telefon direkte med informantene, og vi ble sammen enige om når og hvor intervjuene skulle foregå. I by A ble alle intervjuene unntatt ett gjennomført på en kafé som lå i samme bygg som aktivitetssenteret for enslige mindreårige. Det var et godt egnet sted fordi det var en relativt stille kafé og fordi informantene kjente til stedet og hadde en tilknytning til det. I forkant av intervjuene fryktet jeg allikevel at situasjonen kom til å bli påvirket av at det var andre folk der, og at dette ville føre til "overfladiske" intervjuer. I motsetning opplevde jeg det at vi satt på en kafé bidro til å gjøre stemningen mer avslappet, og det oppsto en god tone mellom meg og informantene. Det siste intervjuet i by A ble gjennomført hjemme hos informanten. I by B gjennomførte jeg et av intervjuene på et kontor hos oppfølgingstjenesten, et på et grupperom på Universitetet i byen og to hjemme hos informantene. En fordel med å ha intervjuene hjemme hos dem var at jeg fikk innblikk i hvordan de bodde, som også fortalte noe om livssituasjonen deres. Samtidig brukte jeg lengre tid på å bli komfortabel i denne situasjonen. Jeg følte i større grad at jeg presset meg på, og ble usikker i rollen som intervjuer, noe som kan ha hatt innvirkning på intervjuene. Dette var først og fremst

et problem i det første intervjuet som ble gjennomført i hjemmet, under de to siste var jeg mer avslappet.

I to av intervjuene tok jeg kun notater fordi informantene ikke ønsket å bruke båndopptaker. Fordelen med å måtte ta notater var at det ble en del naturlige pauser mens jeg noterte. Dette ga informantene tid til å tenke, som i det ene intervjuet førte til at informanten ofte kom på mer å si om temaet. Ulempen var derimot at jeg ikke følte at jeg fikk gode nok notater på alle emnene, og skulle dermed ønske jeg hadde båndopptak av disse intervjuene også. Det virket heller ikke som om båndopptakeren skapte et problem i de andre intervjuene. Noen av informantene var litt skeptiske med en gang, men la ikke merke til den under intervjuet. Jeg ble også flinkere til å la det være naturlige pauser underveis i intervjuene når jeg brukte båndopptaker i de senere intervjuene.

Andre faktorer som kan påvirke en intervjusituasjonen er strukturelle faktorer slik som etnisitet, kjønn, sosial bakgrunn eller alder. Flere av informantene fortalte at de følte en form for avstand til etniske nordmenn, og det kan ha påvirket forholdet mellom oss også. Samtidig var de opptatt av at det var forskjell på nordmenn, og at en kunne merke om de var vant til å omgås "utlendinger" eller ikke. Her kan min bakgrunn fra asyl- og innvandringsfeltet spille positivt inn. I tillegg er det en fordel at jeg intervjuet kvinner på min egen alder: jeg kunne bygge videre på et grunnlag om felles forståelse oss kvinner i mellom. Mye av det de påpekte er ikke spesielt for deres situasjon, men problemer som også andre unge kvinner i en helt annen situasjon møter på. Mange av utfordringene en møter på som nykommer til Norge kan også oppleves hvis en flytter internt i Norge. Jeg selv har vært ny i Oslo engang og kunne kjenne meg igjen i deres beskrivelser av overgangen til å flytte for seg selv. Alt i alt følte jeg at jeg fikk god kontakt med de fleste kvinnene. Det virket ikke som om det var et problem at jeg er etnisk norsk, selv om jeg kanskje ville fått andre svar hvis jeg selv hadde hatt minoritetsbakgrunn. En fordel med å være en "fremmed" i et felt er muligheten til å spille på rollen som en "utenforstående", som ønsker kunnskap om noe informantene er eksperter på.

3.5.1 Førsteintrykk etter intervjuene

Når jeg hadde gjennomført alle intervjuene satt jeg igjen med inntrykk om at det gikk veldig bra med de fleste informantene; selv om de hadde opplevd mye vanskelig, så gikk det alt i alt ganske greit med dem. Etter å ha transkribert og lest gjennom intervjuene en del ganger oppdaget jeg imidlertid en sårbarhet hos informantene som jeg først ikke hadde lagt merke til. Flere av kvinnene avsluttet ofte setningene sine med *"Men det går bra/ men jeg har det fint/ men ellers er alt bra"* når de snakket om noe som hadde vært vanskelig istedenfor å gå i dybden av situasjonen. For eksempel fortalte den ene kvinnen i forbindelse med et spørsmål om det hadde vært vanskelig å bli kjent med nordmenn: *"Det var vanskelig fordi de ikke kjenner deg... De*

kjenner ikke meg, og så kjenner ikke jeg dem... Og det var vanskelig egentlig, men nå er det greit egentlig”.

Å ikke ønske å snakke om det som har vært vanskelig kan fungere som en mestringsstrategi. Gjennom å fokusere på at det *egentlig* går bra føler de at de mestrer livet her i Norge. I tillegg har informantene vært gjennom mye unormalt i livet, og kan dermed ha et sterkt ønske om å fokusere på ”det vanlige liv”. En annen forklaring på at jeg fikk førsteinntrykk av at de klarte seg bra kan ha å gjøre med deres innstillingen til livet. Som den ene informanten forteller meg: *”Jeg savner innstillingen til folk i Afrika. Der tenker man ”Vi har det jævlig, men man må bare være positiv”. Jeg vet ikke om du har vært i Afrika? Man kan til og med se gatebarn som har det helt jævlig være glad og fornøyd”.* Dette er noe som går igjen i en del av de andre intervjuene også. De ser livene sine i kontrast til hvordan livet kunne vært hvis de fortsatt hadde vært i hjemlandet, og gjennom det føler de mindre ”rett” til å klage. Selv den av informantene mine som har hatt det vanskeligst her i Norge sier i slutten av intervjuet.

Så jeg er heldig som bor i Norge, seriøst. Noen ganger så glemmer jeg, men... Jeg glemmer ofte å huske at jeg er heldig som bor i Norge. Men hvis du tenker på hvor du er i fra, og så bor du i Norge, så blir du seriøst veldig lettet.

Det er kanskje akkurat denne påminnelsen om hvordan livet kunne vært, og det faktum at de har kommet seg så langt, som gjør at de føler at de må fokusere på det som går bra, og omtaler seg selv som ”heldig” uansett hvor mye de har vært igjennom. En del av dem som kommer seg helt til Europa er blant de mest ressurssterke, og dette gjenspeiler også kvinnene jeg har snakket med. Samtidig betyr ikke det at de *ikke* har vært igjennom mye før de kom til Norge eller at de ikke har et reelt behov for beskyttelse. Det eneste det betyr er at det sannsynligvis er andre som ikke var like ”heldige” som dem, og som ikke overlevde turen til Europa og et tryggere liv. Det er slike faktorer som gjør at enslige mindreårige flyktninger blir omtalt som ”sårbare” og ”overlevere ” på en og samme tid. De kvinnene jeg intervjuet fremstår for meg som sterke kvinner med ben i nesa, samtidig som sårbarheten deres kommer frem mellom linjene. Å ha et tøft ansikt utad er heller ikke uvanlig for personer som ellers har opplevd mye vanskelig.

3.6 Analysestrategi

Utgangspunktet for denne studien er en empirisk tilnærmingssmåte, det vil si at jeg har tatt utgangspunkt i empirien for å finne viktige temaer til analysen (Widerberg 2001: 126-127). Før jeg skulle i gang med analyse var en av utfordringene mine hvor mye informasjon jeg skulle gi om informantene. Antallet enslige mindreårige flyktninger som oppholder seg i Norge er lite, og derfor vil det være desto enklere for personens nettverk og hjelpeapparat å forstå hvem de er jo flere opplysninger en som forsker gir om personen (Broch 2012: 303). Samtidig anbefales det et

fokus på både alder, kjønn og etnisitet for å få frem heterogeniteten i gruppen. Jeg vurderte derfor nøye hvor mye informasjon om informantene som var nødvendig å ha med for analysens del, samtidig som jeg måtte passe på at de ikke er gjenkjennelige i teksten. I tillegg til å bytte ut en del av de mindre viktige detaljene om kvinnene har jeg valgt å ikke spesifisere hvem som kommer fra hvor, både når det gjelder hjemland og sted i Norge. Samtidig har jeg underveis i oppgaven understreket mangfoldet i gruppen¹⁷, og håper dette bidrar til å understreke at det er en heterogen gruppe. Likevel opplever jeg at kvinnene beskriver mange av de samme utfordringene. Det er derfor grunn til å tro at deres fortellinger også kan være noe andre enslige mindreårige flyktninger kjenner seg igjen i. I tillegg kan noe overføres til et mer generelt innsyn i hvordan "det norske samfunnet" fremstår for innvandrere som kommer til Norge. Underveis i analysen referer jeg både til annen forskning om enslige mindreårige flyktninger og mer generell forskning om minoritetsbefolkningen i Norge som også kan støtte opp om mine funn.

Etter intervjuene satt jeg igjen med et inntrykk om hvilke temaer og kategorier som var viktige for informantene, og som gikk igjen som et mønster i intervjuene. Etter å ha transkribert intervjuene lagde jeg en liste over hver informant hvor jeg trakk frem de viktigste punktene i informantenes fortelling. Disse punktene brukte jeg igjen til å finne noen felles analysetråder som jeg lagde ulike kategorier eller temaer av: "å være alene/ nære relasjoner", "transnasjonale familienettverk", "kultur, fritid og normer" og "bakgrunnskunnskap". Jeg kodet deretter de transkriberte intervjuene med forskjellige fargekoder etter hvilke temaer sitatene passet inn under. En del av intervjuene var ikke spesielt lange, og jeg kunne etter hvert "høre" kvinnes stemmer mens jeg skrev analysekapitlene. Dette førte til at jeg visste hvilke sitat jeg ville ha med og hvor de passet inn. Jeg endte med å ikke bruke kodingene så veldig aktivt i første utkast til analysen, men lot meg følge av kvinnes stemmer. På slutten av hvert tema så jeg igjennom transkriberingene for å forsikre meg om at jeg hadde fått med meg alt. Fordelen med å kunne intervjuene så godt var at jeg ikke ble begrenset av de kategoriene jeg hadde delt inn i. Noen ganger var det andre sitat enn dem jeg først hadde merket som viste seg å være aktuelle. Samtidig var det noen utsagn som jeg glemte underveis, og det var derfor viktig å gå tilbake til intervjuene etter at jeg hadde skrevet første utkast til analysen.

Et annet valg som jeg måtte gjøre var hvor tro jeg skulle være i transkriberingen og gjengivelsen av sitatene. Jeg valgte å transkribere hele intervjuene for å ikke velge bort noe underveis. Noen deler av intervjuene var imidlertid litt vanskelig å forstå. Der jeg har vært veldig usikker på hva informantene har ment, har jeg valgt å ikke ta det med i selve oppgaven. I noen av sitatene har jeg forandret litt på oppbyggingen av setningene eller kortet de litt ned, både for at det skal gi mer mening for leseren, men også for å bevare informantenes integritet. Dette kan ha ført til at jeg har fortolket noen av sitatene, men jeg prøvde å ikke forandre de mer

¹⁷ Se kapittel 1.1., 2.3. og 3.4.2.

enn at budskapet skulle forbli det samme. I de intervjuene hvor jeg kun skrev notater og ikke brukte lydopptaker kan jeg i tillegg ha fortolket noe underveis. For det første klarte jeg ikke å skrive ned alt og valgte slik mer eller mindre bevisst bort noe av det informantene fortalte om. For det andre blir ikke sitatene like korrekte som ved bruk av lydopptaker. Det kan tenkes at jeg har tolket det de har sagt feil, og har sitater som ikke stemmer overens med deres opplevelser. Jeg brukte imidlertid mye tid på å skrive ned alt jeg husket fra intervjuene med en gang de var ferdige, og jeg opplever at det er en rød tråd gjennom intervjuene som kan tyde på at jeg har fått med meg deres hovedbudskap.

3.7 Presentasjon av informantene

Her følger en presentasjon av de ni unge kvinnene som denne oppgaven baserer seg på. Jeg bruker fiktive navn, og vil først og fremst presentere hva de har gjort siden de kom til Norge i forhold til bosted, skole og jobb. Denne delen vil være en innledning til den videre analysen.

Som en av de yngste i utvalget var Sahra 14 år da hun kom til Norge. Hun hadde tre søstre som allerede bodde i Norge da hun kom. De første månedene i Norge bodde Sahra på et mottak for barn. Etter at hun fikk oppholdstillatelse ble hun slektsplassert hos den ene søsteren. Nå har Sahra bodd i Norge i seks år, og er 20 år. Hun er ferdig med videregående, og holder på med å ta realfag for å kunne studere til å bli veterinær. Sahra har ingen venner fra hjemlandet i Norge, men er for det meste sammen med andre ungdommer med minoritetsbakgrunn. Hun bor fortsatt sammen med søsteren og familien hennes, og har mye kontakt med de andre søstrene som ikke bor langt unna. Sahra har noen søsken i hjemlandet, men ingen foreldre.

Ayan (23 år) kom til Norge som 16 åring, og har bodd her i nesten syv år. Hun fikk to barn i ung alder sammen med en kjæreste fra hjemlandet. Hun har derfor ikke hatt tid til å ta mer utdanning enn grunnskole. Fra hjemlandet hadde hun litt utdanning, men ikke mye. Ayan ville begynne på skolen igjen sist høst, men fikk ikke barnehageplass til det minste barnet, så hun er i dag hjemmeværende mor. Hun er ikke lengre sammen med barnefaren, og har i tillegg ikke noen familie i byen der hun bor. Ayan bor i en kommunal bolig hvor det bor mange narkomane, og ønsker derfor å flytte. Det er ikke noe rolig sted å oppdra barn på. I fremtiden ønsker hun å ta helse og sosialfag på videregående. Ayan har kontakt med foreldrene som bor i Midt Østen nå.

Hina (22 år) hadde bodd i en flyktningleir i et naboland til hjemlandet i åtte måneder før hun kom til Norge som 17 åring. Hun var overføringsflyktning, og bodde de første månedene i en barneverninstitusjon sammen med norske barn og noen andre fra hjemlandet. Etter et par måneder fikk hun flytte inn hos en fostermor. De ble veldig nære, og har fortsatt mye kontakt

selv om Hina nå bor for seg selv. Hun har også kontakt med familien i hjemlandet, og kunne tenke seg å dra på besøk hvis det blir mulig. Hina hadde utdanning fra før, og begynte på ungdomsskolen da hun kom til Norge. Nå går Hina det første året på helsefag på videregående, og jobber deltid ved siden av. På fritiden liker hun å gå på tur i skogen, dra i kirka eller å være på besøk hos fostermamma. Hun har bodd i Norge i fem år.

Amina var 14 år da hun kom til Norge. Det er ni år siden, og hun er nå 23 år. Hun var analfabet, så hun måtte lære å lese og skrive i tillegg til å lære norsk da hun kom til Norge. Nå går hun tredjeåret på helsefag på videregående. Når Amina er ferdig med videregående kunne hun tenke seg å bli sykepleier. De første årene i Norge bodde hun hos en fostermor med samme landbakgrunn som hun selv, før hun flyttet inn i et bofellesskap. Amina er den av mine informanter som har hatt det vanskeligst i Norge, og har til tider vært langt nede og slitt med angst og depresjon. Hun får jevnlig oppfølging fra psykolog, men sliter fortsatt med å delta på sosiale arenaer.

Nadia (25 år) har bodd i Norge i syv år, og var nesten 18 år da hun kom hit. Hun begynte på grunnskolen, men ble etter hvert gravid og måtte slutte. Etter at sønnen ble født har hun fullført grunnskolen, men sluttet på videregående for cirka ett år siden etter en krangel med læreren. Nadia jobber nå som tolk, og håper å få begynne på helsefag på videregående til høsten. For to år siden fant hun ut at moren levde i ett av nabolandene til hjemlandet. De har ikke sett hverandre siden Nadia var 12 år. Moren har vært en stor støtte de siste to årene, og Nadia håper å kunne ta med seg familien og dra på besøk. I fremtiden kunne hun tenke seg å jobbe med andre som er nye i Norge, og gi de råd i en fase hvor mye er nytt.

Serika er 21 år og kom til Norge for fem år siden som overføringsflyktning. Hun har tatt grunnskole i Norge, og går nå på voksenopplæring. I tillegg har hun giftet seg med en mann fra samme land som henne. Hun jobber i tre av fire helger, og er ofte på leksehjelp etter skolen, så det er ikke mye tid til fritidsaktiviteter. Mens hun før var mest sammen med venner på fritiden, bruker hun nå mesteparten av tiden på ektemannen eller sammen med naboer. De bor i et nabolag med andre fra samme land. I framtida ønsker hun å gå på kokkelinja på videregående.

Maryam var 17 år da hun kom til Norge for åtte år siden. Hun hadde allerede grunnskoleopplæring fra hjemlandet som hun fikk godkjent i Norge. I tillegg tok hun ett år med grunnskoleopplæring her, samt ett år på videregående. Etter det flyttet Maryam til byen og begynte å studere økonomi, men trivdes ikke med det, og sluttet etter to år. Hun begynte i stedet på internasjonale studier som hun nå har fullført bachelor i. I dag er Maryam 25 år. Hun tar for tiden ett friår fra studier og jobber litt, men ønsker å ta master etter hvert. Maryam har

en bror som også bor i Norge. Hun er en veldig aktiv dame som er med på mange aktiviteter. Hun danser, jobber frivillig og er med på det som skjer i studiemiljøet. I framtiden ser Maryam for seg å jobbe i en norsk humanitær organisasjon i utlandet.

Samaira er 28 år, og kom til Norge sammen med to brødre. I hjemlandet har hun ingen nær familie lengre. Hun er den av informantene som har bodd lengst i Norge - i nesten 11 år. Samaira bodde først i et bofellesskap sammen med brødrene og to jenter til. På den tiden jobbet hun som barnevakt hos en norsk familie hun hadde blitt kjent med, og fikk etter hvert tilbud om å leie et rom hos de fordi hun ikke trivdes så godt i bofellesskapet. I dag bor hun sammen med mannen sin og to små barn på et lite tettsted. Samaira var analfabet da hun kom til Norge, men har nå utdannet seg som hjelpepleier, og jobber på et sykehjem. Hun ønsket å gå videre med utdanningen for å bli sykepleier, men fordi hun fikk barn har planen blitt utsatt.

Alica (20 år) er den av informantene som har vært i Norge i kortest tid – tre år. Som mange andre asylsøkere var hun ikke helt sikker på hvor gammel hun var når hun kom til Norge, men tror hun var mellom 16 og 17 år. Etter seks måneder på asylmottak flyttet hun inn i ett bofellesskap, før hun igjen flyttet til en leilighet sammen med en venninne hvor de får oppfølging fra barnevernet. På fritiden liker Alica å være med på aktiviteter som svømming, kino, gå på turer og lignende. Hun går første året på helsefag på videregående og jobber deltid i en butikk. Alica har kontakt med familien sin i hjemlandet regelmessig. Hvis hjemlandet hadde blitt slik som hun oppfatter Norge – fredelig, og med muligheter for jobb og et sted å bo – kunne hun tenkt seg å flytte tilbake.

4 UTFORDRINGER OG STØTTENDE NETTVERK

Å flykte til Norge innebærer en radikal omorganisering av nettverk for enslige mindreårige flyktninger, hvor personene som har vært deres følelsesmessige nærmeste under oppveksten plutselig er langt borte. Behovet for både praktisk og følelsesmessig bekreftelse vil være viktig i det nye samfunnet. Samtidig må ungdommene forholde seg til mennesker som de selv ikke har valgt å omgås med (Fuglerud og Engebrigsten 2009: 62), men som her skal fungere som deres nærmeste støtte. Som konvoimodellen viser kan en persons nettverk forandres over tid, både i karakter og skiftes helt ut. Hvem som er kvinnes mest betydningsfulle personer her i Norge, og som utgjør deres innerste støttesirkel vil jeg komme tilbake til mot slutten av kapittelet. Jeg vil først diskutere hvilke situasjoner og faser som kvinnene trekker frem som utfordrende etter at de kom hit. Her kommer jeg inn på hvordan tilstedeværelsen og mangelen på nære relasjoner påvirker livssituasjonen til kvinnene fra de kom til Norge frem til i dag.

4.1 "Det mest vanskelige har vært å være alene"

Møtet med Norge kan for enslige mindreårige flyktninger være ekstra utfordrende. De er barn, og de fleste er helt på egen hånd. I Norge møter de et samfunn som oppleves veldig forskjellig fra det de er vant til. Samtidig har de ingen rundt seg som kan opprettholde den tryggheten som foreldre vanligvis kan.

Det var veldig mye ensomhet. Det var ingen som hjalp meg, eller snakket med meg. For jeg skjønte ikke språket. Jeg var nesten alene. For alle som gikk, og ingen som sa hei, og det var veldig... For i Afrika der er det masse bråk, du snakker med alle i gata, og alle snakker med deg. Hvis de ikke kjenner deg også. De bare snakker. Fra å komme fra et sted sånn som det, og så komme til Norge, hvor alle er stille og rolig, og du kan ikke bråke mye og du må ta hensyn til andre. Det er litt vanskelig. Veldig ensomt. Jeg gråt mye egentlig. Men man blir vant til det. Jeg vet ikke hvis jeg skal reise tilbake til "hjemlandet" nå. For jeg har glemt det bråket og alt det der. Jeg blir vant til det. (Ayan 23 år)

Det som er annerledes i forhold til "hjemlandet" er at selv når man er sammen med andre mennesker her i Norge så kjenner man litt ensomhet. Man må klare seg på egenhånd hvis noe går galt. (Maryam 25 år)

Sitatene over sier mye om hvordan møtet med Norge kan oppleves. Ensomheten får en dobbelthet i det norske samfunnet: En er ensom fordi en er alene og en er ensom selv blant andre mennesker. Norge blir ofte beskrevet som et lukket samfunn og det kan gjøre at det er ekstra vanskelig for flyktninger å komme til Norge helt alene. Følelsen av å være ensom i det norske samfunnet er imidlertid ikke noe som bare enslige mindreårige flyktninger har gitt uttrykk for. Etter et innlegg i Bergens Tidende hvor en 16 år gammel norskamerikaner fortalte

at hun var skuffet over hvor lite imøtekommende nordmenn var, sto en rekke andre innvandrere frem med lignende uttalelser om møtet med Norge¹⁸. Dette viser at det ikke nødvendigvis er et skille mellom "vestlige" og "ikke-vestlige" land, men at det er noe særegent med den norske kulturen, som gjør det vanskelig å føle seg inkludert. I motsetning til det *flerkulturelle* samfunnet som Norge ønsker å fremstille seg som, oppleves det for nykommere som et monoetnisk samfunn hvor en rekke trekk og selvsagtheter fortoner seg som både annerledes og underlig for den som er fremmed. Slik kan den norske kulturen fremstå som sosialt lukket, og skape en følelse av utenforskap som er vanskelig å forstå fra innsiden (Alghasi, Fangen og Frønes 2006: 31). I boken *Mellom to kulturer* (Alghasi m.fl. 2006) forteller innvandrere fra forskjellige land om sine erfaringer med å komme til Norge. En felles tråd i de fleste fortellingene var en opplevelse av overlegne nordmenn som unngikk blikkontakt, ikke hilste eller som ikke sa unnskyld. Slike opplevelser kan føre til en følelse av å være fremmed, som en som ikke er velkommen, og en som ikke hører til. Selv om dette er vanlig oppførsel for personer uten innvandrerbakgrunn, og mest sannsynlig ikke ment for å såre, kan det føles ekskluderende for nykommere til det norske samfunnet (Fangen 2009: 95). Den norske væremåten kan bidra til at enslige mindreårige føler seg ekstra alene i Norge, og er noe jeg stadig kommer tilbake til gjennom oppgaven. Videre skal jeg se på andre situasjoner som de unge kvinnene trekker frem som utfordrende.

4.1.1 Ventetiden

Alle enslige mindreårige som kommer til Norge som asylsøkere bor den første tiden på mottak eller omsorgssentre¹⁹. Denne tiden opplevdes for mange som tung - tiden går sakte når de venter på svar på hva fremtiden vil bringe. Sahra forteller:

Jeg husker en dag når jeg sa: "Jeg har bodd her i ett år". Men hun dama som jobber der sa: "Nei, du har ikke bodd her i ett år, du har bare bodd her i tre måneder". "Er det sant?". Det er det som... Jeg vet ikke helt, jeg blir litt forvirret. Med depresjon og sånn da. Men var det mye aktiviteter og slik på mottaket mens dere ventet? Ja, det var alltid aktiviteter, men det er bare det... det telles ikke, fordi hjernen min er andre steder, mens du leker og sånn, så er den et annet sted. (Sahra 20 år)

I samtalen med Sahra var det hun som kom med ønsket om å snakke om den første tiden i Norge. Tiden før hun fikk oppholdstillatelse var i følge henne "*det mest grusomme øyeblikket*". Ventetiden innebærer mye usikkerhet og det går mange rykter rundt på mottakene om hva som skjer med deg hvis du ikke får bli i Norge.

¹⁸ Se <http://blogg.bt.no/btbatt/2013/03/14/overlegne-nordmenn/> og <http://touch.vg.no/article.php?artid=10114844>.

¹⁹ Fra 2008 ble enslige mindreårige asylsøkere til og med 14 år plassert i omsorgssentre som er under barnevernets ansvar ved ankomst til Norge. De av mine informanter som kom i en alder av 14 kom til Norge før 2008, og bodde dermed på asylmottak.

(H)vis du får avslag, så er det slutt, du vet ikke hvor du skal, fordi du skal sendes ut til "hjemlandet" eller til hvor som helst. Det er der du kommer ifra, men man vet aldri hva som... Vi sier at... Eller politikerne sier at de skal ta de med tilbake til "hjemlandet" når det... Men det er bare det at når de tar flyet så vet man aldri hvor de skal... Egentlig de skal ikke til "hjemlandet", men det er bare et sted de kaster de folkene, og så reiser de tilbake... Det er bare, det har jeg hørt da... Så det er litt kjipt da, for det er det eneste de er redde for, for de vet ikke om de skal til Egypt (ikke hjemlandet)... fordi ja. Jeg vet ikke. (Sahra 20 år)

Det Sahra forteller gir et bilde av hvordan all usikkerheten som asylsøkere møter den første tiden bygges opp blant beboerne på mottaket. Men hvordan oppstår denne frykten? Er historiene tatt ut fra løse luften? Historiene kan representere hvordan diskursen rundt asylsøkere er i media, hvor de ikke blir behandlet som individer, men som et problem som må begrenses, og helst unngås. Å dumpe dem i et eller annet tilfeldig land utføres ikke i praksis, men det kan for ungdommene ofte føles som om det er mange tilfeldigheter i hvem som får bli, hvem som må dra og hvor de må dra. Selv etter at de har fått opphold er det noen som ikke føler seg trygge. I intervjuet med Amina forteller hun at hun ikke ser for seg å bli boende i Norge resten av livet.

Nei, jeg forventer jo ikke det... Du kan nesten bli sagt til sånn: "Nei, nå må du flytte tilbake til der du er ifra". Selv om du har statsborgerskap. (...) Jeg vet ikke hvordan det er da... Så jeg prøver å studere. Hvis jeg i alle fall har studert, så er jeg tilbake til hjemlandet, så kan jeg finne meg noe å gjøre, noe å jobbe med, istedenfor å dø sulten. (Amina 23 år)

Amina har bodd i Norge i ni år og har som sagt statsborgerskap, men føler seg fortsatt ikke sikker på en fremtid i Norge. Hva er det ved det norske samfunn som gjør at hun ikke føler seg velkommen? Dette skal jeg diskutere i neste kapittel.

4.1.2 Å være alene med problemene

I en ny rapport om levekår for enslige mindreårige asylsøkere²⁰ kommer det frem at svak økonomi og dårlige kunnskaper, fører til at kostholdet ofte blir ensidig og lite tilpasset livs- og dagsrytmene i de mottakene hvor det er beboerne selv som har ansvar for maten de spiser (Lidén m.fl. 2013: 89). I tillegg er ikke de mindreårige vant til å ha egne penger, som kan føre til at prioriteringene ikke alltid blir like fornuftige. Få rammer den første tiden har ført til et stort problem for Amina. I dag har hun problemer med mat – hun har fått bulimi, og kan spore den første overspisingen tilbake til når hun bodde på mottaket.

- Hvordan var livet på asylmottaket?

(...) Men jeg hadde det greit egentlig, jeg hadde jo folk rundt meg hele tiden, og jeg møtte folk som var veldig snille. Seriøst, alltid spurte de meg hva jeg ville og hjalp meg med leksene. Men unntatt mat, det hadde vært bedre hvis de hjalp meg med mat, fordi jeg spiste dårlig mat jeg. Jeg husker at jeg kjøpte kake, stor kake og så drakk jeg cola sammen med det, det er dumt. Men, jeg

²⁰ I starten av 2013 la Institutt for samfunnsforskning frem en rapport om levekår i mottak for enslige mindreårige asylsøkere mellom 15 og 18 år. Rapporten var utført på bestilling fra UDI.

var jo sånn. Du skal spise middag. Ok, og så kjøpte jeg sånn der, det gjorde jeg faktisk. (Amina 23 år)

I dag sliter Amina med sosial angst og har kuttet ut kontakten med nesten alle vennene sine. Overspisingen gikk over til å bli bulimi, og hun har et veldig dårlig selvbilde selv om hun ser ut som en vanlig jente.

Jeg vil jo ut og sånne ting, men problemet er jo at jeg har et litt komplisert forhold til kroppen min (...) Før brukte jeg å spise til jeg var mett, og så fortsatte jeg å spise frem til jeg gråt liksom, og så kastet jeg opp. Men jeg gjør ikke det lengre. (Amina 23 år)

Heldigvis får Amina hjelp, hun går ukentlig til psykolog og har vært med på diverse kurs for å bli kvitt bulimien. Hun forteller at hun er i praksis gjennom skolen, og at det hjelper henne fordi hun holder seg opptatt istedenfor å være hjemme og spise.

Jeg går til psykolog hver onsdag (...) Du føler deg ikke så bra når du ikke tør å gå ut sammen med vennene dine og de inviterer deg ut eller vil at du skal komme hjem til de på besøk og sånn. Jeg sier alltid nei. Og det er på grunn av kroppen min. (Amina 23 år)

Selv om Amina utad virker som en veldig sosial jente, så har hennes problemer gjort det vanskelig for henne her i Norge. I tillegg til å slite med dårlig selvbilde, så har hun et dårlig forhold til moren i hjemlandet.

For å være ærlig, jeg føler meg ikke hjemme her. Jeg vet ikke om jeg føler meg hjemme hjemme heller. Jeg vet ikke hvor jeg hører til. Det har alltid vært slik. Min egen mor, jeg har ikke følt meg hjemme hos henne heller. Så for meg er det på en måte å finne ut hvor jeg tilhører. (Amina 23 år)

Amina er den som tar mest avstand til hjemlandet sitt, hun forteller at hjemlandet har "tatt" familiemedlemmer fra henne, så hvorfor skal hun like folk fra hjemlandet? Å verken føle tilhørighet til det nye landet eller til hjemlandet kan være en grunn til at Amina har det ekstra vanskelig. Det virker som om hennes forhold til moren også bidrar til det dårlige forholdet til hjemlandet. Tiden hos psykologen har hjulpet henne å se fremover.

Jeg bryr meg ikke. Så det er bra. Jeg tok et valg vet du, så jeg må jo leve med mine valg. Jeg vet jo hvem jeg er på en måte, så jeg bryr meg ikke om hva de tenker om meg. Jeg var sånn at jeg alltid ville gjøre noe for moren min eller for familien min, jeg ville at de skulle like meg. Det er ikke sånn det skal fungere, det er det jeg har lært. De skal godta deg uansett om du er ond eller om du er god. De er jo familien min. (Amina 23 år)

Selv om kontakten med moren ser ut til å ha en negativ virkning på hverdagslivet til Amina, så opprettholder hun allikevel kontakten. Kanskje det er bedre å ha *noen* istedenfor ingen? Amina har mange bekjenskaper i byen hvor hun bor, men har få nære venner som vet om problemene hennes, og som kan stille ekstra opp for henne. Hun har skjøvet bort de vennene hun hadde gjennom å stadig avvise invitasjoner til å finne på noe. Heldigvis har hun en nær venninne som stiller opp for henne på tross av dette.

Men jeg har en veldig grei venninne da, hun er veldig seriøs, hun sier: "Nei, jeg kommer", hvis jeg sier: "Nei, nei, nei, ikke kom hjem til meg". (...) For hun vet hvordan jeg har det vet du, hun vet om alle problemene mine, så når jeg sier nei, hun bare ringer på døra. (Amina 25 år)

Det er spesielt i vanskelige situasjoner at sterke sosiale bånd er nødvendige. I disse situasjonene er det ekstra utfordrende å være alene i Norge, og det gjør at kvinner som kom til Norge som enslige mindreårige flyktninger er mer sårbare enn andre flyktninger. I følge Kahn og Antonucci (1980) kan forandringsprosesser i livsløpet som er uforutsette og fundamentale – slik som flukt – bidra til å forårsake stress som fører til alvorlig sykdom både mentalt og fysisk. Det er under slike hendelser at den sosiale støtten er ekstra viktig, og støttende nettverk kan fungere som en buffer mellom akutt stress, engstelse og sykdom (Kahn og Antonucci 1980: 265).

Aminas historie er et eksempel på hvordan ting kan gå galt ved fravær av sosial støtte. I tillegg til å ha et dårlig forhold til moren i hjemlandet, har hun hatt problemer med fostermoren, og har hatt flere oppbrudd i bo- og omsorgssituasjonen. Hun er i tillegg en av de informantene som var yngst da hun kom til Norge, som gjorde at hun hadde et ekstra stort behov for trygge rammer. I dag blir enslige mindreårige asylsøkere under 15 år plassert i omsorgssenter fra dag én, som sannsynligvis ville vært en bedre løsning for Amina også. Selv om hun har fått mye profesjonell hjelp de siste årene for å overvinne problemene sine, virker det som om hjelpen har kommet for sent. En kan lett forestille seg at den eskaleringen av problemer som har skjedd i hennes tilfelle ville blitt mindre alvorlig hvis hun hadde fått god nok oppfølging fra første dag i Norge. Aminas historie viser sårbarheten blant enslige mindreårige. Uten støttenettverk kan vanskelige situasjoner føre til enda større problemer – som i Aminas tilfelle ble både mental og fysisk sykdom.

4.1.3 Alenemor helt alene

Å være alenemor i ung alder kan være utfordrende for de fleste. Når du i tillegg ikke har foreldre til å hjelpe deg eller et nettverk til å støtte deg kan det bli ekstra utfordrende. Både Nadia og Ayan er alenemødre. Begge var relativt unge når de fikk sitt først barn, og hadde hatt kort botid i Norge. De hadde ikke lært seg språket ordentlig og kjente ikke til systemet.

Det er så viktig at man har en plan før man får barna. Det synes jeg, det er så viktig. At du ikke bare blir gravid uten at du har råd til det. Du kan ikke kjøre bil. Du kan ikke språket godt. Du kan ikke engang forstå hva legen sier når barnet ditt blir syk. Plutselig blir du heltidsstessa. (...) Selv om jeg hadde faren. Tenk på den personen som ikke har noen som kan være sammen med barna. Fordi du blir helt utslitt når du får barna, du blir helt ferdig. Du blir deprimert, gråter, alt. (...) Men uansett, når barnet ditt kommer så blir du glad uansett hvilken situasjon du har. Samtidig så bekymrer du deg. Fordi du har ikke mor og far her. Hvem skal hjelpe deg? (Nadia 25 år)

Selv om Nadia deler omsorgen med sønnens norske far er det utfordrende å skulle kombinere jobb, studier og å være mor. Både hun og Ayan fikk barn før de hadde rukket å fullføre mer

utdanning enn grunnskolen. Begge ønsker å ta videregående etter hvert, men venter på den riktige tiden. Nadia forteller at det i livet hun angrer mest på er at hun ikke har fullført skolen og tatt høyere utdanning. Hun ble 18 år før hun ble bosatt, og flyttet derfor rett til en egen leilighet fra asylmottaket. Frem til hun var 20 år hadde hun oppfølging, og fikk hjelp når hun trengte det, men først og fremst med praktiske oppgaver.

Jeg hadde ikke noen som kunne komme hjem til meg og fortelle meg hva jeg skulle gjøre. Det er jo trist egentlig på en måte. Fordi når du kommer alene hit, så trenger du noen som vekker deg, og sier "nå må du gå på skole". Men jeg var kanskje litt ung, jeg var ikke så veldig interessert heller på den tida. Fordi jeg følte at jeg klarte meg fint. Var ute på disko hver helg og var ikke noe ansvarlig i det hele tatt. Det var det som var i hodet mitt; hver helg ut og danse (...) Fordi du tenker bare, jeg kan sove godt, jeg kan spise mat og ferdig med det. Men det handler ikke om det. Det handler om at du må ha utdanning, og hva du kan gjøre i fremtiden. Hvis du gjør feil når du er ung, så skuffer du hele livet egentlig. (Nadia 25 år)

De fleste enslige mindreårige flyktninger kommer til Norge i en tid hvor de må ta viktige valg for fremtiden – og hvor valgene kan være avgjørende for hvordan livet i Norge blir for dem. Å ha en person å rådføre seg med, som har en annen funksjon enn bare å hjelpe til med praktiske oppgaver, kan være avgjørende for å ta "gode valg". Hvem som kan fylle en slik posisjon for enslige mindreårige flyktninger er ulikt, og jeg skal senere komme tilbake til hvilke nære relasjoner som har vært viktige for kvinnene etter at de kom til Norge. Samtidig vil det for unge mødre være viktig å ha et tett nettverk rundt seg som kan hjelpe til med barnet i hverdagen. Å ha barn er mye arbeid og vanskelig å være alene om. Nadia har et større nettverk enn Ayan. Hun har vært i arbeid mesteparten av tiden etter at hun kom til Norge, som har vært en arena hvor hun har blitt kjent med folk. I tillegg har Nadia kun ett barn og deler omsorgen med faren og har dermed mer tid til å opprette nettverk og være med venner. Det at hun har en ekskjæreste som er etnisk norsk bidrar også til å lette inngangen til det norske samfunnet, og slik bli en del av fellesskapet.

Ved å se på nettverk som konvoier, kan konvoien illustrere betydningen av fellesskap for sårbare personer. De er avhengige av nære relasjoner til å hjelpe dem med å mestre forandringer i materielle, psykiske og sosiale betingelser gjennom livet (Engebrigsten 2012: 173). Å være alenemor bringer med seg utfordringer både materielt, psykisk og sosialt. Ayan forteller at det mest utfordrende med å ha små barn i Norge er at hun har få folk rundt seg.

Jeg er vant til at hvis man får barn, så er det mange som er rundt deg. Du får hjelp og du er ikke alene og alle sammen er der for deg. Men her i Norge, så er du bare alene. Det er du som må gjøre alt. Mesteparten av tiden er du alene med barnet. Du får ikke nok søvn, du får ikke pause. Bare hvis du skal kaste søpla så må du vente eller ta barna helt ned. Det er veldig vanskelig og tungt for meg fordi jeg er ikke vant til det. At du må gjøre alt selv. At du er alene.
- Så det var ingen som kunne hjelpe deg med å...?
Nei, folk har jo sine egne liv. De går på skole, de jobber. De har ikke mye fritid. Og den fritiden de har, vil de bruke for seg selv. (Ayan 23 år)

Her kommer vi igjen inn på en av de utfordringene som kvinnene er opptatte av: At man er mer alene i Norge fordi det er et individualistisk samfunn i motsetning til det mer kollektivistiske samfunnet som de er vant til. I et typisk kollektivistisk samfunn er det vanlig at omsorgen for barna blir et felles ansvar for samfunnet i tilfelle hvor det ikke finnes nær slekt (Jávo 2010: 68). I Norge er det staten som har ansvaret for omsorg. Både i hverdagen og i tilfellene hvor familien ikke klarer det alene. Å få hjelp av barnevernet eller etterlate barnet i en barnehage store deler av dagen kan føles fremmed og skremmende for dem som ikke er vant til en slik form for organisering av omsorg.

Selv om Ayan hadde kontaktpersoner som kunne hjelpe henne med praktiske oppgaver og som hun kunne henvende seg til hvis hun hadde problemer, så har hun savnet å ha et større nettverk og flere venner.

Det er det som er vanskelig. Hvis jeg ikke hadde fått noen barn, så vet jeg ikke hvordan livet mitt hadde blitt. Kanskje jeg hadde blitt mer, gå ut og få venner og få litt frihet. (Ayan 23 år)

Når vi snakker om muligheten til å noen gang kunne flytte tilbake til hjemlandet hvis situasjonen forandrer seg, så forteller hun at hun før hadde et ønske om å bo i Norge fordi det innebar mer frihet til å gjøre som hun ville. Nå som hun har fått barn har dette ønsket forandret seg, hun skulle gjerne dratt tilbake hvis det hadde vært mulig. For kvinnene er det spesielt friheten som unge kvinner og sjansen for en bedre fremtid som er positivt med å bo i Norge. Som alenemor blir en mindre fleksibel til å gå ut og skaffe seg venner eller benytte seg av den *friheten* som de har fått i Norge. Samtidig blir situasjonen deres enda mer forskjellig fra unge norske kvinner på egen alder, noe som forsterker avstanden de føler til majoriteten.

Å være alenemor er en av mange utfordringer som kvinnene kan møte i ung alder, og som blir ekstra utfordrende når de er helt på egen hånd. Som kvinnene forteller er det både utfordrende i det hverdagslige; hvor de må finne nye måter å løse helt enkle utfordringer - til de større utfordringene, som det å ta utdanning eller å skaffe seg et nettverk i byen de bor i. Det å ha barn utenfor ekteskap kan medføre at situasjonen blir enda vanskeligere. Det er ikke like sosialt akseptert i enkelte minoritetsgrupperinger, og kan dermed føre til sanksjoner fra hjemlandsnettverk. Dette skal jeg komme litt tilbake til i kapittel fem.

4.2 Mellom selvstendighet og avhengighet

Dette begrepsparet representerer en dobbelthet som enslige mindreårige flyktninger står overfor; ungdommene er både selvstendige og avhengige på en og samme tid (se for eksempel Oppedal m.fl. 2009, Svendsen, Thorshaug og Berg 2010). De har flyktet og søkt asyl i et nytt land på egen hånd, og mange har hatt voksenroller allerede før de startet flukten. Selv om de gjennom sin alder er mindreårige, har noen vært *selvstendige* i mange år før de kom til Norge.

Når de kommer til Norge snur mye av dette seg på hodet. Ved ankomst blir de innlemmet i et system med lite handlingsrom og med mange rutiner. På samme tid må de lære å kjenne det nye samfunnet, som i tillegg til nytt språk og nye normer bringer med seg nye regler og krav – både sosialt og faglig. Dette kan gjøre at mange opplever en form for *avhengighet* (Svendsen m.fl. 2010: 111-112). Begrepene representerer en dobbelthet som gjør oppfølging med enslige mindreårige flyktninger utfordrende. Som jeg har diskutert over føler kvinnene seg alene i Norge, og etterlyser mer veiledning og større nettverk. Samtidig understreker de fleste at det ikke var mangel på oppfølging fra kommunen, og til tider kunne det bli for mye oppfølging. Som andre ungdommer i den alderen ønsker de frihet og selvstendighet.

Det var det mest utfordrende. At jeg hadde et vanlig liv i "hjemlandet", og så kommer jeg hit og så er det noen som skal lage en masse rutiner for meg. Jeg fikk ikke være med å bestemme selv. De bestemmer det de tror er best for meg, men jeg var ikke alltid enig i det. Fordi man kommer som jente, og er i mindretall, så tror alle at du er veldig sårbar, og så skal de prøve å stabilisere livet ditt. Men det ble litt for mye. Jeg var i "denial" på den tiden (...) Jeg var 17 år og ville ha frihet og bestemme selv (Maryam 25).

Jeg kunne klare meg, og når jeg trengte hjelp, så kunne jeg si ifra. Jeg var en frisk person da... Man trenger ikke så mye hjelp hvis du er frisk. Og så får du allikevel hjelp når du trenger det. Det må jo være greit. (Nadia 25 år).

- Skulle du ønske at det var mer oppfølging?

Nei, det går bra. Vi har fått nok oppfølging! Masse. Ja. "Herregud, kommer han nå igjen?" (Samaira 28 år)

Utsagnene viser både et ønske om å være selvstendig, men samtidig et ønske om å bare bli sett på som en vanlig jente. Kanskje blir en mer sårbar av å bli *definert* som sårbar, og dermed ikke få mulighet til å fokusere på det som går bra. Samtidig er kvinnene som sagt *avhengige* av den oppfølgingen de får, og som jeg fokuserte på i delkapitlene over, så er det spesielt i situasjoner utenom det vanlige de virkelig trenger hjelp. Jeg finner i tillegg en dobbelthet i intervjuene – de samme kvinnene uttrykker både å savne mer oppfølging, samtidig som de sier at de fikk støtte når de trengte det. Det kan bety at de hadde behov for en annen form for oppfølging enn den mer hverdagslige støtten som de fikk. En persons konvoi består av de personene som en vet stiller opp til enhver tid (Kahn og Antonucci 1980). Det er kanskje en slik sosial støtte de savner: Å ha personer som alltid er tilgjengelig på *deres* premisser. I tillegg kan det være at de vurderer dette annerledes nå enn når de var under bosetting, og at det derfor kommer litt motstridende respons på hvorvidt de fikk nok oppfølging eller ikke.

En annen situasjon som kvinnene beskriver som vanskelig er overgangen til å flytte for seg selv ut fra bofellesskap eller fosterhjem.

Jeg kunne ikke bare ringe til kontaktpersonen min lengre hvis det var noe jeg lurte på, før kunne jeg ringe døgnet rundt. Nå hadde jeg ingen "back-up", så det var vanskelig. (...) Kontaktpersonen min hadde sagt før jeg flyttet at jeg bare kunne ringe hvis jeg lurte på noe.

Men siden det var jeg som hadde mast om å få flytte til "by", så føltes det som et nederlag å krype tilbake dit for hjelp. Jeg var for stolt for det. (...) Det første året var vanskelig, og jeg isolerte meg mye. (Maryam 25 år)

- Hvordan opplevde du det å skulle flytte fra fostermammaen din, og inn i egen leilighet?
Ja, det var litt vanskelig. Det var litt vanskelig å sove først. Jeg var litt redd jeg. Fordi jeg hadde aldri bodd alene. I hjemlandet mitt så hadde alle søsken og familie, og bodde sammen da (...) Jeg var litt redd og nesten litt ensom. Litt trist da. Jeg tenker masse ting, tenker veldig mye. Hva skal jeg gjøre? (Hina 22 år)

Ofte er det kvinnene som selv som ønsker å flytte, og de har store forventninger om at alt skal bli mye bedre når de flytter for seg selv. Fordi forventningene er så store, kan denne overgangen bli enda vanskeligere. I tillegg til å være alene, er det vanskelig å håndtere at de ikke mestret overgangen så bra som de hadde håpet. De føler seg selvstendige og har behov for å klare seg på egen hånd, noe som gjør fallhøyden stor når det ikke går slik de hadde trodd.

Når jeg var der (bofellesskapet), så sa jeg at jeg gledet meg til å flytte og at jeg ikke ville bo her. Men når jeg flyttet dit så ble det veldig ensomt. Veldig, veldig vanskelig å gjøre alt alene. At du får akkurat så mye (penger), og du må ha det hele måneden, og du får det beløpet betalt, og du må bruke det, og du må betale husleien og strøm og mat og klær. Og når jeg bodde på "bofellesskapet" så fikk jeg betalt alt det der, så det var mye på en gang. (Ayan 23 år)

Dårlig økonomi gir i tillegg begrensninger til å gjøre aktiviteter på fritiden, og den stønaden de får er kun ment for å dekke det aller nødvendigste (Svendsen m.fl. 2010: 112). Flere forteller at det er vanskelig for dem å få jobber. De peker på det som det mest negative med å bo i en mindre by, og ser for seg at det ville vært lettere hvis de hadde bodd i en større by, slik som Oslo.

- Men det er ingenting du ikke liker ved å bo her?
Egentlig at det er vanskelig å få seg jobb. Det er det som er det verste med "byen". Hvis du ikke har utdanning, da er du ferdig. De verste jobbene får du. (Nadia 25 år)

Selv om de fleste kvinnene gikk på skole, ønsket flere å ha deltidsjobb samtidig som de studerte. Hvilke jobber som er tilgjengelig før en har fullført videregående er begrenset for de fleste, og kan være ekstra utfordrende for unge med innvandringsbakgrunn. Å bare leve på de pengene en får fra kommunen gir begrensninger for hvilke muligheter en har – og kan påvirke hvilke utdanningsvalg de tar.

Det er ikke uvanlig for enslige mindreårige flyktninger å ikke begynne på videregående skole før de er over 18 år, fordi de bruker noen år på å kvalifisere seg (Eide 2000: 99). De som er over 16 år når de søker asyl har ikke noen rettighet til utdanning mens de får behandlet asylsøknaden sin (Vevstad og Nordby 2013: 47), og mange kommer dermed ikke i gang med grunnutdanning før de har blitt bosatt, som kan være i en alder av 16, 17 eller 18 år. Mange har ingen eller lite utdanning fra hjemlandet, og veien blir lang før de er ferdige med videregående. Flertallet av kvinnene jeg intervjuet har valgt å gå helse og sosialfag på videregående skole – det

er noe de får anbefalt – og skal være en sikker utdanning for å få jobb. I tillegg virker det rasjonelt å gå yrkesrettet videregående istedenfor en allmennfaglig retning. Å satse på høyere utdanning kan føles som en ekstra lang vei hvis de allerede er godt opp i 20-årene før de fullfører videregående. Samtidig må de jobbe ekstra mye for å gjøre det like bra som sine skolekamerater. I tillegg til å lære nye skolefag skal de lære et nytt språk, et nytt utdanningssystem og nye kulturelle koder (Pastoor 2012: 230-231).

Jeg har masse lekser å gjøre på en måte fordi jeg sliter med skolen... Ikke sliter, men jeg har ikke bodd her veldig lenge, så jeg tenker at jeg må gjøre litt ekstra enn de andre. Så da bare gjør jeg det (lekser på fritiden). Også for å lære meg språket da. (Sahra 20 år).

I motsetning til de andre kvinnene som har satset på yrkesfag, har Sahra og Maryam begge tatt allmennfag på videregående. Maryam hadde utdanning fra hjemlandet som hun fikk godkjent og behøvde bare å ta to år med skole før hun fikk studiekompetanse. Sahra var derimot kun 14 år da hun kom til Norge og det kan tenkes at det er lettere å gå den lange veien når en er yngre ved ankomst. I tillegg hadde hun storesøstre som allerede hadde bodd i Norge i seks år, og som kunne gi henne råd og støtte til å ta et mer "utrygt" valg.

Hun (søsteren) hadde ikke noen voksne personer rundt seg. Så det var litt vanskelig for henne. Fordi når jeg snakker med henne, så sier hun at det var vanskelig fordi det var noen viktige valg hun måtte ta, som hun har gjort feil. Som når hun gikk på skole, så var det ingen som fortalte henne at hun måtte ha det og det faget (...). Søstre mine hjelper meg veldig mye, så hvis jeg gjør noen valg, så spør jeg dem om det er det riktige valget. Så er det opp til meg å avgjøre... Men de sier sine meninger. (Sahra 20 år)

Det å ha noen å kunne rådføre seg med og som kan støtte de valgene en tar, er en form for hjelp som kvinnene savner. For å kunne være selvstendige og takle usikre perioder i livet er det nødvendig å ha betydningsfulle personer som en vet stiller opp – på samme måte som et sårbart skip trenger et støtteskip som følger det gjennom krigssoner²¹.

4.3 Betydningsfulle relasjoner i Norge

Som jeg har vist foreløpig i dette kapittelet blir "vanlige" problemer ekstra utfordrende når kvinnene ikke har et nettverk å støtte seg til. På tross av at de fleste understreker at de har fått mer enn nok oppfølging, gir de samtidig inntrykk av at de har savnet å ha noen som kunne være en slags støtteperson for dem. De har fått hjelp til det de trengte i forhold til praktisk bistand, og selv om de har et godt forhold til de som jobber i oppfølgingstjenesten er det ikke det samme som å ha noen utenfor systemet. Når jeg spør Sahra om hun har hatt andre viktige støttepersoner enn søsknene som bor i Norge svarer hun: *"Nei... For de var jo bare jobb, jobb,*

²¹ Jfr. kapittel 2.3.1. og konvoimodellen (Kahn og Antonucci 1980)

jobb personer da". Relasjonene er ofte midlertidige og det er mange voksne som kommer og går den første tiden.

Vi var i et sånt hus som det var mange ungdommer som oss. Det var jo flere som kom inn og ut, men vi ble ikke knyttet til dem. Vi snakket om alt som skjedde, og om Norge, og de ga oss alle noen tips. "Prøv å kjøpe på Rema 1000 for det er billigere enn de andre". Sånne ting. Det var sånne viktige ting på den tida. (Samaira 28 år)

Kontaktpersoner og andre som har vært der for kvinnene som en del av oppfølgingstjenesten har vært en del av deres ytre støttesirkel. Slike relasjoner er, i følge konvoiteorien, forventet å være mindre stabile over tid. Det er personer som har spilt en viktig rolle for kvinnene i den første perioden i Norge, men som de ikke har knyttet seg emosjonelt til. Andre som inngår i den ytre støttesirkelen er for eksempel verger, venner og løse bekjentskaper. Nettverket som den ytre støttesirkelen består av, er mindre viktige relasjoner i livene deres enn dem som utgjør den primære støttesirkelen. Den primære støttesirkelen består av personer som de vet stiller opp for dem til enhver tid. Dette er som regel relasjoner som personen både er sterkt følelsesmessig knyttet til, men også gjennom sin rollestatus, slik som nær familie og nære venner (se Kahn og Antonucci 1980 og kapittel 2.3.1). Videre skal jeg se nærmere på hvem som inngår i kvinnes innerste støttesirkler her i Norge.

4.3.1 Søsken i Norge

Både Maryam, Samaira og Sahra har søsken i Norge som enten bodde her fra før eller som kom sammen med dem. Å ha søsken i Norge er ofte gull verdt når du ellers er helt alene. Sahra er den eneste av informantene mine som ble slektsplassert, og bodde sammen med søsteren sin og familien hennes. Når jeg spør om hun tror det var enklere for henne som hadde eldre søsken i Norge da hun kom forteller hun:

Ja, jeg kjenner noen som ikke har foreldre her eller søsken.. Så det er derfor jeg sier at jeg er heldig, at jeg er her med søsken. Fordi jeg ser hvordan de sliter med livet. Så selv om de bor i Norge, så tar de noen dårlige valg, og jeg prøver å snakke med dem. Sikkert fordi jeg vet (...) Men det er opp til personen hvordan de vil ta imot hjelp... Ja, så det er ganske bra (Sahra 20 år).

Å bo sammen med søsteren har betydd veldig mye for Sahra, og hun bor fortsatt hos henne selv om hun nå er gammel nok til å flytte på egen hånd²².

- Hva er det du liker med å bo her?

At jeg kan føle meg hjemme. Det eneste er at jeg har *noen som elsker meg*. At jeg kan føle meg trygg og sånn... At når jeg kommer hjem, så er det noen som er der for meg. Det er bare det.

- Er det noe du ikke liker med å bo her da?

Noe jeg ikke liker? Ja, det jeg ikke liker, for å være ærlig, det er det at jeg blir litt såret noen ganger da, at jeg bor sammen med søsteren min, fordi jeg skulle ønske at jeg kunne bodd med

²² Det å bo sammen med familie selv etter at du er voksen er vanligere i mange andre land, og kan være en av grunnene til at hun fortsatt bor sammen med søsteren.

foreldrene mine. Og jeg kunne gi de litt sånn... Hva sier man? Sånn space da, til søsteren min og mannen hennes. Men hun sier: "Du er en del av meg". Selv om vi er jo mennesker, så er det sånn at jeg skulle ønske at jeg kunne gi litt plass til henne og mannen hennes, som vanlige forhold. Vi kunne hatt det samme. Det er bare det eneste som jeg ikke liker (Sahra 20 år).

Siden Sahra allerede hadde søsken i Norge når hun kom hit virker det som om hun føler på en motstridende følelse: Sammenlignet med andre enslige mindreårige er hun heldig – hun var til motsetning ikke *helt* alene. Likevel sitter hun inne med et ønske om å kunne bo sammen med foreldrene slik som *vanlige* ungdom, og føler seg litt som en byrde overfor søsteren. Søsteren har vært en viktig kilde til trygghet for henne og vært en som hun har kunnet rådføre seg med før hun skulle ta viktig valg. Som nevnt over er det nettopp en slik person mange av de andre informantene har savnet: En person som kan fungere som en viktig støtteperson, som en slags mentor. De fleste av informantene forteller at det er vanskelig å uttrykke seg fullstendig på norsk. Det å ha noen å gå til som de vet at forstår dem og som de kan snakke morsmålet med fungerer på denne måten som en trygghet.

Søsken kan utgjøre en stor forskjell for enslige mindreårige. Det å ha *noen* som alltid er der for dem og som kjenner dem bedre enn noen andre. Maryam hadde en bror i Norge når hun kom hit. For henne var det veldig viktig å få bo med broren, men hun ble allikevel bosatt i en annen by enn ham.

Jeg ville egentlig bo med broren min, og skjønte ikke hvorfor vi to ikke kunne bo sammen. Det er veldig mye du ikke skjønner der og da, men som jeg har skjönt i ettertid. For eksempel hadde det mye med sikkerhetsgrunner å gjøre, i forhold til menneskehandel og fare for tvangsekteskap (...) For meg var det beste å bo med han, jeg følte et mangel i forhold til den omsorgen som kommer naturlig fra familie. Det oppsto et *tomrom* som ikke kunne fikses med ulike fritidsaktiviteter. Kontaktpersonen min prøvde å foreslå ulike aktiviteter som jeg kunne være med på. Anskaffelse av kabel-TV og lignende. Men det var ikke det som var problemet. Jeg følte at jeg ikke ble forstått. Utdanning, jobb og lignende løste ingen problemer, det er ikke like viktig som familie. Til syvende og sist fikk jeg vite at det handlet mye om penger og byråkrati (Maryam 25 år).

Her trekker Maryam fram hvordan det ble fokusert på aktivitetstilbudet for å dekke mangelen på nære relasjoner. Selv om aktiviteter ser ut til å ha en positiv virkning på enslige mindreåriges hverdag (se for eksempel Lidén m.fl. 2013: 157-175), så vil de ikke kunne fungere som en erstatting for relasjoner. For Maryam var det avgjørende å ha kontakt med broren for å lykkes i Norge. Kontakten med ham, og bestekompien som hun kjente fra hjemlandet, virket som et springbrett for å ha et godt nettverk utenfor hjemlandsnettverket også.

Fra 2010 var livet perfekt. Da flyttet i tillegg broren min og bestekompien min til Hoff studentby. Jeg fikk i tillegg et nettverk utenfor "hjemlandsnettverket", gjennom jobb og frivillig jobbing. Alle vi tre hadde hvert vårt nettverk, og så kunne vi dele på de erfaringene som vi fikk. (Maryam 25 år)

Med den primære støttesirkelen på plass i Norge ble Maryam trygg i det nye livet i storbyen. Disse eksemplene viser at søsken fungerer som en viktig støtte for kvinnene i en tid med mye

ustabilitet. Det samsvarer med konvoimodellen: Søsken er både emosjonelt knyttet til kvinnene, i tillegg til at de har en primær rollestatus. Slik kan de fungere som en viktig buffer i vanskelige tider. De færreste har imidlertid søsken i Norge, og familieforening er ofte ikke et alternativ.

4.3.2 Vennefamilier og fosterfamilier

Et alternativ som har vært positivt for de av mine informanter som har hatt det, er vennefamilier. Vennefamilier kan fungere som en bro mellom ungdommene og det norske samfunnet: et sted hvor de kan lære om norske kulturelle koder og tradisjoner. De fleste kvinnene ytret et ønske om å lære mer om "det norske", og tilknytning til en vennefamilie kan minske avstanden mellom dem selv og majoritetssamfunnet (se kapittel 5).

Det er hyggelig å bli kjent med nordmenn. Det hadde vært veldig hyggelig, fordi du lærer om den norske kulturen og hvordan nordmenn lever. Fordi her hjemme, så lever vi på én måte. Hvordan de snakker og hvordan de er med familien og sånne ting, det er noe jeg har lyst til å lære meg (Sahra 20 år).

I tillegg vil en god vennefamilie være en ressurs hvor ungdommene kan søke råd og støtte og være tilstede når ungdommene trenger hjelp. Maryam hadde en vennefamilie, og forteller at det var viktig for henne å ha personer utenfor systemet.

Jeg hadde en norsk vennefamilie, og vi har fortsatt kontakt. Det var veldig viktig å ha personer utenfor systemet. Familien fungerte som et *tilfluktssted* for meg, et tilfluktssted fra alle de sosiale reglene og kravene vi ellers måtte forholde oss til i bofellesskapet. (Maryam 25 år)

Vennefamilien har også vært et holdepunkt i perioder hvor hun har hatt det vanskelig. For eksempel var hun ofte hos vennefamilien i helgene det første året hun bodde i leilighet for seg selv. Hun hadde flyttet til byen for å studere, men trivdes ikke og isolerte seg mye. Da var det en redning å kunne dra hjem til vennefamilien og det kjente i helgene.

I tillegg til Maryam, så hadde også Samaira en slags vennefamilie. Hun ble kjent med en norsk familie i byen hvor hun ble bosatt, og fikk flytte inn hos dem fordi hun ikke trivdes i bofellesskapet. I tillegg begynte hun å jobbe som barnepike for dem.

Jeg var en del av familien, de behandlet meg som en del av familien. De var voksne, kanskje 40 år. De var kjempesnille, og de snakket om hva som var best for meg og masse ting om de tankene jeg hadde om å reise rundt og om ekteskapet, og om masse ting. Snakket om sånne ting, om hvordan det var annerledes i Norge og om hvordan de skulle forvente av meg... (Samaira 28 år)

Røde Kors har startet opp med et "vennefamilie"-prosjekt i en av de byene jeg gjorde intervjuer²³. Hensikten med tilbudet er at ungdommene skal få et utvidet nettverk i

²³ De har allerede prøvd ut prosjektet i noen år, men er allikevel i startfasen. Utfordringene går i å skaffe familier som kan stille opp, og å avklare roller i forhold til kommunen (fra mailkorrespondanse med ansvarlig for prosjektet).

lokalsamfunnet, lære om norsk kultur og norske forhold, få et nytt perspektiv på Norge og den norske familien, samt få en uformell kontakt å henvende seg til²⁴. Tiltaket skal bidra til trygghet for ungdommene, og som brosjyren om tiltaket presiserer: "Ungdommene trenger noen som bryr seg om dem, uten å være betalt for å hjelpe". Dette samsvarer godt med det behovet som kvinnene uttrykte å savne. I motsetning til hjelpearbeidere som kommer og går i deres liv kan en vennefamilie være et *hjem* som alltid er der, hvor de kan komme og gå som *de* vil. Det vil bli spennende å se hvordan prosjektet går, og om det fungerer i henhold til hensikten. I Ketil Eides studie fra 2000 finner han at kun én blant de av hans informanter²⁵ som har hatt vennefamilier omtalte disse som betydningsfulle. Det er med andre ord ikke selvsagt av vennefamilier fungerer positivt for alle som får tilbudet, personlig kjemi er for eksempel en viktig forutsetning.

Tre av dem jeg intervjuet hadde i tillegg bodd hos en fosterfamilie eller husvert²⁶: to hos norske og en hos en fra hjemlandet. Måten kvinnene forteller om husverten/ fosterforeldrene er forskjellig. Mens det for Serika virker som om husverten først og fremst fungerte som en støtte til det praktiske i livet, så har Hina et veldig nært forhold til fostermoren sin, som hun gjentatte ganger kaller "mamma" gjennom intervjuet.

I helgen så er jeg mest på besøk hos mamma (...)

- Men bor mammaen din i Norge nå? Eller mener du fostermamma?

Fostermamma. Familien min bor i hjemlandet da. Jeg er helt alene.

- Men du har et godt forhold til fostermammaen din fortsatt?

Mmm. Ja, men jeg flyttet fra henne for nesten ett år siden. Men ikke så langt unna, så vi har nær kontakt, jeg besøker henne veldig ofte. I løpet av en uke, en gang eller to, fordi vi ofte spiser sammen, så vi har veldig mye, veldig nærme kontakt da. (...) Hun er nesten som moren min. Nær kontakt, hun er en kjempesnill dame. Jeg synes det var veldig greit. Heldigvis fikk jeg det. (Hina 22 år)

For Hina kan det virke som om fostermoren har spilt en spesiell rolle for hennes trivsel i Norge. Hun snakker om fostermoren sin som både en mamma og som en venn, og i tillegg til venner fra hjemlandet er det gjennom fostermoren Hina har sitt nettverk.

Amina bodde hos en fostermor med samme landbakgrunn som henne. Hun fikk valget om å bo hos en norsk eller en hjemlandsfamilie, og etter beskjed fra sin biologiske mor, valgte hun den fra hjemlandet. Hun forteller videre at hun skulle ønske hun hadde valgt en norsk familie for og slik blitt bedre i norsk. For Amina fungerte fostermoren også først og fremst som en husvert.

²⁴ Fra brosjyren: Røde Kors - Vennefamilie.

²⁵ 7 av de 25 han intervjuet.

²⁶ Her kan det enten være et skille mellom tilbudene de fikk: en husvert er vanligvis en som leier ut en hybel i huset/ leiligheten han eller hun bor i, og som i tillegg har et oppfølgingsansvar av ungdommen. Måten Hina og Serika beskrev botilbudene sine på hørtes imidlertid veldig like ut, så hva de kaller personen de bodde hos kan også si noe om hva slags forhold de hadde til hun/han. Det er for eksempel ikke uvanlig at enslige mindreårige flyktninger kaller vergene sine for mamma/ pappa selv om vergene ikke har en slik omsorgsrolle.

- Men har fostermoren din vært som en mor for deg eller har hun...?
Føles som en.. Hva skal jeg si? En du deler hus sammen med. Ja, jeg vet ikke hva det er, men...
- Men kunne du komme til henne hvis du hadde problemer?
Nei. Hvis jeg hadde problemer med min egen mor: Ja. Men hvis det var problemer mellom meg og henne: Nei. (Amina 23 år)

Selv om Amina hadde problemer med fostermoren har de fortsatt kontakt. Til tross for at de hadde sine problemer forteller hun at fostermoren var flink. Gjennom fostermoren ble Amina kjent med en annen kvinne fra hjemlandet deres som har vært en viktig støtte for henne, og som hun forteller har vært nesten som en mor. Amina har som nevnt ikke noe godt forhold til sin biologiske mor. Å ha en morsperson som stiller opp for henne kan derfor ha vært viktig. Noen ganger trenger det ikke være de personene en får *tildelt* som fungerer best, det kan være noen helt andre som er betydningsfulle for ungdommene den første tiden i Norge.

Vennefamilier og fosterfamilier har ikke en like sterk rollestatus som biologisk familie, og det er ikke en selvfølge at kvinnene blir emosjonelt knyttet til dem. Det virker imidlertid som om familiene kan ha en viktig støttefunksjon i tilfellene når de får en viktig status i kvinnenens liv.

4.3.3 Nære venner og ektefeller

I tillegg til familie og vennefamilier spiller gode venner og ektefeller en viktig rolle for hvordan livssituasjonen til kvinnene er. To av kvinnene er gifte med menn med samme landbakgrunn, og trekker frem dem som sine viktigste relasjoner i Norge. For de andre kvinnene er det venner fra hjemlandet eller andre kvinner med minoritetsbakgrunn som er en del av deres innerste nettverk.

Jeg har en bestevenninne. Hun er jo... vi er søstre nå da egentlig fordi vi er ferdig med bestevenninne fordi hun er alltid.. Siden jeg kom til Norge og frem til nå, vi har alltid vært venner. (Nadia 25 år)

Min bestevenn er faktisk en som jeg kjenner fra "hjemlandet". Vi har vokst opp sammen, og han kom til Norge ett år etter meg. Og så møtte jeg han tilfeldigvis på en fest her. Han kjenner meg både fra før og etter "hjemlandet", så han kjenner meg på en helt annen måte. Han er den jeg snakker med når jeg er lei meg, den som jeg vet alltid stiller opp for meg. (Mariam 25 år)

Det virker som om det er viktig for kvinnene å ha venner og ektefeller fra hjemlandet. Som jeg kommer tilbake til senere, er de opptatt av å huske hvem de er og hvor de kommer fra. Det å kjenne noen fra hjemlandet vil bidra til å kunne opprettholde minnet om og kulturell tilhørighet til hjemlandet. I tillegg føles det befriende å kunne snakke på sitt eget morsmål, det er tross alt det språket de kan best. Venner og ektefeller fra hjemlandet kan medvirke til at kvinnene blir mer trygge på seg selv, som igjen kan føre til at de føler mer tilhørighet til det norske samfunnet.

For enslige mindreårige flyktninger er tilbudene som oppfølgingstjenesten har, en viktig arena for å bygge nettverk og for å være sosiale. I by A har oppfølgingstjenesten for enslige mindreårige en base på kultursenteret i sentrum av byen, hvor det er tilbud om hjelp til lekser, middag og jentegruppe. Flere av informantene snakker varmt om dette tilbudet og flere hadde vært aktive brukere de første årene i byen.

Kultursenteret er best for meg, sånn ungdomsgreie. Så er alltid med på ungdomsgreier, alle er veldig sosiale. Så det synes jeg er kjempe bra for meg da. (...) Jeg har sluttet med jentegruppe nå da, for jeg har ikke tid. Siden jeg jobber, så jeg har ikke tid, så jeg sluttet med det (Hina 22 år).

Slike tiltak er først og fremst ment for den tiden ungdommene er "under bosetting", og er et samlingssted for enslige mindreårige flyktninger. Her kan de både få bistand til det de måtte ha behov for, men det er også et sted for å møte andre og være sosiale. Aktiviteter med andre er viktige for å kunne utvide nettverkene.

- Synes du det er viktig å gjøre aktiviteter sammen med andre?

Ja. Veldig viktig. At du kommer i kontakt med andre, og ikke være alene. Du glemmer ting som foregår utenfor. Det er veldig viktig at du er sammen med andre. At du ler og... (Ayan 23 år)

Selv om aktivitetene er viktige i seg selv, så virker det som det er *relasjonene* som aktivitetene gir tilgang til som er det aller viktigste. Mens aktivitetene fungerer som en måte å koble av på, så er relasjoner en støtte og viktig ressurs for å takle eventuelle utfordringer i fremtiden. Det å ha venner med lik bakgrunn kan føles trygt for mange, og gir kvinnene en mulighet til å ivareta tilknytningen til hjemlandet. Norske venner har ofte litt andre funksjoner, og kan på samme måte som en vennefamilie fungere som en buffer til det norske samfunnet. For Nadia som hadde en norsk kjæreste var det å ha norske venner en ressurs i forhold til å forstå forholdet.

Hun Hanne som jeg jobbet sammen med, vi snakket alltid sammen når jeg hadde problemer her. Om han (den norske kjæresten) og de tingene og alltid så støttet hun meg og snakket med meg og sa til meg: nei, du må si det til han sånn og sånn og... Fordi for meg, jeg skjønnte ikke hva jeg skulle si til han. Fordi vi har jo forskjellige kulturer. Så jeg visste ikke om det er normalt de tingene som han gjør. (Nadia 25 år)

Det siste hun nevner skal jeg se nærmere på i neste kapittel, nemlig hvordan kvinnene opplever avstanden mellom dem selv og nordmenn – både i forhold til kulturelle koder, språk og normer.

4.3.4 "Det å ha noen som elsker meg"

Som jeg har vist i dette delkapittelet er det forskjellige personer som inngår i den nærmeste støttesirkelen til kvinnene i Norge. Mens noen har vært "heldige" og hatt søsken her i Norge som har støttet dem gjennom en vanskelig prosess og tid, har andre måtte knytte seg til nye relasjoner for å mestre de utfordringene de har møtt her i Norge. Familie trenger ikke utgjøre biologisk familie, det kan for eksempel være venner – slik som Nadia fremstiller sin

bestevenninne, venne- og fosterfamilier, eller nystiftede familier. Gjennom å stifte egne familier er de ikke lengre alene uten familie.

I dette delkapitlet er det videre vist at det spesielt er i vanskelige overganger, slik som den første tiden i Norge, å flytte for seg selv eller å bli mor, at kvinnene har hatt behov for støtte. Det virker som om det er de som har hatt minst støtte som har hatt det vanskeligst. Selv om Nadia synes det har vært vanskelig å være alenemor, virker det som om det har gått bedre for henne enn for Ayan – og det kan blant annet forklares i at hun har hatt et større støttenettverk. Å ha noen som du vet at alltid stiller opp og noen som ser deg hvis du har det vanskelig er et grunnleggende menneskelig behov – og kanskje det aller viktigste for å sikre en bra livskvalitet for enslige mindreårige flyktninger. På denne måten er konvoiteorien en velegnet måte å forklare hvordan individers sosiale nettverk forandrer seg over tid og hvordan de fungerer som støtte under vanskelige situasjoner. Konvoiteorien sier imidlertid ikke noe om hvilke andre funksjoner en persons nettverk kan ha, slik som for eksempel å lette overgangen til et nytt samfunn. Som jeg har vist, trekker kvinnene frem norske venner og vennefamilier som viktige for å lære om kulturelle koder og norske tradisjoner. Det er viktig for dem for å føle tilhørighet til det norske samfunnet for å føle seg inkludert. Venner og vennefamilier fra majoriteten kan slik ha en viktig innvirkning på deres livssituasjon i Norge.

I denne delen har hovedfokuset vært på de mellommenneskelige faktorene i kvinnes liv, mens det i neste kapittel vil være et større fokus på samfunnsmessige faktorer som påvirker hvordan kvinnene opplever møtet med det norske samfunnet. Her skal jeg også trekke inn de relasjonene som kanskje er de viktigste for mange av kvinnene, nemlig kontakt med familie på tvers av landegrenser. Selv om familien ikke er fysisk tilstede i kvinnes liv, betyr det ikke at de ikke er mindre betydningsfulle for deres livssituasjon her i Norge, og inngår i deres primære støttesirkel.

5 BROBYGGERE

Livet i eksil blir av Alexandra Ålund (1991) i boken "Lilla Juga" beskrevet som en brobyggingsprosess. Hun hevder at det er fullt mulig å bygge bro mellom fortid, nåtid og framtid, og selv om ytre omstendigheter påvirker deg, så trenger de ikke nødvendigvis å bestemme over deg. På denne måten fokuserer hun på mulighetene istedenfor begrensningene med et liv i eksil. I dette kapittelet skal jeg se nærmere på hvordan kvinnene opplever møtet med nordmenn og det norske samfunn. I hvilken grad føler de seg som en del av det norske samfunnet? Hva er eventuelt vanskelig med å ta del i "norske nettverk" og hvorfor er det slik? Jeg skal også se nærmere på hvordan kvinnene identifiserer seg i forhold til "det norske" og "hjemlandet" – og hvorvidt dette skaper motsetninger eller om de klarer å bygge broer mellom det gamle og det nye, og på tvers av landegrenser.

5.1 "Vi er redde hverandre"

Som nevnt i forrige kapittel deltar kvinnene i denne studien først og fremst i hjemlandsnettverk eller i flerkulturelle nettverk med andre med minoritetsbakgrunn. Kvinnene forklarer at det er vanskelig å få norske venner, og selv de som har norske venner uttrykker at det er utfordrende å komme inn på nordmenn generelt. Spesielt føles språket som et hinder – på tross av at de fleste snakket veldig bra norsk. I tillegg påpekte flere at det er ulike koder blant nordmenn enn det de var vant til, og at nordmenn snakker sammen på en annen måte, som gjør det vanskelig å komme over det overfladiske bekjentskapet. Samtidig uttrykte de fleste et ønske om å bli kjent med majoriteten.

- Har det vært viktig for deg å få norske venner?

Ja, egentlig. Fordi jeg bor i Norge, så man må ha det. Begge deler, sånn man må kjenne kulturen og seg selv (...) Og det er greit hvis du har noen som du kjenner litt.

- Men synes du det er vanskelig å bli kjent med nordmenn eller...?

Ja, første gang når jeg kom, så jeg kunne ikke bli kjent med dem fordi da kunne jeg ikke snakke norsk. Men så kunne jeg litt engelsk. Når du ikke kan språket, så kan du ikke kommunisere med folk ikke sant. De går forbi, egentlig... (Alica 20 år)

Selv om språket etter hvert som kvinnene har bodd her lengre ikke blir en like viktig faktor, så vil det alltid være noen tatt-for-gittheter som er vanskelig å forstå for nykommere til det norske samfunnet.

Det som er vanskelig med venner, med å få norske venner, er fordi jeg kom for seks år siden da... Så jeg er litt redd for å bli kjent med nye mennesker. På grunn av språket, det er det eneste som hindrer meg i å bli kjent med dem. Og for eksempel kodene da... Hvis du skjønner? Jeg vet ikke, det er sånn, jeg kan ikke skjønne dem på en måte, også dem... Altså nordmennene er litt

redde av meg, siden vi... Jeg vet ikke hva som, vi er redde av hverandre... Så det er jo litt vanskelig å være venn. Jeg kan snakke med dem og få hjelp og såne ting, men det er bare at det er litt vanskelig. (Sahra 20 år)

Sitatet indikerer at det ligger en slags avstand mellom kvinnene og nordmenn som ikke lett kan defineres. Det er noe underforstått som er annerledes med "den norske væremåten" som gjør at kvinnene føler det utfordrende å ta del i "norske" nettverk. For å bli en del av et nettverk ligger det ofte en forutsetning om å dele samme normer, verdier og forventninger, som er uskreve og må læres. På grunn av det oppleves det vanskelig for nykommere å forstå de sosiale kodene og slik å bli en del av nettverket (Rønning og Starrin 2009: 24-25). For eksempel eksisterer det andre normer for hvordan en kommuniserer med hverandre og hvordan en er sammen med venner, og hvis disse normene brytes vil en kunne møte sanksjoner. Å komme forbi det overfladiske bekjentskapet kan føles vanskelig.

Jeg er vant til at venner skal vare livet ut. Man kan krangle, men så blir man venner igjen. Lojalitet er veldig viktig for meg. Det er sunt å krangle. Jeg sier ofte ting rett ut, som for eksempel "nå har du lagt på deg", og det er det ikke mange som tåler. (Maryam 25 år)

Det er litt annerledes måte å kommunisere kanskje, jeg vet ikke... Jeg har jo norske naboer, og de er jo kjempesnille, men jeg vet ikke. Det er kanskje jeg som ikke tar initiativet, men det er jo sånn, det er ikke noe kommunikasjon, det er bare sånn hilse "hei, hei" og sånn. (Samaira 28 år).

Videre kommer informantene inn på at det eksisterer andre normer for gjensidighet, og for hvordan man gjør opp for en tjeneste enn det de er vant til:

(H)vis man ber om en tjeneste, så er det annerledes. I forhold til gjensidighet. I Afrika handler det om utveksling av tjenester. For eksempel hvis man går til naboen for å låne sukker, så vet man at neste gang så kommer naboen og låner noe av deg. Det er en gjensidighet. Mens i Norge må man passe på seg selv. Man må sørge for at man har det sukkeret. (Maryam 25 år)

Underforstått i dette sitatet kan det leses et savn av et samfunn hvor folk i større grad passer på hverandre enn det som er vanlig i det norske. I mangel av felles referanser til hva som kan forventes av hverandre kan det være vanskelig å komme forbi det overfladiske bekjentskapet. På denne måten føles det tryggere å delta i hjemlandsnettverk. Enslige mindreårige flyktninger står overfor mye nytt når de kommer til Norge – og kan ha et ekstra stort behov for å ha noen her med samme referanserammer. Dette behovet blir forsterket når de møter "en vegg" i forsøket på å bli kjent med nordmenn.

I starten var jeg veldig opptatt av det, og prøvde å bli kjent med nordmenn. Men etter at jeg opplevde flere skuffelser, så har jeg begynt å trekke meg unna. (Maryam 25 år).

Hva er det som skaper denne "veggen"? Er det mangel på interesse blant majoriteten for å møte mennesker med ulik bakgrunn enn dem selv? Eller frykt for det *fremmede*? Innvandrere blir i særlig grad kategorisert som "fremmede" ved at de fremstilles med enkelte egenskaper som

skiller seg fra egenskapene som majoriteten er vant til og identifiserer seg med (Alghasi m.fl. 2006: 15). Kanskje er det spesielt denne følelsen av å være en "fremmed" i det norske samfunnet som frembringer følelsen av frykt, eller som Sahra uttrykker det: "vi er redde for hverandre". Å velge unngåing som strategi er ikke uvanlig for personer som ikke kjenner kodene eller ikke er sikker på om motparten gjør det. En slik strategi er sannsynligvis blitt vanligere nå som samfunnet er blitt mer mangfoldig og antall usikre situasjoner har økt (Gullestad 2002: 70).

I dag blir kulturelle forskjeller først og fremst satt fokus på ved etniske grenser. Dette på tross av at det norske samfunnet består av en rekke forskjeller som ikke uttrykkes i etniske termer, slik som religiøsitet, språk (dialekt), klasse og regional tilhørighet. Slike forskjeller har historisk sett ikke har vært uproblematisk, men erfaringen har vist at det likevel har vært mulig å leve med dem (Vike og Eide 2008: 16). Hvis interessen er stor nok skal det dermed være mulig å overvinne alle forestilte "kulturforskjeller" (Kronenfeld 2008, se kapittel 2.2.1.). Det er tross alt ikke kulturer som møtes, men mennesker. Gjennom at mennesker med ulik bakgrunn møtes brytes som regel fordommene og det generaliserte bildet av "den andre" ned. Slik får vi et mer nyansert bilde av folk vi med første blick trodde vi hadde lite til felles med. Vi har alle våre individuelle forskjeller, også nordmenn. Mens noen er fordomsfulle er andre imøtekomende overfor dem som kommer fra en annen del av verden. Dette er også noe informantene er opptatte av. Selv om deres generelle inntrykk er at det er vanskelig å bli kjent med nordmenn, så forteller de også om nordmenn som er hyggelige og interesserte i å bli kjente med dem. Maryam forteller for eksempel at i vennegjengen hennes (som først og fremst består av folk med forskjellig minoritetsbakgrunn), så pleier de å spørre følgende hvis en av vennene skal ha med en norsk venn til noe de skal finne på: *"Er hun vant til å henge med utlendinger?"*. Underliggende i dette spørsmålet ligger det i følge henne en forståelse av at personen er *"fleksibel, openminded og vant til å henge med andre utlendinger"* (Maryam 25år). Her virker det som om den viktigste faktoren er en gjensidig anerkjennelse, og at interessen av å bli kjent må gå begge veier.

5.1.1 Forskjeller i livsstil og verdigrunnlag

Mens noen av kvinnene trekker frem noe underliggende, uforstått som grunnen til at det er vanskelig å bli kjent med nordmenn, trekker andre frem mer konkrete sider ved både seg selv og unge voksne nordmenn som grunnen til at det er vanskelig.

For en som meg så er det litt vanskelig å få norske venner. Fordi jeg bruker hijab, og jeg går ikke ut på diskoteker og sånn. Så det er litt vanskelig for meg og gå i gaten, skjønner du? (Ayan 23 år)

Det norske samfunnet kan føles som lukket, og som om det ikke er mye rom for å være annerledes. Goffmans (1975) begrep om synlig stigma kan bidra til å forklare denne opplevelsen. Stigma handler om hvordan personer av omverdenen blir plassert inn i kategorier på grunnlag av enkelte kjennetegn, som er mer eller mindre synlige. En kan tenke seg at det å bære en hijab kan fungere som et synlig stigma i det norske samfunnet. Gjennom å bære hijaben så vil andre sider ved personligheten til kvinnene bli ignorert, og slik er det vanskelig å bli innlemmet i samfunnet. Hijaben kan føre til at kvinnene som bærer den blir plassert i sosialt skapte kategorier slik som "undertrykte kvinner" eller lignende her i Norge. Dermed mister de muligheten til å fremheve andre sider ved seg selv som er felles med majoriteten. I følge Goffmann (1975) vil man gjennom å få en stigmatisert identitet føle usikkerhet og dermed trekkes mot andre med samme stigma. Et annet synlig stigma kan være å ha annen hudfarge enn majoriteten, fordi det fører til at kvinnene hele tiden blir konfrontert med sin bakgrunn.

De fleste kvinnene hadde først og fremst nettverk bestående av folk fra samme hjemland. I tillegg var det noen som beskrev sine nettverk som internasjonale, og at de var sammen med andre unge med minoritetsbakgrunn, som ikke nødvendigvis hadde samme etniske bakgrunn. Skillet virker således å ligge mellom *minoritet* og *majoritet*, og ikke mellom ulike kulturelle bakgrunner i forhold til å skape nye bekjentskaper. Kanskje er forhold som at de av samfunnet rundt dem blir definert som annerledes, at de får stigmaet "utlending", at de føler tilhørighet til hverandre? Sammen deler de erfaringen av å være utenfor, og av å ikke slippe inn. Å bli plassert i kategorien "utlending" gir dem noe til felles, ved at de defineres som en gruppe av majoriteten. Selv om de i utgangspunktet har lite eller ingenting til felles, får de det ved å bli definert som like (Hylland Eriksen 2006: 227).

Dette har også andre nykommere til Norge har påpekt²⁷; det virker som om det er vanskelig å komme på innsiden av etniske norske nettverk. Slik fremstår det norske samfunnet som lite multietnisk hvor vi har de "norske" på den ene siden og de ulike kategoriene av innvandrere på den andre siden (Alghasi m.fl. 2006: 34). Kategoriseringen av synlige minoriteter som "utlending" kommer spesielt tydelig fram i nordmenns gjentatte spørsmål om hvor folk kommer ifra. Eller sagt med andre ord: "Å være svart eller å tilhøre en minoritet, betyr at du hele tiden må begrunne hvorfor du er her" (Hylland Eriksen 2006: 229). Gjennom stadig å bli definert som "de andre" vil mennesker med synlig minoritet aldri føle seg fullstendig akseptert som "en av oss" – noe som igjen påvirker følelsen av tilhørighet og av å være velkommen.

²⁷ I "Mellom to kulturer" av Alghasi, Fangen og Frønes (red.) fra 2006 forteller tolv innvandrere om sine bestrebelser på å forstå kodene og komme inn i det norske samfunnet.

En annen side ved den norske væremåten som kvinnene trekker frem som utfordrende er at nordmenn er reserverte overfor folk de ikke kjenner, og at det derfor er vanskelig å komme i kontakt med dem også på et mer hverdagslig plan.

De (nordmenn) snakker jo ikke. Bare når de er full. Vanligvis, når du treffer dem på bussen og bussholdeplassen og sånn, er det ingen som sier hei til deg. Det er bare helt stilt. Men for meg er det helt ok nå (...) Her i Norge så er folk forsiktig. Men når de er fulle, da liker jeg dem veldig godt.

- Typisk norsk?

Ja, egentlig. De drikker så mye de. Er det vanlig egentlig? Hva er egentlig grunnen til at de er så stille? Ikke noen ord, ikke hei, ikke noe hils. (Nadia 25 år)

Selv kommer kvinnene fra mer "åpne" samfunn hvor kommunikasjon går på tvers av bekjentskaper, og hvor det føles lettere å bli kjent med folk. I Norge kan du oppleve å bli møtt med sanksjoner eller "overlegenhet" hvis du snakker med folk på gata som du ikke kjenner. Dette kan bidra til at nykommere til Norge føler at Norge er et lukket samfunn, og gjør det vanskelig å bli kjente med majoriteten. I tillegg har vi i Norge større behov for avtaler, organisering og planlegging enn hva som er vanlig i mange andre land, og en slik form for sosial regulering kan fungere som et ekstra hinder for kvinnene i å ta kontakt med nordmenn (jf. Berg og Lauritsen 2009: 188-189). I intervjuet med Hina (23 år) trekker hun frem at nordmenn trenger "egentid" som noe som var vanskelig å venne seg til. Dette behovet for "egentid" og mangel på spontanitet kan oppleves som avvisende. Det kan bidra til å forsterke opplevelsen av motstand fra nordmenn, selv om det ikke nødvendigvis er ment avvisende fra majoritetens side.

Å skape felles referanseramme tar tid, og felles språk er ikke nødvendigvis nok (Berg og Lauritsen 2009: 189). Felles verdier er for eksempel viktig. Kvinnene er i en alder hvor det meste av det sosiale blant norske jevnaldrende skjer over en øl, noe som for noen kan være utfordrende avhengig av hvilket forhold de selv har til alkohol. For de som ikke vil delta på fester og lignende, kan det være lett å føle seg utenfor som en del av en mer "typisk norsk" vennegjeng. På denne måten er det lettere å trekke mot andre med samme leveste og verdier.

Som jeg skal vise i neste delkapittel er kvinnene veldig ivrige etter å lære om Norge og "den norske kulturen", og forteller at de har tatt til seg noe av det de ser på som "den norske væremåten". Samtidig uttrykkes det et savn om en mer gjensidig læringsprosess, hvor også majoriteten kan lære av dem.

Jeg synes det er mye positivt med Norge, og det er mye som jeg kan lære, og som jeg har lært. Men jeg skulle ønske at også andre kunne være mer åpne for å lære noe av meg. At jeg også har noe som kan læres bort. Sånn at det ikke bare er jeg som skal tilpasses det norske samfunnet. (Maryam 25 år)

Dette utsagnet ligger i nærheten av forståelsen av integreringsbegrepet som denne oppgaven tar utgangspunkt i – hvor integrering skal bygge på en *gjensidighet* – og burde sette krav til både minoritetsbefolkningen og majoritetsbefolkningen. I motsetning til andre innvandringsland slik

som for eksempel Canada hvor innvandrere sees som en ressurs i samfunnet blir de i Norge ofte sett på som en byrde. Det kan gjøre noe med måten kvinnene ser på seg selv, og hvorfor de føler en avstand til nordmenn. Majoritetsbefolkningen har et ansvar for at innvandrere skal bli integrert i samfunnet, men det virker på mine informanter som om de møter *motstand* fra majoriteten når de ønsker å bli kjent med dem og slik få ta del i samfunnet.

I "Det norske sett med nye øyne" skriver Marianne Gullestad (2002) at hun ikke tror at "'integrasjon' er mulig før det blir like selvfølgelig for 'nordmenn' at 'vi' har noe å lære av 'dem' lokalt, nasjonalt og globalt, som at 'de' har noe å lære av 'oss'" (Gullestad 2002: 294). Selv om integrasjonsbegrepet brukes aktivt i det offentlige som norsk strategi, virker det som om en praksis nær begrepets *egentlige* betydning er langt unna realiteten. Fokuset ligger i dag på hvordan innvandrere kan tilpasses det norske samfunnet, og ikke hvordan "vi" kan tilpasse "oss" og lære av "dem". Å føle at en kan bidra med noe er viktig for menneskers selvfølelse, og har dermed noe å si for hvordan livssituasjonen til innvandrere blir i Norge, og hvordan de opplever møtet med det norske samfunnet.

5.1.2 Møteplasser

Både omsorgssituasjonen, fritid og skole kan fungere som viktige arenaer for sosialisering og tilknytning til det norske samfunnet. I hvor stor utstrekning slike arenaer åpner for tilknytning til det norske samfunnet kommer imidlertid an på hvorvidt arenaene har tilhørighet i det etniske norske eller i deres etniske bakgrunn (Eide 2000: 104). Mens noen har gått i vanlige klasser, har andre kun gått i fremmedspråklige klasser sammen med andre som lærer norsk eller på voksenopplæring. Videre er det en forskjell på de som har bodd i norske fosterhjem og de som har blitt slektsplassert eller bodd i bofellesskap, samt hvorvidt de har deltatt i fritidsaktiviteter som er rettet mot ungdommer generelt eller mot enslige mindreårige flyktninger spesielt. Det kan virke som om det er få naturlige kontaktarenaer for unge flyktninger å møte nordmenn på egen alder, som også bidrar til at kvinnene opplever det som vanskelig å bli kjent med nordmenn. På spørsmål om hva Serika trodde var grunnen til at det var vanskelig å bli kjent med nordmenn så svarer hun:

Det er vanskelig på grunn av språket. Og fordi nordmenn vil slappe av når de har fritid. Når nordmenn har fritid så vil de gjerne være sammen med familien, ikke ut for å møte andre. I "hjemlandet" så er det vanlig å hjelpe andre, vi hjelper hverandre. Det er ikke vanlig i Norge. Nordmenn er *slitne* på fritida. (Serika 21 år)

En av utfordringene med å bli kjent med nordmenn er at det kan føles som om nordmenn for det meste holder seg til sine egne nettverk, og er lite åpne for å bli kjent med nye mennesker. De som har norske venner eller bekjentskap har møtt dem gjennom jobb eller skolen. Skolen er således en viktig integreringsarena, noe som også annen forskning på enslige mindreårige

flyktninger viser (se for eksempel Pastoor 2012 eller Solberg 1997). Før ungdommene kan begynne på skole må de imidlertid gjennom grunnskoleutdanning som først og fremst er med andre i samme situasjon. Den kan ta opp til flere år alt ettersom hvor mye utdanning de har fra før. Når de begynner på videregående skole i vanlige klasser er mange blitt en del eldre enn de andre elevene i klassen, som kan gjøre det vanskeligere å finne venner som er like en selv. Skolen fungerer dermed bedre som integreringsarena for dem som er yngre når de kommer enn for den eldste gruppen med enslige mindreårige. For dem som ikke har gått på noe mer enn grunnskoleopplæring for voksne eller norskkurs blir det dermed ekstra utfordrende å få kontakt med majoritetsbefolkningen.

Men hvis jeg hadde vært en som hadde gått på skole sammen med andre norske barn. Så hadde det vært litt lettere å få (norske venner). Når jeg gikk på skole så var det bare utenlandske ungdommer som var der (Ayan 23 år)

Ayan måtte bryte med utdanningen når hun fikk barn, og har vært hjemmeværende med små barn siden. For kvinner i en slik situasjon er det få naturlige møteplasser for å etablere et nettverk her i Norge. Når jeg spør henne om hun ikke blir kjent med andre mødre gjennom barnehagen til det største barnet forteller hun at det er vanskelig fordi de andre mødrene er en del eldre enn henne.

5.1.3 Faktiske eller opplevde forskjeller?

I denne første delen av kapittel fem har jeg vist hvor betydningsfullt det er for enslige mindreårige flyktninger å bli møtt med åpenhet fra majoriteten. De har et stort ønske om å ta del i det norske samfunnet, men møter allikevel noe som oppleves som motstand eller "en vegg" i møtet med majoritetssamfunnet. Hva denne "veggen" består av har ikke noe enkelt svar. For det første virker det som om det er noe underliggende, "tatt-for-gitt", slik som normer og ulike referanserammer, som fører til at både de og norske ungdommer søker "sine egne". Hvorvidt dette bygger på reelle forskjeller eller bare frykt for det ukjente, er vanskelig å svare på. Noen av de opplevde forskjellene er nok lette å komme forbi hvis "frykten" overvinnes og både majoriteten og minoritetene forsøker å bli kjente med hverandre. Andre forskjeller går på mer grunnleggende verdier, slik som for eksempel den norske alkoholkulturen som preger ungdomstida. Dette kan oppleves som et hinder for mange unge med flyktningbakgrunn fra å ta del i mer typiske majoritetsnettverk. I tillegg virker det som om den mer tilbakeholdne norske væremåten oppleves avvisende, selv om det ikke nødvendigvis er ment som avvisning. Kanskje er også nordmenn redde for å si noe feil eller å mistolke kulturelle koder på samme måte som kvinnene er? Dermed føles det tryggere å holde seg til folk som med første øyekast er mer like en selv.

Det som er problematisk med en slik holdning eller "frykt" fra majoritetens side er at det har betydelig større konsekvenser når det går *den* veien. Hvis ikke nykommere føler seg velkomne i det norske samfunnet, er det vanskelig å skape en form for tilhørighet og bli en del av samfunnet. Det er spesielt viktig for enslige mindreårige flyktninger som i mindre grad har andre å støtte seg til. Som jeg skal vise i neste del har de unge kvinnene imidlertid klart å skape en tilhørighet til Norge, på egne måter, men også gjennom de nordmennene som de faktisk har blitt kjent med.

5.2 Hvem skal jeg være her?

Når enslige mindreårige flyktninger krysser grensen til Norge har de allerede opplevd mye. For å best takle overgangen til det nye samfunnet er det viktig for ungdommene å finne en form for tilhørighet til det nye samfunnet. Mange ser på det å komme til Norge som en mulighet til å gripe livet og til å få en frihet de kanskje ikke har hatt før, og nettopp *fordi* de kommer helt på egen hånd så har de enda større frihet til aktivt å forme sin fremtid. Den prosessen som de unge går igjennom kan beskrives som en læringsprosess (se kapittel 2.3.2), hvor en som et handlende subjekt velger hvilke deler fra fortiden en vil beholde og hvilke sider fra det nye samfunnet en vil ta til seg. I følge Freire (1999) handler denne prosessen om hvilke individuelle ressurser en har, i tillegg til motivasjon og personlighet som skjer i et samspill med omgivelsene. Denne måten å beskrive eksillivet på stemmer godt overens med måten informantene fremstiller livet sitt i Norge. Kvinnenes historier viser hvordan de på tross av motstand har klart seg bra, og hvordan livet i Norge har gitt dem muligheter de før ikke hadde. På spørsmål om hva hun liker med å bo i Norge svarer Samaira:

Alt tror jeg. Det er ikke så mye bråk som i "hjemlandet". Det er sånn som når jeg var liten, hvordan jeg kunne tenke meg å bo. Mitt fantasiland kunne vært her altså. (Samaira 28 år)

Den røde tråden gjennom intervjuet med Samaira er hvor heldig hun har vært som fikk mulighet til å komme til Norge, og at selv om hun har opplevd vanskelige ting, så går det fint. På denne måten legger hun heller fokus på det som går bra i livet enn det som har vært vanskelig – som kan fungere som en mestringsstrategi. Ved et senere spørsmål på om hun kunne tenkt seg å dra tilbake til hjemlandet hvis det var mulig, svarer hun:

Ja, kanskje en gang. Eller ikke for å bo der, men for å se hvordan det var, fordi det er en del ting som jeg har glemt. For eksempel glemte jeg hvordan vi levde, og hvordan det er forskjellig mellom å bo her og der, det har jeg glemt, det kan jeg ikke sammenligne... For jeg sammenligner med et minne som jeg hadde fra før da... Jeg ser det er mange som reiser dit eller flytter dit for godt men... Jeg tror ikke jeg kunne det. (Samaira 28 år)

De fleste var relativt unge når de forlot hjemlandet og mange husker best de gode minnene derfra. De snakker om det fine været, naturen, strendene eller den gode maten. Å holde fast ved et idealisert bilde av hjemlandet kan være en måte å mestre hverdagen.

Jeg husker ikke så mye fra "hjemlandet", men jeg husker at det var sol hele tiden og det var strand. Det var mat og alt. Det eneste problemet er når det var de der bombingene. Ellers var det egentlig ikke noe annet, at du blir sulten, jeg har ikke opplevd det. *Bare* at det er den konflikten. (Nadia 25 år)

Denne måten å fremstille barndommen sin er noe jeg finner igjen i flere av intervjuene, og virker som en bagatellisering av de problemene de har flyktet fra. Motivasjonen for å få et bra liv i Norge er høy og de satser mye på å få til akkurat det.

Jeg har opplevd mye vanskelig, og det er tøft å være uten foreldre. Men noen ganger må man gjøre noe alene uten foreldre – man må gjøre noe for framtiden. (Alica 20 år).

Selv om kvinnene er framtidsfokuserte, så understreker de at det er viktig å "vite hvem man er", og å beholde det beste fra landet de kommer i fra også.

5.2.1 Tilnæringsmåter til livet i Norge

Mennesker velger ikke hvilken familie eller nasjon de er født i, men de kan velge hvor intenst de omfavner disse identitetene, samt hvilke elementer ved de medfølgende tradisjonene de legger vekt på (Gullestad 2002: 66). I Katrine Fangen (2008) sin studie av identitet blant norsksomalier finner hun at informantene tematiserer tre ulike tilnæringsmåter til livet i Norge. Disse tre tilnæringsmåtene kaller hun "å prøve å bli så norsk som mulig", "å ta med seg det beste fra begge kulturer" og til sist en forestilling om at de "alltid vil være somalisk". Samtidig understreker hun at det ikke er uvanlig å veksle mellom de ulike måtene (Fangen 2008: 102). Selv om denne studien kun baserer seg på somaliere, så vil lignende tilnæringsmåter også kunne overføres til andre flyktninger med ulik landbakgrunn. I Fangens studie (2008) hadde en del av norsksomalierne hun intervjuet hatt en periode hvor de hadde forsøkt "å bli så norsk som mulig". Samtidig opplevde de å ikke bli godkjent som nordmenn av etnisk norske, blant annet fordi de har annen hudfarge. Dette førte til at noen av dem etter hvert fikk en dragning mot hjemlandsnasjonaliteten. En annen måte å løse dette på er å tematisere en etnisk identitet lik hjemlandsnasjonaliteten og samtidig føle mest tilhørighet til det norske samfunnet og gjennom det leve som etniske nordmenn i hverdagen (Fangen 2008: 104).

Ingen av mine informanter sa direkte at de hadde forsøkt å bli så norske som mulig. I tillegg til å lære om "det norske" var de også opptatt av å ta vare på egen kultur og tradisjoner. En forklaring på det kan være at fordi de kom alene så må de selv opprettholde tradisjoner fra hjemlandet for å beholde den kulturelle tilhørigheten. Samtidig blir de kanskje mer enn andre

eksponert for norske normer og tradisjoner gjennom å bo i en norsk institusjon. De får mer oppfølging enn andre barn og unge som kommer til Norge, og blir på den måten mer "presset på" den norske væremåten. Flere forteller om hvordan de har forandret seg etter at de kom til Norge, og noen tar bevisst avstand fra andre personer fra samme land som kun bevarer "hjemlandskulturen" og ikke tilpasser seg det norske samfunnet i noen grad.

Jeg synes det er dårlig måten de (folk fra hjemlandet) integrerer seg i norsk kultur eller i det norske da. For å si det sånn, de trenger ikke være norsk liksom, men du må tilpasse deg i den norske kulturen. Istedenfor å si: "Du får ikke henge med norske jenter. Du får ikke gå ut på bursdagsfeiring. Du går rett hjem fra skolen". Nei. Jeg klarer ikke å tåle det heller hvis jeg ser noen sånn. Men jeg er redd at hvis jeg åpner munnen min så får jeg kjeft. (...) Og jeg oppfører meg ikke som en "fra hjemlandet" selv, jeg føler meg som jeg er to på en måte. (Amina 23 år)

Noen av kvinnene gir inntrykk av å være skeptiske til måten eldre fra hjemlandet oppdrar barna sine på, spesielt de som ikke lar barna bli en del av det norske samfunnet. Nadia forteller om andre fra samme hjemland som er redde for at barna deres ikke skal lære seg morsmålet, og mener de ikke burde være for opphengt i det.

Bare la de (barna) være i fred. De skjønner uansett hvem de er, selv om de snakker norsk, det betyr ikke at de glemmer hvor de er fra. Det er ikke det. Det er morsomt her i Norge, spesielt når de (folk fra hjemlandet) er nye, man kan ikke si noen ting til dem. De synes at du har bodd lenge her, og at du oppfører deg som en nordmann. (...) Men jeg bryr meg ikke, jeg sier bare hysj, ikke snakk så høyt. Snakk sakte og rolig. Vanlig liksom. Her er det ingen løve eller tiger som tar deg. (Nadia 25 år)

Hun forteller videre at hun ofte får høre fra andre med samme landbakgrunn at hun er som en nordmann. For henne handler det ikke om å være nordmann eller om å være fra hjemlandet, men det handler om å være den du er, om å tenke selv. Identifisering handler like mye om distansering – å definere hvem man er sier noe om hvem man ikke er (Fangen 2008: 103). Gjennom å distansere seg fra folk fra hjemlandet som er mer tradisjonelle og mindre deltagende i det norske samfunnet, sier kvinnene at de selv ikke er det. De er ofte mer opptatt av den etniske identiteten, at det er viktig "*å vite hvor du kommer ifra og hvem du er*", enn å holde fast på kulturelle tradisjoner.

Når jeg kom til Norge så hadde jeg kulturen over hodet mitt. Men egentlig så pleier jeg ikke å følge med. Fordi jeg synes ikke at det var så viktig på en måte. Og så synes jeg at verden er her og nå. Når du er ung så tenker du ikke så mye på kultur. Seriøst. (Nadia 25 år)

Mens noen distanserer seg fra hjemlandet når de kommer til Norge, kan nasjonalitetsfølelsen for andre bli ekstra viktig i eksiltilværelsen.

Jeg har blitt mye mer patriotisk etter at jeg kom til Norge. Før var det ikke nasjonaliteten som definerte meg, det var ikke det jeg identifiserte meg med. Jeg identifiserte meg kanskje med å være en ung jente, men ikke med hvor jeg kom fra. Det var ikke noe jeg var opptatt av. Etter at jeg kom til Norge har jeg fått mange spørsmål om landet mitt som jeg ikke har kunnet svart på, og derfor har jeg satt meg inn i både historien og kulturen til "hjemlandet" (Maryam 25 år).

Å identifisere seg mer med nasjonalitet utenfor sitt eget hjemland er vanlig og kan som sagt bli forsterket gjennom å ikke bli "godkjent" som norsk av etniske nordmenn. Som jeg viste til tidligere²⁸ har Maryam følt seg "mislykket" i forsøket på å få norske venner. I tillegg ytrer hun et ønske om gjensidighet overfor nordmenn – gjennom at de også kan lære noe av henne, og ikke bare andre veien. Slike opplevelser i møtet med det norske samfunnet kan bidra til å minske følelsen av å høre til her. Maryam er en person som ville blitt kalt godt integrert. Hun tar høyere utdanning, deltar i sivilsamfunnet gjennom å jobbe frivillig og har både gode venner fra minoritetsmiljø og majoriteten. Selv kaller hun seg internasjonal, og ønsker å jobbe i en norsk organisasjon i utlandet når hun er ferdig med studiene. Hun forklarer at hun på denne måten får litt av begge deler. Jobbe under norske arbeidsforhold, samtidig som fritiden og det sosiale er slik hun vil ha det – lik væremåten i hjemlandet.

Det er noe som mangler i Norge. Selv om livskvalitet er bra i forhold til utdanningssystem, jobb og lignende. Det mangler at noen har tid til deg. At folk kjenner deg. Det mangler den positive stemningen, at man føler seg velkommen, at man hører til. (Maryam 25 år)

Dette fører meg over til neste tilnæringsstrategi til livet i Norge: "*å ta det beste fra to kulturer*". Mellomposisjonen er kanskje den vanligste blant innvandrere, og er også der hvor informantene mine klartest tematiserer seg selv. De fleste er både opptatt av å ta vare på kulturell bakgrunn og tradisjoner fra hjemlandet og samtidig lære om "det norske". Hina som bodde hos en norsk fostermor de første årene forteller om hvordan fostermoren har fungert som en inngang til den norske "kulturen" for henne:

Hun er nesten moren min da, jeg er veldig stolt av henne. Jeg lærer om den norske kultur. Jeg har vært med på juleaften og påske og alle mulige ting... Og i ferien var jeg med på hytta (...) Jeg synes når det kommer sånne mindreårige, så får de fosterhjem, jeg synes det er kjempeviktig. For da kan de lære om den norske kulturen og det norske. (Hina 22 år)

Hina har lært mye om "det norske" gjennom fostermoren sin, og det virker som om det å få mulighet til å lære om det norske samfunnet gir en slags mestringsfølelse – at en har lyktes i å bli en del av fellesskapet. Dette synes ekstra viktig for enslige mindreårige flyktninger: Fordi de ellers er alene er det viktig å ha *noe* å føle tilhørighet til. Veldig mange trekker frem det som positivt med å bo i mindre byer²⁹ – det at de kjenner gatene og at det er rolig, og dermed føler seg hjemme der. Det er lettere å føle tilhørighet til et lite sted enn et helt land – og lettere å bli godkjent som for eksempel nordlending eller vestlending enn som nordmann. Samtidig som det er viktig å føle en tilhørighet til "det norske", er det også viktig for de fleste å beholde sin egen kulturelle bakgrunn.

²⁸ Se sitat fra Maryam side 54.

²⁹ Selv de større byene i Norge er relativt små i en verdenssammenheng.

Når jeg flytter så vil jeg beholde det (kulturell bakgrunn fra hjemlandet) ikke sant. Fordi når jeg bodde i "hjemlandet", så bodde jeg der og det var rundt meg, alt sammen. Men nå må jeg beholde det fordi jeg er i et fremmed land. Så jeg vil beholde kulturen og språket. Ikke glemme. Det er fort gjort da. (Ayan 23 år)

Jeg må ikke kaste bort min kultur og språk og alle ting. Og jeg skal ikke kaste bort det norske, jeg skal blande sammen begge. Plukke det beste. Blande sammen to forskjellige kulturer. (...) Det som er bra skal jeg plukke med, men jeg kan ikke ta alt fra norsk kultur, fordi det er noe som ikke er bra. Bra ting må man holde fast med. To kulturer kan blandes sammen, det som er mest bra og viktigst. (Hina 22 år)

Hina trekker videre frem respekt for de eldre og å være høflig som positivt med sin egen kultur, og noe som hun vil ivareta. Fra det norske samfunnet trekker hun derimot frem det å kunne passe på seg selv, og ikke bare ivareta andres velvære, som positivt.

Denne tankegangen finner jeg igjen i de fleste intervjuene. De vil ta til seg det som de mener er det beste av "det norske", samtidig som de vil ta vare på sider ved sin kulturelle bakgrunn som de liker. Ofte blir betegnelser som hybrid identitet, bindestreksidentitet eller kreolisering (se for eksempel Hylland Eriksen 2001; Mørck 1998) brukt for å beskrive et ønske om å forene ulike etniske identiteter. Her er spørsmålet hvorvidt en skaper noe nytt eller sammenbinder ulike elementer fra to ulike "identiteter" (se kapittel 2.2.3.). Kritikken mot slike begrep går imidlertid ut på at de gir uttrykk for at folk har en overordnet identitet eller at de bygger på forestillingen om to *enhetlige* kulturer (Werbner 2001). På samme måte som det er store diskusjoner om hva norsk kultur er³⁰, trenger heller ikke (for eksempel) somalisk kultur å bety det samme for alle. Hva det vil si å være somalisk eller norsk har dermed ulik betydning for ulike personer. I tillegg blir vi ofte tilskrevet identiteter fra andre, som ikke nødvendigvis trenger å stemme overens med vårt eget selvilde (se for eksempel Prieur 2002; Hylland Eriksen 2001).

Flere av kvinnene forteller om episoder hvor de har blitt kalt nordmenn av folk fra samme hjemland – hvor det spesielt var meninger og væremåten ved dem selv som andre tok for å være norsk. Selv om de både opplever vanskeligheter med å få innpass i det norske samfunnet og samtidig blir tatt for å være *for* norske av andre fra hjemlandet, virker det ikke som om kvinnene opplever at fortiden står i konflikt med fremtiden deres. Det virker heller som om de klarer å bygge bro mellom det de vil ta vare på fra hjemlandet og det de vil ta til seg av "den norske væremåten". Dette samsvarer med tidligere forskning på enslige mindreamige flyktninger. Eide (2000) forteller at det er knapt noen av de enslige mindreamige flyktningene

³⁰ Se for eksempel debatten om norsk kultur som startet rundt nyttår 2012/ 2013. Debatten startet med at Frps talsmann Christian Tybring-Gjedde utfordret Norges første muslimske kulturminister, Hadia Tajik, om hun kunne definere hva norsk kultur er. Med hjelp av Jon Hustad og kronikken "Ikke min kulturminister" sparket Tybring-Gjedde i gang en debatt i media om hva norsk kultur egentlig er. Med dette utgangspunktet virket det som om debatten i like stor grad handlet om hvorvidt innvandringen til Norge truet "den norske kulturarven" eller om det var positivt med nye impulser.

han intervjuet som snakker om at de må velge mellom det han kaller *det kjente* og *det ukjente*. Opplevelsen av å "leve mellom to verdener" blir ofte sett som en spenning mellom trygghet og frihet (se for eksempel Hylland Eriksen 2001). Mens opplevelsen av frihet er en viktig egenskap ved det ukjente, så er tryggheten en del av det kjente. Denne dimensjonen mellom frihet og trygghet blir imidlertid mer nyansert gjennom å innføre begrepene *det kjente* og *det ukjente*, fordi det kjente innebærer ikke bare trygghet og det eksisterer mange måter å forholde seg til friheten på i eksil (Eide 2000: 37). Hvordan kvinnene i denne studien opplever frihet i livet i eksil skal jeg komme tilbake til i kapittel 5.3.

Den siste tilnærmingsmåten til livet i Norge som Fangen (2008) presenterer kaller hun "*alltid somalisk*", og handler om å identifisere seg mest mot hjemlandsnasjonaliteten. Jeg fikk inntrykk av at de fleste av kvinnene jeg pratet med er mest opptatte av hjemlandet i forhold til tilhørighet og etnisk bakgrunn uten at de har en veldig streng praktisering av tradisjoner fra hjemlandet. Samtidig var det for dem som kommer fra kristne familier viktig å delta i det kirkelige miljøet som en del av å ivareta sin kulturelle bakgrunn. For de kvinnene som kom fra muslimske land var ikke religion noe de selv tok opp, og bare to av dem bar hijab. Å bære hijab gir en synlig identifisering med å være muslim, og ofte vil det religiøse fellesskapet være like viktig som landbakgrunn. Samtidig så hadde de ikke nødvendigvis en like streng oppfatning av hva det vil si å være muslim. Ayan bar hijab, samtidig som hun hadde to barn utenfor ekteskap. Siden de er alene har de ikke den samme "streng" oppdragelse som de forteller at andre med samme landbakgrunn har og er på den måten mer fri til selv å velge hvem de vil være i Norge. Samtidig kan strukturelle barrierer være et hinder mot å fritt kunne velge "fra øverste hylle" hvilken kombinasjon av kulturelle tilhørigheter eller verdier og livsstil en vil ta til seg (Fangen 2008: 127). På samme måte som hijaben kan føles som et hinder i å bli inkludert i det norske samfunnet, kan også språkvansker eller diskriminering bidra til at de ikke kommer like langt med utdanningen som de skulle ønske eller til at de får den jobben de har drømt om. Friheten har på denne måten sine begrensninger, selv om det for informantene oppleves som friere å leve i det norske samfunnet.

5.2.2 "Å vite hvem du er"

Som jeg har vist i dette delkapittelet er kvinnene opptatte av å både lære om det typiske i det norske samfunnet, samt å ta vare på sin etniske identitet – de vil huske hvor de kommer fra og vite hvem de er. Ønsket om å ta vare på kultur og tradisjoner fra hjemlandet for å "vite hvem man er" er noe som Haukeland og Huth (2011: 57-58) også finner i sin masteroppgave. De har som en del av UngKul-prosjektet utført identitetsintervjuer med 20 enslige mindreårige flyktninger, og gått i dybden av identitetsaspektet. Her finner de at det er vanlig blant enslige mindreårige flyktninger å ville holde på aspekter fra sin kulturelle bakgrunn – slik som

morsmål, mat, feiring av høytider, dans og musikk, verdier som respekt for eldre og folkeskikk, samt andre kollektivistiske verdier som å holde nær kontakt med familie og venner og religion (Haukeland og Huth 2011: 57). Dette stemmer godt overens med det inntrykket jeg fikk blant mine informanter, det er først og fremst den kulturelle tilhørigheten de vil bevare fra hjemlandet. I en lignende studie av enslige mindreårige i Irland finner Ní Raghallaigh og Gilligan (2010) den samme tendensen. De knytter dette mot et forsøk på å bevare kontinuitet mellom fortid og nåtid, og slik fungerer det som en mestringsstrategi for enslige mindreårige flyktninger.

Å bevare betydningsfulle minner om objekter og begivenheter fra fortiden er viktig fordi de utgjør en betydningsfull del av deres historie som igjen er en viktig del av deres nåværende identitet (Ní Raghallaigh og Gilligan 2010). Videre nevner de tilpasning som en annen viktig mestringsstrategi, som de mener er en av grunnene til at informantene deres forteller at det er viktig å lære seg kulturen i det nye hjemlandet (Ní Raghallaigh og Gilligan 2010). Dette samsvarer også med mine funn hvor alle informantene er opptatte av å lære om "det norske". En slik forståelse av bevaring av det gamle og læring av det nye som en mestringsstrategi for å skape kontinuitet i livet stemmer godt overens med begreper som "brobyggere" og "læringsstrategi", og viser hvordan fortid og nåtid ikke trenger å stå i et motsetningsforhold. Gjennom å beholde viktige aspekter fra fortiden og kulturen i hjemlandet er det lettere å få en følelse av hvem man er og vil være i nåtiden i Norge – og dermed å skape en kontinuitet på tvers av sted og tid.

5.3 Frihet, selvstendighet og oppdragelse

Frihet er noe de fleste trekker frem som bra med livet i Norge. Å komme alene er vanskelig, men samtidig gir det en større frihet enn hvis de hadde kommet sammen med foreldre. Friheten består i at *mulighetene* ofte er større enn i hjemlandet, der både familien og lokalsamfunnet, og i noen tilfeller religionen, satte begrensninger for deres livsførsel (Eide 2000: 42).

Å bo i Norge det er bra, men samtidig så er det ikke bra å være enslig. Men på en måte, så må du lære å være deg selv, det er egentlig opp til deg. Seriøst, valgene man tar er opp til deg.
- Tror du det hadde vært veldig annerledes hvis du hadde kommet sammen med mammaen din?

Veldig stor, kanskje hadde jeg vært giftet bort nå... Kanskje hadde jeg ikke lært meg norsk heller. Jeg vet ikke. Jo, jeg hadde lært meg norsk. Men kanskje hadde jeg ikke kommet så langt i utdannelsen min (...) Jeg hadde ikke engang fått lov til å gå ut på nattestid. Jeg hadde ikke engang fått gått ut med venner på café heller, nei, i det hele tatt. Jeg husker når jeg var i "hjemlandet", så pleide mamma å si: "Ikke få besøk av jenter, ikke gå ut" (Amina 23 år)

Kvinnene i denne studien kommer fra land hvor den kulturelle dimensjonen bygger på en mer kollektivistisk forståelse i motsetning til det vestlige idealet om individualisme. Dette gjenspeiler seg i oppdragelsen de hadde som barn, hvor vi kan skille mellom en individualistisk

orientert oppdragelse som er mer *typisk* i Norge og en kollektivistisk orientert oppdragelse som er mer *typisk* i både afrikanske og asiatiske land. Selv om dette kun er typologier, så kan de bidra til å forstå hvordan møtet med Norge er for enslige mindreårige flyktninger. En individualistisk orientert oppdragelse vil ha som mål å få et mest mulig selvforsynt, autonomt menneske som selv skal bestemme sine sosiale relasjoner til andre, og som først og fremst ivaretar sine egne interesser (Jávo 2010: 65-66). Innenfor en slik kontekst vil oppdragelsen være preget av å få barnet til å fungere mest mulig uavhengig, og på den måten stole på seg selv, hevde seg selv, og til å ta hensyn til egne behov (Chao 1995). Den kollektivistisk orienterte oppdragelsen dreier seg derimot om å veve barnet inn i et nett av relasjoner og forpliktelser overfor andre (Greenfield, Keller, Fuligni og Maynard 2003). Her er det vanlig at andre enn foreldrene aktivt deltar i oppdragelsen, slekt vil slik ha en større rolle i barnets liv. En person som er kollektivistisk orientert kjennetegnes av å være imøtekomende, omsorgsfull og avhengig av andre, samtidig som den har begrenset selvutfoldelse. I mer tradisjonelle samfunn er det større avhengighet mellom menneskene, hvor barna betraktes som foreldrenes "livsforsikring". Dermed vil en utvikling bort fra avhengighet og mot større individualitet i et slikt tilfelle oppleves som en trussel mot overlevelsen, og blir ikke oppmuntret til. Samtidig ønskes det varme og tette relasjoner mellom familiemedlemmene, som gjør at familien stort sett blir sett på som en trygg og harmonisk havn (Jávo 2010: 67).

Hva slags forventninger familien i hjemlandet har til kvinnene og hva slags forventninger de har blitt møtt med av norske omsorgspersoner kan dermed ha vært veldig forskjellig. På samme tid er det viktig å huske at disse to formene for oppdragelse er "ytterpunkter", og at selv om den kulturelle dimensjonen i hjemlandet er mer typisk kollektivistisk kan den samtidig ha trekk av individualisme. Individer kan både være autonome/selvstendige og samtidig avhengige og tilknyttet andre (Jávo 2010: 68). Et eksempel på dette kommer frem i en artikkel av Hilde Lidén (2003) som handler om foreldres autoritet og ungdoms selvstendighet. Her viser hun hvordan *både* ungdom med innvandrerbakgrunn og ungdom med etnisk norsk bakgrunn preges av idealer om kollektivism og individualisme. Uavhengig av hvilken foreldrebakgrunn deres foreldre har så er de unges fortellinger preget av at de oppfatter seg selv som selvstendige personer. Samtidig er valgene deres preget av en internalisering av foreldrenes verdigrunnlag, som gjør at de som oftest gjør det som er forventet av dem. Gjennom å gjøre det forventede til et eget valg, og ikke av plikt gir det dem en følelse av frihet og individualitet (Lidén 2003: 43-45).

Skillet mellom kollektivism og individualisme kan bidra til å forklare hvorfor enslige mindreårige flyktninger føler seg mer alene her i Norge, eller som Maryam uttrykker det "*det mangler at noen har tid til deg*". Etniske nordmenn er i større grad oppdratt til å ta hensyn til egne behov enn å passe på folk rundt seg, noe som er uvant for mennesker som kommer fra mer

kollektive samfunn hvor de passer på hverandre. Samtidig vil enslige mindreårige jenter som kommer til Norge i ungdomsalder oppleve mer frihet enn hva de er vant til hjemmefra. For å nå målet om avhengighet, tilknytning og samarbeid fra barna vil det i kollektive samfunn være nødvendig med foreldrekontroll over barnet (Jávo 2010: 68-69). Barn med foreldre som kommer fra kollektive samfunn vil dermed ofte oppleve å ha en strengere oppdragelse enn sine norske klassekamerater. Enslige mindreårige har på denne måten større mulighet til selv å velge hvem de skal være her i motsetning til andre unge med minoritetsbakgrunn fordi de ikke har samme krav fra foreldrene, noe som oppleves å være positivt blant de unge kvinnene. Likevel forteller noen historier om at de opplever å møte forventninger og sanksjoner fra slektninger eller andre fra hjemlandet som også bor i Norge – personer som kan ha en oppdragende rolle i foreldrenes fravær.

Men du vet, hvis du snakker med "noen fra hjemlandet", så snakker de med hverandre, og så hører du alt sammen igjen. Så da blir det problemer etterpå. (Amina 23 år)

- Har du mye kontakt med dem (søskenbarn som bor i Norge) eller?
Ikke så mye i det siste. Fordi når jeg ble sammen med faren til Amir (sønn), så likte de det ikke. Det var litt sånn... Krangling og sånn der. De skjønner det ikke da, men jeg kjente på meg selv at jeg vet hva jeg vil... Og det som var best for meg var å være sammen med pappaen til Amir. Fordi vi kom til å få barn sammen og vi likte hverandre, så hvorfor skulle jeg tenke noe annet? De som bestemmer over meg og sier nei, vi er "nasjonalitet" og de er norsk og blablabla. Det handler ikke om det når man bli familie altså. Det handler ikke om det. (Nadia 25 år)

Eksempelene overfor viser en form for kollektiv sosial kontroll. I andre studier av minoritetsungdom bekreftes det også at det er mye sladder i enkelte etniske miljøer, hvor det er spesielt jenter som lett kan få dårlig rykte og slik ramme familien (se Engebrigsten og Fuglerud 2007; Bø 2008). Slike problemstillinger er ikke like aktuelle for alenekommande kvinner fordi de ikke har noen familie i Norge å "skåne" for dårlig rykte.

Mitt inntrykk er at kvinnene i stor grad lar egne valg veie tyngst, og viser på denne måten sin selvstendighet. Samtidig er de fortsatt en del av familien, selv om familien ikke er fysisk til stede i livene deres her i Norge. Alle informantene som fortsatt har foreldre, har kontakt med dem – enten de er i hjemlandet eller har migrert til et annet land enn Norge. I neste del skal jeg se nærmere på hvordan de transnasjonale familiebandene spiller inn på livssituasjonen til kvinnene.

5.4 Transnasjonale familieband

Transnasjonalitet innebærer kort fortalt at "folk som flytter, i større grad enn tidligere, eller i større grad enn det man var oppmerksom på tidligere, holder kontakten med det land og de sosiale nettverk de har flyttet fra" (Fuglerud 2004: 13-14). Migranter kan fortsette å være en del av det samfunnet de har forlatt gjennom å sende penger hjem, besøk og/ eller telefonisk

kontakt. Sahra og Samaira sine foreldre var døde, men ellers hadde alle de andre kvinnene kontakt med foreldrene. Noen opprettet imidlertid ikke kontakten med foreldrene før etter at de hadde bodd en stund i Norge, av ulike grunner.

Jeg har alltid vært mye sammen med familien min, og var ikke forberedt på å reise, derfor var det en veldig stor overgang å bli alene. Og det var derfor jeg ikke ville snakke med familien min i starten. De sa de skulle komme etter, men når jeg skjønnte at de ikke kom til å komme så var det vanskelig. (Maryam 25 år)

- Har mammaen din hatt noen innvirkning på de valgene som du har gjort i Norge?
Nei, fordi hun var borte den tiden. Etter at jeg fant ut at hun... At hun har barn og lever og alt (...) Pappaen min var død, så det var besteforeldrene mine som tok seg av meg. (...) Fra 2010 har jeg funnet ut at mammaen min var der og så begynte vi å ringe og gråte og ja. Hun ville at jeg skulle komme dit med engang. Men Amir var jo liten og jeg kunne ikke reise... (Nadia 25 år)

Under flukt er det mange barn som kommer bort fra foreldrene sine, og når de først kommer til Norge vet de ikke om foreldrene er i live eller ikke. Usikkerheten er vanskelig å forholde seg til, og det er en usikkerhet som vedvarer for mange hvis foreldrene blir værende i hjemlandet hvor det er krig og uroligheter.

- Har du kontakt med familie og venner som fortsatt bor i hjemlandet?
Ja, moren og søsknene mine bor der. Så ja, jeg har kontakt med dem.
- Snakker dere ofte sammen eller?
Ja, vi snakker ofte fordi... Det er greit når det er krig og sånn. Men de lever. (Alica 20 år)

(D)et er vanskelig med den usikkerheten som familien lever under nå. En gang når jeg var på konsert og hadde det gøy, så fikk jeg en melding om at hele byen min var blitt bombet. Det var vanskelig. Hvem skal man snakke med? Og det er vanskelig å vite at familien din nesten døde en dag, og så skal du ha et vanlig liv i Norge. Vanskelig å ikke tenke på det. Hvis man holder seg sammen er det lettere å klare seg bra. Det var derfor jeg ville bo med broren min. Når man gjør det alene så mister man litt oversikt, det er vanskelig. Familien var en styrke. Det mest vanskelige har vært å være alene. (Maryam 25 år)

Selv om de unge kvinnene er skilt fra foreldrene sine på grunn av flukten spiller foreldrene allikevel en viktig rolle i kvinnes liv – både som en mental støtte, men også som en oppdrager på tvers av landegrenser. De fleste enslige mindreårige flyktninger kommer til Norge i en alder hvor de skal ta valg som kan påvirke fremtiden deres. Skal de gå videre med skole og utdanning? Hvilken retning skal de velge? I tillegg er det en tid hvor de utvikler seg som person, og hvor de skal tre inn i voksenlivet. Maryam forteller at foreldrene hennes i hjemlandet var veldig opptatt av at hun skulle fokusere på skolen og ta utdanning. Begge foreldrene hennes har høyere utdanning, og moren minnte henne stadig vekk på at bestemoren ikke fikk ta høyere utdanning selv om hun ønsket det. På den tiden hadde jenter bare mulighet til å ta grunnskole. På grunn av denne påminnelsen og de stadige oppfordringene fra foreldrene følte hun press om å ta utdanning, og er som nevnt den som har tatt høyest utdanning av mine informanter. Foreldrene fortsetter på denne måten oppdragelsen på tvers av landegrenser.

Mamma var veldig opptatt av at jeg ikke skulle være så opptatt av gutter, men at jeg skulle fokusere på skolen og ta utdanning og sånn. Hun var også opptatt av hva slags venner jeg var med. En gang hadde hun hørt et rykte om at jeg hadde blitt observert med røyk, og det likte hun ikke. I tillegg passet hun på det spirituelle, at jeg gikk i kirken og vedlikeholdt det spirituelle. (Maryam 25 år).

Hun ringer og sier "Hva gjør du? Går du på skolen?" Hun bare anbefaler meg at jeg bygger fremtiden min egentlig. Og foreldrene de er glade i at vi gjør som vi pleier. (Alica 20 år)

Det virker som om foreldrene spiller en viktig rolle for de unge kvinnenenes satsning på utdanning. Engebrigsten og Fuglerud (2009) skriver at mange barnemigranter som kommer til Norge har gjeld til slekt og familie hjemme, og at de derfor ofte prioriterer å jobbe de første årene i Norge. Både for å kunne betale tilbake gjelden fra reisen, men også for å kunne støtte familien økonomisk. Blant mine informanter ser jeg derimot et fokus på utdanning og framtidsbygging. Om dette er tilfeldig eller om det har en sammenheng med at jeg intervjuet kvinner kunne vært interessant å vite mer om. Leirvik (2003) finner i sin studie blant indiske og pakistanske etterkommere at det å satse på utdanning ser ut til å være en praksis som er knyttet til selve migrasjonsprosessen, hvor utdanning er et symbol på takknemlighet overfor foreldrene. Det kan tenkes å være det samme for mange enslige mindreårige flyktninger: de vil vise sin takknemlighet til foreldrene gjennom å benytte seg av mulighetene som de nå har i Norge. På denne måten trenger ikke utdanning nødvendigvis å være et individuelt prosjekt som de kun gjennomfører for sin egen private utvikling, men et familieprosjekt (Engebrigsten og Fuglerud 2009: 96). Til motsetning kunne en av informantene mine fortelle at moren helst skulle sett at hun jobbet, og ikke utdannet seg.

(M)amma vil at jeg skal slutte å studere, og hun vil at jeg skal jobbe. Og så gi penger til henne. Hva skal jeg gjøre når jeg blir gammel da? Skal jeg bare si: "Nei, jeg har ikke studert og sånn, jeg får penger av NAV, så får du bare sånn lite"? Det går jo ikke an. Absolutt ikke. Så jeg har bestemt meg for at jeg ikke vil hjelpe henne, og ikke høre på henne. Du kan si din mening, har jeg sagt til mamma, men ellers har du ikke rett til å fortelle meg hva jeg skal gjøre. (Amina 25 år)

Historien til Amina er kanskje den som ligner mest på det inntrykket folk ofte har av barnemigranter – at foreldrene har sendt barna til andre siden av jorden for økonomisk vinnings skyld. Denne forståelsen av barnemigranter utfordrer de fleste nordmenns ideer om godt foreldreskap og god omsorg (Engebrigsten 2012: 158). Engebrigsten (2012: 160) foreslår imidlertid at vi i stedet for å betrakte barna som *forlatte* eller *enslige* burde forstå barna som *betrodde* eller *overlatte i vår varetekt* (jf. Ressler, Boothby og Steinvoek 1988). Gjennom å fokusere på at barna er *betrodd* oss så fokuserer vi på deres fortsatte tilhørighet til familie og slektninger, til deres omsorgsgivere og/ eller nettverk i opprinnelseslandene – til deres transnasjonale tilhørighet. Slik kan vi forstå veksten av barnemigrasjon som et resultat av den globale urettferdigheten, som har ført til at noen foreldre har sendt barna sine til den andre siden av kloden for å bedre deres og sin egen økonomiske og sosiale posisjon. Dermed blir

oppmerksomheten flyttet fra dårlig foreldreskap til foreldre som handler til *familiens og barnets beste*. Det betyr at foreldrene betror barna i slektningers eller vår – det norske samfunnets – omsorg, med håp om at vi kan gi dem bedre muligheter til en god oppvekst enn de selv kan (Engebrigsten 2012: 160).

En slik forståelse av mindreårige flyktninger kan bidra til å forstå foreldrenes fortsatte posisjon i livene deres i Norge, men også deres fokus på at barna deres skal satse på fremtiden og ta utdanning. Selv om kvinnene forteller at det har vært vanskelig å være alene og at de savner hjemlandet sier de færreste at de kunne tenkt seg å dratt tilbake til hjemlandet for å bo der selv om det hadde vært mulig. Lengsel etter hjemlandet og familien er en naturlig del av et liv i eksil, og kan også forstås som en form for tilhørighet, gjennom å identifisere seg med dem de har reist fra, og som en påminnelse om deres opprinnelse og kilden til deres kollektive "fremmedhet" (Gonnet 1998). Tidligere har migrasjon blitt forstått som en enveisprosess der forestillinger om og tilknytning til hjemlandet betraktes som et hinder for integrering (Wikan 1995). Blant kvinnene som denne studien baserer seg på, får jeg derimot et inntrykk av at kontakt med foreldre og nettverk i hjemlandet har vært positivt for deres livssituasjon i Norge. Det kan bidra til å fylle det *tomrommet* som mange uttrykker at de føler i det norske samfunnet.

Kontakt med foreldrene har vært viktig for de fleste. Likevel har ikke foreldrene spilt en like oppdragende rolle for alle, fordi de først fikk kontakt med dem etter at de hadde bodd en del år i Norge.

Når de (foreldrene) var i "hjemlandet" hadde vi ingen kontakt. Jeg fikk først kontakt med dem når de flyttet til "et land i Midt Østen", det var i fjor. Da hadde jeg allerede to barn, så de kjenner ikke mye til livet mitt i Norge. Jeg kom som sagt som 16 åring, og egentlig kunne jeg gjøre som jeg ville. Så det var litt... De skjønner ikke mye egentlig. Jeg fikk to barn utenfor ekteskap. De er ikke vant til det (Ayan 23 år).

- Har mammaen din vært støttende over at du traff en norsk mann og...?

Ja, mammaen min kunne ikke gjøre så mye, fordi på en måte, det hadde jo skjedd da. Hun kan ikke si... Så hun var glad. For Amir egentlig. Aldri negativ om norsk heller. Fordi hun har jo gått skole, og hun vet hvordan sånn er. Og hun er jo mor, hun skjønner hvis ting har skjedd, så har det skjedd. (...) Om det er noen norske eller "fra hjemlandet", hun sier at hvis du er glad i den personen, så er jeg glad. Og det er det som er viktig (Nadia 25 år).

Selv om kvinnene ikke opplever de samme "motstridende" forventninger i hverdagslivet som mange andre flyktninger eller etterkommere forteller om³¹, kan de oppleve å møte dem indirekte gjennom fortsatt å være en del av familien i hjemlandet. Samtidig er kanskje foreldrene mer åpne for å akseptere de valg kvinnene tar når de ikke er en direkte del av deres liv. Flere forteller om valg de har tatt som har stått i kontrast til familiens ønsker, uten at det har påvirket deres forhold til foreldrene (med unntak av Amina). Generelt sett virker det som om kontakt med foreldrene i hjemlandet har en veldig positiv innvirkning på kvinnes liv – både

³¹ Se for eksempel Jacobsen 2002; Østberg 2003.

når det gjelder deres framtidsplaner og ikke minst deres psykiske helse. Det er en stor trygghet for kvinnene å vite at familien er i sikkerhet, og støtte fra egen familie er kanskje den aller viktigste bufferen for å ha det bra i Norge. Selv om noen av kvinnene har opparbeidet nære relasjoner til nye personer i Norge, så vil aldri en annen person kunne fylle en foreldres rolle. For eksempel slik som Hina forklarer forskjellen mellom fostermor og egen mor:

Hun har hjulpet meg veldig mye. Men egen mor og fostermor, det er stor forskjell, ikke sant? (...) Mamma er litt sånn: Det varmer godt, veldig nærme. Man kan si alt, ikke sant. Men her med den norske moren, så må jeg være litt forsiktig, jeg må tenke først, hvis jeg sier sånne ting, så kanskje hun synes at det var stygt eller ikke bra, og så må jeg tenke på kultur. Hvis hun har hennes tid, så må jeg ikke forstyrre henne. Moren min, hun kan jeg alltid prate med, hun kan alltid hjelpe meg, jeg kan alltid være med henne. Så det er litt forskjellige ting da. Ekte mor og ikke – det er ikke helt det samme. Hun (fostermoren) er så snill, men det er ikke nok varme. Hun har også sine egne barn da, hennes barn. Så hun kan ikke få nok varme til meg. (Hina 23 år)

Det vil dermed være vanskelig å fylle det tomrommet som familien utgjør, men kontakt med familien i hjemlandet eller det å kunne være med søsken her i Norge hjelper heldigvis et stykke på veien. Som Sahra sier om å bo med søsteren: "*(J)eg har noen som elsker meg*".

6 AVSLUTNING

Jeg begynte denne oppgaven med et sitat fra Somalia som jeg synes er en god beskrivelse av hvordan det er å komme til Norge helt alene. Som alenekommende kan de unge fortære oppleve å "lande på huet" enn hvis de hadde kommet sammen med foreldrene sine. Samtidig har jeg inntrykk av at flukten på egenhånd har gjort de ekstra sterke. De kom seg hele veien til Norge og har her i Norge tatt ansvar for å få en bedre fremtid. De er overlevende.

Mine ni informanter har alle ulike bakgrunn; mens noen har blitt sendt til Norge av foreldrene med troen på at foreldrene skulle komme etter, så har andre flyktet fra hjemlandet blant annet fordi de ikke har hatt foreldre. Noen kommer fra krigsrammede land, mens andre har flyktet på grunn av den politiske situasjonen i hjemlandet. Deres ulike bakgrunn gir forskjellige forutsetninger for å klare seg i Norge, og har innvirkning på hvordan livssituasjonen deres er i dag. Livssituasjonen til kvinnene er veldig forskjellige: de er alenemødre, de er gifte, de er studenter, de er ungdommer, de er voksne, de lever i kommunale boliger, de lever i studentboliger, de lever i eneboliger, de har søsken i Norge, de vil flytte ut av Norge, de elsker å bo i Norge – jeg kunne fortsatt i det uendelige, men poenget er at gruppen med informanter er en veldig heterogen gruppe. Det er vanlige kvinner med en uvanlig bakgrunn.

Flyktningkvinner blir ofte fremstilt som passive følgere til mennene sine. Dette er derimot kvinner som kom alene, og de fremstår som aktive, selvstendige kvinner som vet hva de vil. Alle har et ønske om å bli noe i framtiden, de vil ta skole og utdanning og satse på å bygge seg ei framtid. Dette er unge voksne som vil noe med livet sitt, samtidig som de også trives godt med å bare leve "det vanlige liv" og ikke bli presset på betegnelsen "sårbare barn". Jeg har i denne oppgaven synliggjort noen av historiene til kvinnene som kom som enslige mindreårige flyktninger, og sett på hvilke problemstillinger som er viktige for dem. Selv om mange av opplevelsene deres ikke skiller seg så mye fra de erfaringene som også gutter i andre studier har fortalt om før, er det enkelte temaer som er spesielle for deres "kvinneliv". Avslutningsvis skal jeg prøve å trekke frem de erfaringene som er *spesielle* for deres situasjon – som kvinner, men også som enslige mindreårige flyktninger i motsetning til andre flyktninger.

6.1 Oppsummering og viktigste funn

Målet med denne oppgaven har vært å vise hvordan kvinnene har opplevd møtet med det norske samfunnet. Innenfor denne problemstillingen har jeg villet vise hvordan fraværet av nære relasjoner har påvirket utfordringene kvinnene har opplevd i eksilivet, samt hvem som utgjort deres betydningsfulle relasjoner i Norge. Som vist i teorikapittelet er sterke sosiale bånd

grunnleggende for å mestre vanskelige situasjoner, samt for å ha en normal personlighetsutvikling (se Engebrigsten 2002; Cauce m.fl. 1990). Derfor vil det være av stor betydning at kvinnene har knyttet seg til personer her i Norge. Konvoimodellen viser på en fin måte hvordan nettverk følger den enkelte person gjennom de ulike livsfasene. Metaforen "konvoi" brukes for å vise hvordan nettverk ikke er konstante, men kan endres og noen ganger skiftes helt ut (Kahn og Antonucci 1980). På denne måten er modellen en velegnet beskrivelse av hvordan nettverk både følger, men også endres, for enslige mindreårige flyktninger når de kommer til Norge.

Som jeg viste i analysekapitlene om transnasjonale familieband og "søsken i Norge", så har kvinnes primære støttesirkel blitt bevart, selv om den har endret karakter. Foreldrene er ikke lengre fysisk tilstede, men ikke mindre viktige. Samtidig har søsken blitt enda nærmere, og i noen tilfeller nesten fått en rolle som forelder. Andre har gode venner eller fosterfamilier som har tatt plass i den primære støttesirkelen i foreldrenes fravær. Selv om de har etablert nye relasjoner i Norge, uttrykker de at de har følt seg alene. Noen brukte lang tid før de fikk gjenopprettet kontakt med familien i hjemlandet, noe som gjorde de første årene ekstra vanskelige. Både fordi det innebærer mye usikkerhet – hvorvidt foreldrene er i live - men også fordi de har savnet noen med en foreldrerolle som de kunne rådføre seg med eller støtte seg til. Maryams historie er et tydelig eksempel på hvor stor forskjell et familiemedlem kan utgjøre. Det var først når broren flyttet til samme by at alt falt på plass. Broren fylte et tomrom som hun hadde følt på etter at hun kom til Norge, og fungerte som en viktig støtte for henne. Det virker som om tilstedeværelsen av søsken har skapt en trygghet. På denne måten kan de være *sammen* i Norge om å være alene uten foreldre.

Som jeg viste i kapittel fire er det også andre personer som har fungert som viktige støttespillere for kvinnene her i Norge. Som nevnt er behovet for å ha stabile støttepersoner viktig i en ellers ustabil tid. Derfor er det uheldig at omsorgssituasjonen i bofellesskapene er relativt ustabil; de voksne som jobber der kommer og går. På denne måten inngår hjelpearbeiderne først og fremst i den ytre støttesirkelen til kvinnene, og ikke den primære. Det er i den primære støttesirkelen vi finner de mest betydningsfulle personene, og dem som en person vet stiller opp til enhver tid. Som en del av sin primære støttesirkel trakk kvinnene derimot frem venninner, nyetablert familie og fosterfamilier som sine nærmeste relasjoner, i tillegg til søsken og foreldre i hjemlandet.

Nettverkene til kvinnene består først og fremst av andre med samme landbakgrunn, men også andre unge med annen minoritetsbakgrunn. Det var kun et fåtall av dem som hadde etnisk norske blant sine nærmeste relasjoner. Jeg finner et gjennomgående mønster i de unge kvinnes historier om at de opplever det som vanskelig å bli kjent med majoriteten, som vist i kapittel 5.1. De føler at de ikke kan norsk godt nok, at nordmenn er reserverte, og at majoriteten

har en annerledes væremåte enn dem selv som gjør det vanskelig å komme over det mer overfladiske bekjentskapet. Selv om norsk kultur eller for eksempel somalisk kultur ikke er noe fastsatt eller enhetlig som alle som kommer fra Norge eller Somalia deler, så vil det at vi kommer fra samme land ofte innebære at vi deler en del felles referanser (Hylland Eriksen 2001:31). Dette kan være en av grunnene til at nykommere opplever en form for avstand til nordmenn. De er vant til å snakke sammen på en annen måte, og har andre former for gjensidighet eller lojalitet, som fører til at det er lettere å være venner med andre utenforstående: de kan sammen være "fremmede".

En annen side ved det norske samfunnet som kvinnene har opplevd utfordrende er den mer individualistiske måten å være på, som jeg viser i kapittel 4.1. Den første tiden i Norge bodde kvinnene på asylmottak eller barnevernsinstitusjoner som var desentraliserte, og hvor det var få mennesker. I motsetning til hva de var vant til fra hjemlandet var det ingen som sa hei eller snakket til dem på gata. Alle disse faktorene førte til at *ensomheten* ble ekstra tilstedeværende: I tillegg til faktisk å være alene, følte de seg også alene fordi menneskene rundt dem ikke så ut til å bry seg om dem. Denne "aleneheten" gjorde at utfordringene som de møtte som unge kvinner i et ukjent samfunn ble ekstra utfordrende. Et eksempel er å være alenemor slik som Ayan og Nadia. Å være alenemor er krevende nok i seg selv, men blir ikke lettere av å ikke ha foreldre å støtte seg til, eller – som kvinnene var vant til fra hjemlandet – et samfunn rundt seg som hjelper til og er sammen om å passe på barnet. Det å ikke ha et tett nettverk har på denne måten større konsekvenser i Norge enn det ville hatt i landene kvinnene kommer i fra. I mer typisk kollektivistiske samfunn som hjemlandene deres er, så passer folk i større grad på hverandre, og på denne måten er en mindre alene, selv om en faktisk *er* alene.

I kapittel 5.2. og kapittel 5.3. påpeker jeg at selv om det har vært vanskelig for kvinnene å være alene, virker det som om de har hatt større frihet til å "være den de vil" enn hva de opplever at andre unge kvinner med flyktningbakgrunn har. De forteller om andre kvinner fra eget hjemland som blir isolert fra samfunnet og foreldre som er redde for at barna skal glemme sin etniske identitet. Slik tar de avstand fra mer segregerte minoritetsgrupper i samfunnet, mens de selv ytrer et ønske om å være en del av det norske samfunnet. De fleste er både stolte av sin bakgrunn, samtidig som de synes det er mye bra med det norske samfunnet som de forteller at de har tatt til seg. Slik skaper de kontinuitet over tid, og bygger broer på tvers av landegrenser. En slik taktikk kan fungere som en mestringsstrategi, og kan være en av grunnene til at kvinnene har tilpasset seg bra til det norske samfunnet. I tillegg til frihet trekker de frem utdanning som en positiv mulighet de har fått i Norge. Selv om alle kvinnene har stor motivasjon for å ta skole og utdanning er det likevel kun et fåtall som har fullført videregående, og kun én som har tatt høyere utdanning. Hvorvidt mine informanter får startet og fullført videregående gjenstår og se – men de har i alle fall motivasjonen på plass.

Som jeg har vist i kapittel 5.4. har de fleste kvinnene fått mye støtte, og kanskje press, fra foreldre til å ta utdanning og satse på fremtiden. Foreldrene fortsetter på denne måten å spille en oppdragende rolle i livet deres. Mitt inntrykk er at kontakten med foreldrene har en positiv innvirkning på livssituasjonen til de unge kvinnene, både som støtte og rådgivere, men også med sin ubetingede kjærlighet.

6.2 Veien videre?

I denne studien har jeg sett nærmere på livssituasjonen til kvinner som kom til Norge som enslige mindreårige flyktninger. De temaene jeg opprinnelig tok utgangspunkt i har så klart formet oppgaven min, selv om innholdet har forandret seg underveis. Derfor er det noen temaer som kom opp under intervjuene som jeg ikke fikk gått i dybden av, og som ville vært interessant for videre forskning.

For det første tenker jeg at det hadde vært interessant å se nærmere på den gruppen enslige mindreårige flyktninger som kommer sammen med eller som allerede har søsken i Norge. Mitt førsteinntrykk både av informantene, og av vergebarn som jeg har hatt, er at det er en enorm ressurs for barna å være her sammen med søsken. Samtidig kan det tenkes å være utfordrende for de eldre søsknene som fort får en "foreldrerolle" overfor de mindre søsknene, og kanskje mer ansvar enn de har kapasitet til. Hvordan forandrer eventuelt søskenrollene seg etter at de kommer til Norge? Et annet interessant aspekt her er boløsninger, og hvor stor innflytelse ungdommene selv har til å bestemme om det er best for dem å bo sammen eller ikke. Får de være med å bestemme hva som er til deres beste? Eller er det de voksne som bestemmer hva som er barnas beste? Slik jeg ser det ut fra min oppgave, så virker det som om det er en ganske stor forskjell å være her helt alene og være her sammen med søsken, og det vil derfor være interessant å se spesielt på denne gruppen blant enslige mindreårige flyktninger.

Andre temaer som jeg gjerne skulle gått mer i dybden på er identitet, eller hvordan kvinnene identifiserer seg i forhold til etnisitet til sammenligning med andre flyktninger som kommer sammen med foreldre. Det er spesielt interessant fordi de unge som bor i bofellesskap eller norske fosterhjem i større grad blir konfrontert og opplært med "norske kjerneverdier". Samtidig blir det, som jeg har vært inne på, mer opp til de unge selv hvor viktig det er for dem å ta vare på etnisk identitet.

Generelt håper jeg flere studier vil ha et fokus på jentene blant de alenekommende barna, slik at flere kvinners historier kommer frem. Som jeg har vist i oppgaven er det en del andre typer utfordringer enslige mindreårige flyktninger møter som kvinner.

Litteraturliste

Aalandslid, Vebjørn og Anette Walstad Enes (2012). *Enslige mindreårige flyktninger i arbeid og utdanning*. Oslo – Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå.

Alghasi, Sharam, Katrine Fangen og Ivar Frønes (2006). *Mellom to kulturer*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Andersson, Mette (1994). *Det er ingen som kjenner meg. Unge enslig flyktninger i eksil*. Bergen: Notat Universitetet i Bergen. Senter for samfunnsforskning.

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (2011). *Arbeid med enslige mindreårige asylsøkere og flyktninger – En håndbok for kommunene*. Oslo: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.

Bean, Tammy Marie (2006). *Assessing the Psychological Distress and Mental Healthcare Needs of Unaccompanied Refugee Minors in the Netherlands*. Doktorgradsavhandling. Leiden: Leiden University.

Berg, Berit (2009). "Et liv på vent". *KonturTidsskrift*, Nr. 15 (9), 6-11.

Berg, Berit (2010). *Eksilets stoppesteder. Fra flukt og asyl til integrering og transnasjonale liv*. Trondheim: NTNU-trykk.

Berg, Berit (2012). "Fra et liv på vent til bosetting i kommunene". I Ketil Eide (red.) *Barn på flukt. Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*. (s. 199-218). Oslo: Gyldendal Akademisk.

Berg, Berit og Kirsten Lauritsen (2009). *Eksil og Livsløp*. Oslo: Universitetsforlaget.

Bragason, Hildi (2008). *En kvalitativ studie av hvordan enslige mindreårige asylsøkerjenter mestrer hverdagen sin i Norge*. Masteroppgave. Oslo: Universitetet i Oslo.

Bredal, Anja (2009). *Vi er jo en familie – Arrangerte ekteskap, autonomi og fellesskap blant unge norsk-asiater*. Oslo: Unipax.

Broch, Tuva (2012). "Ethiske og metodiske utfordringer i forskning rettet mot enslige flyktningbarn". I Ketil Eide (red.) *Barn på flukt. Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger* (s. 295-313). Oslo: Gyldendal Akademisk.

Brubaker, Rogers (2003). "Neither Individualism nor 'Groupism': A Reply to Craig Calhoun". *Ethnicities*, Vol.3, 553-557.

Brubaker, Rogers og Cooper, Frederick (2000). "Beyond 'identity'". *Theory and Society*, Vol. 29, 1-47.

Bø, Bente Puntervold (2008). "Foreldreskap over kulturgrenser". I Bente Puntervold Bø og Bennedichte C. Rappana Olsen (red.) *Utfordrende foreldreskap – Under ulike livsbetingelser og tradisjoner*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Calhoun, Craig (2003). "'Belonging' in the Comopolitan Imaginary". *Ethnicities*, Vol.3, 531-553.

Cauce, Ana Mari, Molly Reid, Sharon Landesman & Nancy Gonzales (1990). "Social support in young children: Measurement, structure, and behavioral impact". I Barbara R. Sarason, Irwin G. Sarason & Gregory R. Pierce (red.) *Social support. An interactional view*. New York: John Wiley & Sons.

Chao, Ruth K. (1995). "Chinese and European American cultural models of the self, reflected in mothers' childrearing beliefs". *Ethos*, nr. 23, 328-354.

Døving, Cora Alexa (2009). *Integrering. Teori og empiri*. Oslo: Pax forlag AS.

Eide, Ketil (2000) *Barn i bevegelse. Om oppvekst og levekår for enslige mindreårige flyktninger*. Skien: Høgskolen i Telemark.

Eide, Ketil (2005). *Tvetydige barn. Om barnemigranter i et historisk komparativt perspektiv*. Doktoravhandling. Bergen: Universitetet i Bergen.

Eide, Ketil (2012). *Barn på flukt. Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Eide, Ketil & Tuva Broch (2010). *Enslige mindreårige flyktninger: Kunnskapsstatus og forskningsmessige utfordringer*. Region Øst og Sør: Regionsenter for barn og unges psykiske helse.

Engebrigsten, Ada Ingrid (2002). *Forlatte barn, ankerbarn, betrodde barn: et transnasjonalt perspektiv på enslige mindreårige asylsøkere*. Oslo: Norsk Institutt for Forskning om Oppvekst, Velferd og Aldring.

Engebrigsten, Ada Ingrid (2012). "Omsorg og barn utenfor barndommen". I Ketil Eide (red.) *Barn på flukt. Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger* (s 157-179). Oslo: Gyldendal Akademisk.

Engebrigsten, Ada Ingrid og Øivind Fuglerud (2009). *Kultur og generasjon. Tilpasningsprosesser blant somaliere og tamiler i Norge*. Oslo: Universitetsforlaget.

Eriksen, Thomas Hylland (2001). *Flerkulturell forståelse* (2.utg.) Oslo: Universitetsforlaget.

Eriksen, Thomas Hylland (2006). "Etterord. Eksilantens styrke". I Sharam Alghasi, Katrine Fangen og Ivar Frønes (red.) *Mellom to kulturer* (s 226-231). Oslo: Gyldendal Akademisk

Fangen, Katrine (2008). *Identitet og Praksis. Etnisitet, klasse og kjønn blant somaliere i Norge*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Fangen, Katrine (2009). "Sosial ekskludering av unge med innvandrerbakgrunn – den relasjonelle, stedlige og politiske dimensjonen". *Tidsskrift for ungdomsforskning*, nr 9 (2), 91-112.

Fangen, Katrine (2011). "Deltakende observasjon". I Katrine Fangen og Ann Mari Sellerberg (red.) *Mange ulike metoder*. (37-57) Oslo: Gyldendal Akademisk.

Finset, Arnstein (1986). *Familien og det sosiale nettverket*. Oslo: Cappelen

Freire, Paulo (1999). *De undertrykte pedagogikk*. Oslo: Ad notam Gyldendal

Fuglerud, Øivind (2004). *Andre bilder av "de andre". Transnasjonale liv i Norge*. Oslo: Pax Forlag A/S.

Goffman, Erving (1975). *Stigma: om avvigerens sociale identitet*. Copenhagen: Gyldendal

Gonnet, Sonia Magdalena (1998). "Ta aldri fra oss drømmen om å vende tilbake". I Merete Munch og Kari Laugtog (red.) *Veien Videre. Flukt, eksil og tilbakevending i et barne- og ungdomsperspektiv*. Oslo: Flyktning- og innvandreretaten, Temahefte nr. 2.

Granovetter, Mark (1973). "The strength of weak ties". *American Journal of Sociology*, vol. 78 (6), 1360-1380.

Greenfield, Patricia M, Heidi Keller, Andrew Fuligni og Ashley Maynard (2003). "Cultural pathways through universal development". *Annual Review of Psychology*, nr.54, 461-490.

Gullestad, Marianne (2002). *Det norske sett med nye øyne: kritisk analyse av norsk innvandringsdebatt*. Oslo: Universitetsforlaget.

Haukeland, Yngvild Bjartveit og Magnus Huth (2011). "Hvem skal jeg være – her?" En kvalitativ studie av identitetsintervjuer med unge, alenekommende flyktninger bosatt i Norge. Masteroppgave. Oslo: Universitetet i Oslo.

Harter, Susan (1990). "Self- and identity development". I S. Shirley Feldman & Glen R. Elliot (Red) *At the threshold. The developing adolescent* (s 352 – 387) Cambridge: Harvard University Press.

Hessle, Marie (2009). *Ensamkommande men inte ensamme. Tioårsuppföljning av ensamkommande asylsökande flyktningbarns livsvilkor och erfarenheter som unga vuxna i Sverige*. Stockholm: Stockholms universitet.

Hjelde, Karin Harsløf (2004). *Diversity, liminality an silence: integrating young unaccompanied refugees in Oslo*. Oslo: Universitetet i Oslo

Hjelde, Karin Harsløf og Elin Stenerud (1999). *Kultur, slekt og mestring – en evaluering av arbeidet med enslige mindreårige flyktninger i Oslo*. Oslo: Barne- og familieetaten.

Hopkins, Peter (2008). "Ethical issues in research with unaccompanied asylum-seeking children". *Children's Geographies*, vol 6:1, 37-48.

Jacobsen, Christine M. (2002). *Tilhørighetens mange former. Unge muslimer I Norge*. Oslo: Pax Forlag

Jávo, Cecilie (2010). *Kulturens betydning for oppdragelse og atferdsproblemer. Transkulturell forståelse, veiledning og behandling*. Oslo: Universitetsforlaget

Jensen, Sune Qvotrup (2009). ""Er det norget med bander?" – Om motstand, andenhet og positioner i et sociologisk feltarbejde". *Dansk Sociologi*, nr. 1/20, 45-63.

Kahn, Robert L. og Toni C. Antonucci (1980). "Convoys over the Life Course. Attachment, Roles and Social Support". *Life-Span Development and Behaviour*, vol. 3, 253-285.

Kronenfeld, David (2008). *Culture, Society, and Cognition: Collective Goals, Values, Action, and Knowledge*. Berlin: Mouton de Gruyter.

Lauritsen, Kirsten og Berit Berg (2002). *Enslige flyktninger – kollektive utfordringer. Kommunenes arbeid med enslige mindreårige flyktninger*. Trondheim: Sintef

Leirvik, Marianne Stærkebye (2010). ""For mors skyld". Utdanning, takknemlighet og status blant unge med pakistansk og indisk bakgrunn". *Tidsskrift for ungdomsforskning*, nr. 10 (1), 23-47.

Levitt, Mary J., Nathalie Guacci-Franco og Jerome L. Levitt (1993). "Convoys of Social Support in Childhood and Early Adolescence: Structure and Function". *Development Psychology*, vol. 29, No. 5, 811-818.

Lidén, Hilde (2003). "Foreldres autoritet og ungdoms selvstendighet". *Tidsskrift for ungdomsforskning*, nr. 3 (2), 27-47.

Lidén, Hilde, Ketil Eide, Knut Hidle, Ann Christin E. Nilsen og Randi Wærdahl (2013). *Levekår i mottak for enslige mindreårige asylsøkere*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.

Lynnebakke, Brit og Katrine Fangen (2011). "Tre oppfatninger av norskhet: Opphav, kulturell praksis og statsborgerskap". *Sosiologi i dag*, Vol. 41 (3-4), 133-155.

Mørck, Yvonne (1998). *Bindestreksdanskerne: fortællinger om køn, generationer og etnicitet*. Frederiksberg: Sociologi.

NESH (2009). Samtykke. Oslo: De nasjonale forskningsetiske komiteene. URL: <https://www.etikkom.no/Forskningsetikk/God-forskningspraksis/Samtykke>

Ní Raghallaigh, Muireann og Robbie Gilligan (2010). "Active survival in the lives of unaccompanied minors: coping strategies, resilience, and the relevance of religion". *Child and Family Social Work*, Nr.15.2, 226-237.

Oppedal, Brit (2006). *Acculturation development. I David Lackland Sam & John W. Berry (red), Handbook of acculturation psychology*. Cambridge: Cambridge University Press.

Oppedal, Brit, Laila Jensen, Karoline Brobakke Seglem og Yngvild Haukeland (2011). *Etter bosettingen: Psykisk helse, mestring og sosial integrasjon blant ungdom som kom til Norge som Enslige mindreårige asylsøkere*. Oslo: Folkehelseinstituttet.

Oppedal, Brit, Karoline B. Seglem og Laila Jensen (2009). *Avhengig og Selvstendig. Enslige mindreårige flyktningers stemmer i tall og tale*. Oslo: Folkehelseinstituttet.

Pastoor, Lutine de Wal (2012). "Skolen – et sted å lære og et sted å være". I Ketil Eide (red.) *Barn på flukt. Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger* (s 15-31). Oslo: Gyldendal Akademisk.

Prieur, Annick (2002). "Frihet til å forme seg selv? En diskusjon av konstruktivistiske perspektiver på identitet, etnisitet og kjønn". *Kontur*, nr. 6, 4-12.

Prieur, Annick (2010). "Fargens betydning. Om rasisme og konstruksjon av etniske identiteter". *Sosiologi i dag*, nr. 3, 69-91.

Punternvold Bø, Bente (2011). "Opprør eller aspekt? Minoritetsungdommers forhold til hjemlandskulturen og etnisk bakgrunn". I Bente Punternvold Bø (red.) *Multikulturell teori og flerkulturelle praksiser. Artikler om norsk minoritetspolitikk* (s 204-232). Oslo: Abstrakt forlag.

Ressler, Everett M., Neil Boothby og Daniel J. Steinbock (1988). *Unaccompanied Children – Care and Protection in Wars, Natural Disasters and Refugee Movements*. Oxford: Oxford University Press.

Rogstad, Jon (2010). "Diskriminering – kan en hvit mann fra middelklassen forstå det?". I Dag Album, Marianne Nordli Hansen og Karin Widerberg (red.) *Metodene våre. Eksempler fra samfunnsvitenskapelig forskning* (s 287-302). Oslo: Universitetsforlaget.

Rønning, Rolf og Bengt Starrin (2009). "Sosial kapital – et nyttig begrep". I Rolf Rønning og Bengt Starrin (red.) *Sosial Kapital i et Velferdsperspektiv. Om å forstå og styrke utsatte gruppers sosiale forankring* (s 17-31) Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS

Schwartz, Jonathan (1998). *Et midlertidig liv: Bosniske flyktninge i de nordiske lande*. København: TemaNord

Simonsen, Anne Hege (2007). "Grensepasseringer – somaliere på inn- og utsiden av 'det norske'". I Elisabeth Eide og Anne Hege Simonsen (red.) *Mistenkelige utlendinger. Minoriteter I norsk presse gjennom 100 år*. (147-167) Kristiansand: Høyskoleforlaget.

Solberg, Atle (1997). *Enslige mindreårige flyktninger og asylsøkere: en kunnskapsstatus*. Bergen: IMER/ SEFOS/ Universitetet i Bergen.

Svendsen, Stina, Krisitn Thorshaug og Berit Berg (2010). *Boløsninger for enslige mindreårige flyktninger. Erfaringer for to bykommuner*. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning AS.

Thagaard, Tove (2010). *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode* (2 utg.). Oslo: Fagbokforlaget

Tjora, Aksel (2009). *Fra nysgjerrighet til innsikt. Kvalitative forskningsmetoder i praksis*. Trondheim: Sosiologisk forlag.

Valenta, Marko (2008). *Finding friends after resettlement. A study of the social integration of immigrants and refugees, their personal networks and self-work in everyday life*. Doktorgradsavhandling. Trondheim: NTNU

Vike, Halvard & Ketil Eide (2009). "Kulturanalyse, minoritetsperspektiv og psykososialt arbeid". I Ketil Eide, Naushad A. Qureshi, Marianne Rugkåsa og Halvard Vike (red.) *Over profesjonelle barrierer. Et minoritetsperspektiv i psykososialt arbeid med barn og unge* (s 13-37). Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.

Vevstad, Vigdis og Trygve G. Nordby (2013). *Vergehåndboka. For verger og representanter for enslige mindreårige asylsøkere*. Oslo: Norsk Folkehjelp.

Wade, Jane, Fiona Mitchell og Graeme Baylis (2009). *Unaccompanied asylum seeking children. The response of social work services*. London: British Association for Adopting and Fostering.

Widerberg, Karin (2001). *Historien om et kvalitativt forskningsprosjekt*. Oslo: Universitetsforlaget.

Widerberg, Karin (2010). "Med samtalen som utgangspunkt. Om veivalg og kunnskapsmuligheter ved intervjuing". I Dag Album, Marianne Nordli Hansen og Karin Widerberg (red.) *Metodene våre. Eksempler fra samfunnsvitenskapelig forskning* (s 235-249). Oslo: Universitetsforlaget.

Williams, Raymond (1976). *Keywords: a vocabulary of culture and society*. London: Fontana/Croom Helm.

Wikan, Unni (1995). *Mot en ny norsk underklasse: Innvandrere, kultur og integrasjon*. Oslo: Gyldendal.

Østereng, Marita (2010). *Kjønnede betydninger på omsorgssenter: en studie av enslige mindreårige asylsøkerjenter og deres omsorgspersoner*. Masteroppgave. Oslo: Høgskolen i Oslo.

Østberg, Sissel (2003). *Muslim i Norge. Religion og hverdagsliv blant unge norsk-pakistanere*. Oslo: Universitetsforlaget.

Ålund, Alexandra (1991). *Lilla juga: etnicitet, familj och kvinnliga nätverk i kulturbrytningars tid*. Stockholm: Carlssons.

URL: www.fhi.no/studier/ungkul (Lesedato: 20. April 2013)

URL: <http://blogg.bt.no/btbatt/2013/03/14/overlegne-nordmenn/> (Lesedato 28. Mars 2013)

URL: <http://touch.vg.no/article.php?artid=10114844>. (Lesedato 28. Mars 2013)

URL: <http://www.barnevernet.no/Dokumenter/Lover-og-regler/Barnevernloven/Barnevernloven-gjelder-for-alle-barn-i-Norge> (Lesedato: 28. Mars 2013)

URL: <http://www.udi.no/Sentrale-tema/beskyttelse/Asylsokere-og-flyktninger/Overforingsflyktninger> (Lesedato 27. April 2013)

"Alle kilder som er brukt i denne oppgaven er oppgitt"

Antall ord: 38932

Vedlegg

VEDLEGG 1: INFORMASJONSSKRIV

Informasjonsskriv

Jeg er masterstudent i sosiologi ved Universitetet i Oslo og holder nå på med den avsluttende masteroppgaven. Temaet for oppgaven er enslige mindreårige flyktninger, og jeg er særlig interessert i å finne ut av hvordan livssituasjonen til unge kvinner som kom til Norge som enslige mindreårige flyktninger er i dag. Flertallet av dem som kommer til Norge som enslige mindreårige er gutter, og jentene har dermed lett for å bli ”usynlige” i mengden. Jeg har derfor lyst til å sette søkelys på kvinnenenes livssituasjon, og er interessert i å finne ut hvordan de organiserer fritiden og hvordan ulike sosiale nettverk spiller inn på deres hverdag. Både fritidssysler og sosiale nettverk kan antas å ha en innvirkning på den generelle livssituasjon.

For å finne ut av dette, ønsker jeg å intervju 7 til 10 kvinner som kom til Norge som enslige mindreårige flyktninger, og som har vært bosatt i minimum to år. Informantene burde i tillegg være over 20 år. Spørsmålene vil dreie seg om følgende temaer: Fritid, sosiale nettverk, tilknytning til lokalsamfunnet, livet som ny i Norge og tanker om fremtiden. Jeg er interessert i å finne ut hva kvinnene selv synes er viktige med deres livssituasjon, og å få frem deres egne stemmer. Under intervjuene kommer jeg til å ta notater og/ eller bruke båndopptaker. Hvis det er nødvendig vil jeg ta i bruk tolk, men ellers kommer intervjuene til å foregå på norsk, eller eventuelt engelsk. Intervjuene vil ta mellom en til to timer, og jeg vil i samarbeid med kvinnene finne ett passende sted og tidspunkt.

Det er frivillig å være med og informantene har mulighet til å trekke seg når som helst underveis, uten å måtte begrunne dette nærmere. Dersom de trekker seg vil alle innsamlede data bli slettet. Opplysningene vil bli behandlet konfidensielt, og ingen enkeltpersoner vil kunne gjenkjennes i den ferdige oppgaven. Opplysningene anonymiseres og opptakene slettes når oppgaven er ferdig, innen utgangen av 2013.

Hvis det er noe du lurer på kan du ringe meg på 90 08 24 12, eller sende en e-post til eirinpei@student.sv.uio.no.

Studien er meldt inn til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD).

Med vennlig hilsen,
Eirin Pålsdatter Eidshaug
Bjerregaards gt. 17
0172 Oslo

VEDLEGG 2: INTERVJUFORESPØRSEL

Vil du delta i min masteroppgave?

Jeg er masterstudent i sosiologi ved Universitetet i Oslo og holder på med den avsluttende masteroppgaven. Temaet for oppgaven er enslige mindreårige flyktninger. Jeg er spesielt interessert i å finne ut av hvordan livet til unge kvinner som kom til Norge uten foreldre er i dag. Flertallet av de som kommer til Norge som enslige mindreårige er gutter, og jentene har dermed lett for å bli "usynlige" i mengden. Jeg har derfor lyst til å sette søkelys på kvinnenenes livssituasjon, og er interessert i å finne ut hvordan de organiserer fritiden og hvordan ulike sosiale nettverk spiller inn i deres hverdag.

Spørsmålene vil dreie seg om følgende temaer: Fritid, sosiale nettverk, trivsel i det nye samfunnet, livet som ny i Norge og tanker om fremtiden. Under intervjuene kommer jeg til å bruke båndopptaker eller ta notater. Intervjuene vil ta rundt en til to timer, og vi kan i samarbeid finne ett passende sted og tidspunkt.

Det er frivillig å være med og du får mulighet til å trekke deg når som helst underveis, uten å måtte begrunne dette nærmere. Dersom du trekker deg vil alle innsamlede data bli slettet. Opplysningene vil bli behandlet konfidensielt, slik at du ikke vil kunne bli gjenkjent i den ferdige oppgaven. Opplysningene anonymiseres og båndopptakene slettes når oppgaven er ferdig, innen slutten av 2013.

Studien er meldt inn til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD).

Med vennlig hilsen,
Eirin Pålsdatter Eidshaug
Samtykkeerklæring:

Jeg har mottatt skriftlig informasjon, og er villig til å delta i studien:

Navn:

Dato:

INTERVJUGUIDE

Informere om formålet om intervjuet, samt retningslinjer (ifht båndopptak, samtykke, konfidensialitet og mulighet for avbrudd i intervjuet). Noen spørsmål før vi setter i gang?

Bakgrunnsinformasjon

1. Hvor kommer du fra?
2. Hvor gammel var du når du kom?
3. Hvor lenge har du bodd i Norge?
4. Kom du alene eller sammen med familie?
5. Kan du starte med å fortelle hva som har skjedd i livet ditt etter at du kom til Norge? (Skole, studier, jobb)
6. Hadde du noen skolegang fra "hjemlandet"?
7. Hvor bor du?
 - Fornøyd/mindre fornøyd med bostedet.
 - Har du noen spesielle ønsker om bostedet ditt? (hvor det skal være, hvordan det skal se ut, hvem du skal bo sammen med osv)

Fritid

8. Hva liker du å gjøre på fritida?
 - Er du med på noen faste/ arrangerte aktiviteter?
 - Synes du aktiviteter med andre er viktig?
 - Hva liker du best å gjøre? Hva liker du minst?
9. Hva liker du å gjøre i helgene?
10. Kan du fortelle meg om en «vanlig dag» i livet ditt? Evt. Hvordan ville du beskrevet livet ditt i Norge for noen fra "hjemlandet"?

Nettverk

11. Hvem er du mest sammen med på fritida?
 - Hvor kjenner du dem fra?
 - Hva med dem du bodde sammen med når du først kom til Norge? Har dere noe kontakt?

- Hva med andre fra hjemlandet?
- Møter du dem ofte?
- Kan du snakke med vennene dine hvis det skjer noe vanskelig i livet ditt?

12. Har du noen norske venner?

- Er det viktig for deg å være venner med norske ungdommer? Evt: Synes du det er vanskelig å bli kjent med nordmenn? Hva tror du kan være grunnen til at det var vanskelig?
- Kan du gi ett eksempel på det du sier?

13. Har du noen familie i Oslo/ Norge?

- Sees dere ofte?
- Har de hjulpet deg/ støttet deg etter at du kom til Norge? På hvilken måte?

14. Er det noen voksne personer som er (har vært) viktige for deg her i Norge (etter at du kom til Norge)?

15. Har du noen kontakt med familie eller venner som fortsatt bor i hjemlandet/ bor utenfor Norge?

- Hvor ofte har dere kontakt?
- Har familien din påvirket de valgene du har tatt på noen måte? (ifht. Jobb, utdanning, etc.)
- Kan du gi ett eksempel på hvordan familien din tar del i livet ditt her?

Tilknytning til lokalsamfunnet/ hjemlandet

16. Trives du med å bo i ”by”? Hva er bra med ”by”? Hva liker du eventuelt ikke med ”by”?

- Kjenner du noen av naboene dine der du bor?

17. Kunne du tenkt deg å bo noen andre steder i Norge?

18. Er du interessert i norsk politikk?

19. Er du interessert i politikk fra ”hjemlandet”?

20. Er det viktig for deg å holde på kulturen og språket fra hjemlandet?

21. Hva savner du mest med ”hjemlandet”?

Livet som ny i Norge

22. Hvordan opplevde du å reise til Norge?

- Kan du fortelle om ditt første møte med Norge?

23. Hvordan var det å bo på asylmottak?

- Kan du utdype det?
- Hvor lenge bodde du der?

24. Hva slags botilbud fikk du? Alternativer: bofellesskap, bo med slekt osv.

- Var du fornøyd med å bo «i botilbud»? Hva kunne (eventuelt) vært annerledes?
- Fikk du mulighet til å være med å bestemme hvor/ hvordan du skulle bo?
- Fikk du hjelp hvis du trengte det? Hva slags hjelp og støtte trengte du?
- Har din erfaring fra å bo i «botilbud» hatt noen innvirkning på livet ditt i dag?

25. Hvordan opplevde du å flytte for deg selv/ ut av bofellesskapet?

- Valgte du det selv?
- Har du noe kontakt med dem du bodde med før?

Fremtiden

26. Har du noen spesielle ønsker/ planer for tida framover? Hvis ja, kan du fortelle meg om noen av disse?

27. Hva har du lyst til å jobbe med?

28. Hvor kunne du tenke deg å bo?

29. Dersom mulig, kunne du tenke deg å dra tilbake på besøk til ”hjemlandet” noen gang?

Avslutning

30. Er det noe mer du synes er viktig i forhold til det å bo i Norge alene uten foreldre?

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Harald Hårfagres gate 25
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Katrine Fangen
Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi
Universitetet i Oslo
Postboks 1096 Blindern
0317 OSLO

Vår dato: 28.06.2012

Vår ref:30861 / 3 / HIT

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 17.06.2012. Meldingen gjelder prosjektet:

30861	<i>Hvordan er livssituasjonen til unge innvandringskvinner som kom til Oslo som enslige mindreårige flyktninger</i>
Behandlingsansvarlig	<i>Universitetet i Oslo, ved institusjonens øverste leder</i>
Daglig ansvarlig	<i>Katrine Fangen</i>
Student	<i>Eirin Pålsson Eidshaug</i>

Personvernombudet har vurdert prosjektet, og finner at behandlingen av personopplysninger vil være regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. Personvernombudet tilrår at prosjektet gjennomføres.

Personvernombudets tilråding forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, eventuelle kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, http://www.nsd.uib.no/personvern/forsk_stud/skjema.html. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://www.nsd.uib.no/personvern/prosjektoversikt.jsp>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 31.12.2013, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Vigdis Namtvedt Kvalheim

Hildur Thorarensen

Kontaktperson: Hildur Thorarensen tlf: 55 58 26 54
Vedlegg: Prosjektvurdering
Kopi: Eirin Pålsson Eidshaug, Bjerregaards gt 17, 0172 OSLO

Prosjektet har som formål å undersøke livssituasjonen til unge innvandringskvinner som kom som enslige mindreårige flyktninger til Oslo. Utvalget består av 7-10 kvinner som kom som enslige mindreårige flyktninger mens de var 13-16 år, men som nå er i alderen 23-27 år. Rekruttering skjer via Byomfattende senter for enslige mindreårige flyktninger (BYMIF) som formidler informasjonsskriv. Personvernombudet forstår det slik at prosjektleder ikke kjenner til utvalgets identitet før de som ønsker evt. tar kontakt.

Det innhentes skriftlig samtykke basert på skriftlig informasjon. Personvernombudet finner informasjonsskrivet godt utformet, såfremt følgende setning tilføyes: "Din identitet er ukjent for meg helt til du eventuelt samtykker i å delta i denne studien ved å returnere samtykkeerklæringen."

Vi ber om å få tilsendt revidert skriv før det distribueres utvalget.

Data innhentes ved personlig intervju. Lydopptak av intervjuet overføres til pc. Datamaterialet vil være knyttet til direkte personidentifiserende opplysninger via kode som viser til en adskilt koblingsnøkkel. Vi minner om at det vil kunne innebære en belastning for informantene å delta i intervjuet, og anbefaler derfor at prosjektleder har en plan for hvordan informantene kan få hjelp til å bearbeide problemer som eventuelt er oppstått som følge av deltakelse i prosjektet.

Det innhentes sensitive personopplysninger om rasemessig eller etnisk bakgrunn, eller politisk, filosofisk eller religiøs oppfatning, jf. personopplysningsloven § 2 nr. 8 a) Personvernombudet finner at denne behandlingen kan finne sted med hjemmel i personopplysningsloven § 8 første ledd og § 9 a) (samtykke).

Materialet registreres og oppbevares på privat pc. Det oppgis at datamaskiner beskyttes av brukernavn og passord. Det forutsettes at behandling av personopplysninger/lydopptak på privat pc er i tråd med Universitetet i Oslo sine interne retningslinjer for informasjonssikkerhet.

Datamaterialet anonymiseres når prosjektet er avsluttet, senest innen utgangen av 2013. For at datamaterialet skal være anonymt må navn (på samtykkeerklæringer og koblingsnøkkel) slettes. I tillegg må indirekte personidentifiserende opplysninger slettes eller grovkategoriseres/omskrives, slik at ingen enkeltpersoner kan gjenkjennes. Lydopptak slettes.